

ta pidäteltiin, mutta aika helposti aina irtaannuttiin. Se oli samanlaista kuin syksyllä 1941, kun me hyökkättiin ja venäläiset perääntyivät. Salmissa oli joku porukka ottanut hatkat ja jättänyt asemat. Me siinä jonkin aikaa kytäiltiin, niin tuli Ahon Jussi paljain jaloin vasemmalta ja sanoi, että ryssä pääsi heidän lohkollaan läpi. Uutelan Eino oli myös paljain jaloin ja kumartui vetämään saappaitaan jalkaan. Pyllisti vihollista päin ja sai kuulan takapuoleensa. Lähdimme kiireen vilkkaa vetäytymään. Kuulat vinkuivat ilmassa ja paukkuivat puissa. Kannoimme Uutelaa ja tämä valitti: ”Älkää jättäkö poijaat.” Kun vilkasin taakseni, näin venäläisten kypärien vilkkuvan jo ihan lähellä. Huusin edellä juokseville, että ampukaa nyt helvetissä, ei me täältä muuten selvitä. Onneksi Kaukosken ryhmä Padasjoelta pysähtyi ampumaan ja pääsimme karkuun. Uutelan Einon kannoimme JSP:lle, mutta sinne hän kuoli. Tuulosjoella yritettiin vastaiskua, mutta ei siitä mitään tullut ja niin tultiin aina U-linjalle asti.

Heinäkuun 14. päivänä kapteeni Forsell määräsi meidän joukkueen hyökkäämään yhden suuren aukean yli. En tiedä, oliko sillä hyökkäyksellä mitään tarkoitusta, mutta vänrikki Loukialan johdolla me ketjussa etenimme. Vastaa tuli venäläisten kaivamia monttuja, joiden eteen oli kasattu kiviä suojavalliksi. Yhden männy tyvellä oli iso pino venäläisten ruumiita. Seisottiin ja katseltiin siinä mitä edessä oli kun kävi hirmuinen heläys ja minä lensin päistikkaa montun pohjalle. Tuntui kuin olisi isolla nuijalla lyöty selkään. En tiennyt ensin, mihin oli sattunut, oli vain kurja olo. Kun vähän toinnuin, niin tunsin kuinka reisiä poltti. Kranaatti oli räjähtänyt jossakin yläpuolella ja sirpaleet polttivat jaloissa. Huusin lääkintämiestä ja Kankareen Einari tuli kysymään mihin sattui. Hän leikkasi housuni halki ja sitoi haavat. Konepistoolini hän heitti menemään, mutta minä sanoin, että älä helkutissa minun pyssyäni vie, kun en kävelemäänkään pääse. Einari toi pyssyni ja niin lähdimme takaisin pitkin aukeaa maastoa. Koko joukkue palasi samaa matkaa. Samasta kranaatista kuoli

yksi mies ja muutama muu haavoittui minun lisäksi. Ajattelin, että varmaan vanja tulee perässä ja ampuu meidät kaikki kun mitään suojaa ei ollut. Ihan rauhassa saimme kuitenkin tulla U-linjalle asti. Makailin siellä paareilla juoksuhaudan reunalla odottamassa hevost miestä, kun kranaatteja alkoi pudota. Venäläiset varmaan luulivat, että valmistelemme hyökkäystä. Olin varma, että saan vielä lisää sirpaleita nahkaani. Vihdoin hevost mies tuli ja pääsin kärryille. Oli se hurjaa kyytiä. Rattaat heiluivat ja keikkuivat ja hevost mies pelkäsi taitamattomasti. Päästiin sentään JSP:lle hengissä.

Minulla oli tuuria, että en haavoittunut sen pahemmin ja pääsin rintamalta pois ihan sopivaan aikaan. Päivän-kahden päästä ryssät aloittivat ankaran hyökkäyksen ja pääsivät läpi linjojen. Viikon kesti, ennen kuin suomalaiset saivat ajettua ne takaisin. Niissä taisteluissa kaatui paljon tuttuja miehiä.

Minua vietiin junalla sairaalaan. Monta päivää matkanteko kesti, enkä yhtään tiennyt, minne olimme menossa. Perillä vasta kuulumme, että olimme Kajaanissa. Sairaalassa oli pari somerniemeläistä minun lisäksi, Aallon Veikko ja Heikkarin Väinö. Väinöllä oli reidessä iso läpi ja Veikolla käsi paketissa. Kajaanissa kuulin aselevon solmimisesta.

Toipumislomalle pääsin syyskuun lopulla. Jouduin palaamaan vielä joukko-oastooni. Siviiliin pääsin vasta 21.11.1944. Yksi sirpale on edelleen jalassani muistona vuosista 1939-44.

**Ääninauhalta kirjoittanut
Manu Kärki.**

Haastattelu julkaistaan lyhentämättä, koska siihen sisältyy ehkä ainoalautuisia historiallisia tietoja Somerniemien miesten sota-ajan vaiheista ja kohtaloista. Toimitus.

OSMO LYLÄ

Minovan lepo

Joukkueemme, jossa sodan eräissä vaiheissa toimin, oli päästetty lepoon Syvärin eteläpuolella olevaan Minovan kylään. Minovan kirkko oli noin sadan metrin päässä majoituspaikastamme, mikä oli ainakin 150 vuotta vanha kaksikerroksinen pitkä puurakennus. Samassa rakennuksessa oli majoitettuna joitakin meille vieraita sotilasosastoja. Levosta ei vain tahtonut tulla mitään, koska kylä oli aivan avarassa maastossa, lukuunottamatta kirkon ympärillä olevaa puustoa, ja naapurin kaksitasoiset harvakäyntiset lentokoneet kävivät häiritsemässä meitä rauhaa rakastavia sotilaita ja pudottelivat, luultavasti heittelivät, koneistaan pieniä pommeja. Monet pommeista olivat palopommeja. Ilmatorjuntaa ei kylässä ollut tai jos oli, niin se nukkui.

Tuollaisessa lepojaksossa tulee nuorille miehille mieleen milloin mitäkin. Niinpä me päätimme lähes yksimielisesti kantaa kortemme kekoon ja ryhtyä keräämään muonasokereita erästä tarkoin etukäteen määrättyä tarvetta varten. Käytännössä koko joukkue osallistui keräykseen siitä huolimatta, vaikka joku sanoikin, ettei moisen tarkoituksen toteuttamiseen osallistu. Sokeri kerättiin ja muita tarvikkeita eli näkkäriä oli keräämättäkin, joten kiljupytty saatiin asianmukaisesti käymään.

Oli kesäinen aika. Kiljupytty nurkassa muhi. Naapurin ilma-ase häirit si. Niinpä sanoin pojille, että siirrytäänpä tuonne noin 300-400 metrin päähän maastoon, jossa näkyi olevan suunnilleen hehtaarin suuruinen kei-

taan näköinen ja muotoinen tuuhea lehtipuita kasvava maastokohta. Pysytetään sinne teltat. Saadaan olla rauhassa. Naamioidaan kiljupytty tänne sopivaan nurkkaan ja käydään noutamassa valmis tavara täältä muutamän päivän kuluttua eli silloin kun haluamme tai tarvitsemme.

Sanoista tekoihin. Olimme keitaalla. Nukuimme hyvin. Kuulimme kyllä, kuinka naapurin harvakäyntiset koneet lentelivät kylän yläpuolella, mutta me olimme ja elimme kuin herran kukkarossa. Meillä ei ollut hätäpäivää. ”Keidas” oli mielestämme lähinnä paratiisiin verrattava löytö. Olimme jo ehtineet tottua siihen, että useimmiten joka puolella rytisee ja paukkuu ja että tuo rytinä ja paukuminen on monesti jopa hengenvaarallista.

Mutta — — paratiisiinkin pääsi joskus käärme, niin miksei meidän keitaallemmekin. Käärme tuli erään ratsastavan mieshenkilön muodossa. Henkilön tullessa lähemmäksi totesimme, että sillä oli sotilaspuku ja siinä kapteenin arvomerkit. Ratsasta ja kertoi nimensä olevan Juutilainen ja että hän oli tämän kylän komen-

dantti. Juutilainen veti pistoolinsa esiin ja kysyi, kenenkä luvalla me olimme tänne siirtyneet. Sanoin, että minun luvallani, koska olen joukkueen vanhin. Silloin Juutilainen siirsi pistoolinsa piipun minun keskiruumistani kohti ja sanoi, että hän voisi ampua minut ilman oikeudenkäyntiä, koska en ollut pyytänyt häneltä lupaa joukkueen siirtymiseen. Komendantti käski meidän välittömästi purkaa teltat ja siirtyä sinne, mistä olimme läheneetkin. (Kapteeni Juutilainen tunnettiin lähemmin talvisodan ajoilta ”Marokon kauhu” nimellä. Hän oli aikaisemmin kunnostautunut mm. Ranskan muukalaislegioonassa ja Espanjan sisällissodassa.)

Siirryimme takaisin jo tutuksi tulleeseen rakennukseen ja totesimme, että sinne jättämämme kiljupytty oli aivan sopivasti valmistunut ja vallan nautintakelpoista. Ryhdyimme nauttelemaan sitä asianmukaisin pienin siemauksin, vaikkakin samalla totesimme ruokahalun kasvavan syödessä. Jonkin ajan kuluttua emme enää suuremmin välittäneet, vaikka iivanat pudottelivat pommejaan, joita pakoon olimme aikaisemmin lähte-

neet kirkon kiviaidan ja hautakivien suojaan ja myöhemmässä vaiheessa keitaallemme. Meillä oli vallan kotoisaa ja rauha vallitsi ainakin rakennuksen sisällä hirsiseinien suojassa. Vieraiden ryhmienkin miehiä alkoi pikku hiljaa hiippailla lähettyvillä ja näytti siltä, että he haluaisivat tehdä tuttavuutta kanssamme. Muutamat onnistuivatkin tuttavuuden hieronnassaan, olihan meillä tarkoitukseen sopivia eväitä ja ne olivat kaikkien paikallaolevien ja tilaisuuteen saapuvien käytettävissä.

Tuota iloista aikaa ei kuitenkaan riittänyt loputtomiin. Venäjän mies oli ajatellut, että nyt pojat tuo ilonpito saa riittää. Oli varmaan kurkistellut kaksitasoisensa reunan yli ja päättänyt tehdä katalan tempun, millä saa mielestään tuon epäterveen ilonpidon päättymään. Iivana ryhtyi oikein kylvämään palopommejaan ja eipä aikaakaan, kun sai sopivan osuman majapaikkaamme. Kuinka sattuiakin viskaamaan tulta ja tulikiveä syöksevän pomminsa asuntomme yläkertaan johtaviin portaisiin. Meille tuli yläkerrasta kiire lähtö; koko joukkue selvisi kuitenkin vahingoittumattoma-

Minovan kirkon kiviaidan viereen juostiin monta kertaa suojaan pommituksen sattuessa.

Kolmen kannaksen koukkaaja

Taistelulähetä Unto Laakso.

na. Pihamaalla vasta muistin, että olin vastikään saanut siviilistä paketin ja ajattelin, että siinä oleva voi sulaisi suussani sopivammin kuin tuolla liekeissä, joten päätin sen pelastaa. Loikin palavia portaita vielä ylös ja löysin etsimäni paketin ja heitin sen ulos ikkunasta. Pojat, jotka olivat alhaalla, ottivat sen ilmasta kiinni, joten sekin säästy vaurioilta.

Ennen kuin hyppäsin sieltä toisen kerroksen ikkunasta paketin perässä, kävin tarkastamassa, pitäisikö yrittää pelastaa iloliemiastia, mutta totesin, ettei tyhjistä ole mitään pelastamista eikä tyhjällä puupytylläkään ole meillemitään käyttöä.

En ollut aikaisemmin enkä myöhemminkään hypännyt niin korkealta täysin onnistuneesti vahingoitta, koska en kuulu seiväskarnevaaleissa esiintyjiin. Olisiko hypyn onnistumiseen vaikuttanut ratkaisevasti kerätty muonasokeri ja näkkäri, mene ja tiedä.

Rakennus paloi iloisesti kuten kuiva vanha hirsi luonnostaan tekee saadessaan hyvän alun. Ikävintä asiassa oli, kun seuraavana päivänä kekäleiden joukosta löytyi kaksi ruumista. Vaikka ne eivät olleetkaan meidän joukkueen poikia, oli suru kuitenkin yhteinen.

Meitä oli kuusi veljestä. Neljä meistä osallistui jo talvisotaan. Jatkosodassa olimme kaikki kuusi. Yksi veljistämmekautui, kaksi haavoittui melko vaikeasti. Itsekin kannan kehossani sirpaletta vielä tänäkin päivänä. Kaikkien veljesten ollessa puolustamassa isänmaata äiti jäi yksin kotiin hoitamaan maatilaa.

Joulukuussa 1939 minäkin lähdin muiden vapaaehtoisten mukana Forssaan koulutukseen ja vartiointitehtäviin. Se oli ajan henki. 15.2.1940 sain kutsun armeijaan, ensin Hämeenlinnaan, sieltä Tervakoskelle, jossa olimmekaksi viikkoa alokaskoulutuksessa. Talvisota riehui vielä, kun meidät

siirrettiin Virolahdelle, jossa kaivoimme juoksuautoja lumeen. Jäällä oli lunta 130 senttiä. Näin alkoi minun armeijassa oloni.

13.3.1940 tulleen välirauhan jälkeen meidät siirrettiin Haminaan RUK:n kasarmille, jossa kävin aukoulun. Tuli siirto Mikkeliin, sen jälkeen Kemijärvelle linnoitustöihin ja sieltä edelleen Riihimäen kasarmille ja elokuun lopulla 1941 Tuuloksen rintamalle.

Syyskuun 3. - 4. päivän välisenä yönä alkoi viisi tuntia yhtäjaksoisena jatkunut tykistövalmistelu Tuuloksen rintamalla, josta kenraalimajuri Paavo Talvelan johtaman 6. armeijakunnan oli määrä edetä Aunukseen ja

nantti ja kysyi Aholaa. Hän kysyi, lähtisinkö tarkka-ampujajoukkoihin. Joka komppaniasta valittiin kaksi miestä, meiltä toisena oli Erkki Nissilä Kopilan kylästä. Olin siinä ryhmässä yhdeksän kuukautta. Ryhmän johtajana oli Toivo Tamiola. Asuimme vähän taempana, siellä missä pataljoonan komentaja Lampolakin. Joka päivä kävimme Syvärin rannassa vanjoja kyttäämässä, mutta ei niitä paljon näkynyt.

Erään tapauksen muistan loppusyksyltä 1942 Lotinapellostä. Oli yöllä tuiskuttanut lunta ja kun katselin naapurin puolelle, näin venäläisen lapioivan lunta. Miestä ei näkynyt, mutta lunta heittävä lapio aina vilahhti. Ammuin muutaman kerran siihen suuntaan missä mies touhusi. Sitten näin kun vanja nosti lapion pystyyn lumivallin takaa. Tähtäsin lapioon ja vanja heilutti lapiota merkiksi, että ohi meni. Ammuin monta kertaa pystyyn nostettuun lapioon, ja aina venäläinen näytti merkkiä, että en osunut. Vähän aikaa siinä leikittiin ennen kuin mies meni vähän sivummalle ja alkoi ampua. Sillä oli samanlainen puoliautomaattikivääri kuin minulla. Ja kun vanja lopetti ampumisen aloitin taas minä vuorostani. En tiedä osuinko vai lähtikö vanja pois, mutta siihen se paukuttelu loppui.

Tulimme Lamperoiisiin lepäämään. Vanhempia ikäluokkia laskettiin siviiliin ja me nuoremmat jouduimme JR 44:ään. Oli rauhallista aikaa ja aika kului vartiointitehtävissä. Lomalle pääsi yleensä kolmen kuukauden välein. Korsualueella liikkui valtavasti rottia ja 25 rotanhännästä sai aina vuorokauden lomaa, kuitenkin korkeintaan 3 vrk kerralla. Toin kotoa saksia ja paulalankoja, joita asettelin rotien käyttämille poluille. Verkkalan Manu kertoi, että hän ei tapa saamiaan rottia, lyö vain hännän poikki ja päästää menemään. Kun sitten joku toinen kaveri saa saman rotan, niin sitä harmittaa vietävästi kun häntä puuttuu. Lamperoisissa ollessamme kävi Palikaisten paroni, Laineen Oskari ja vanha Sillanpää meitä katsomassa. Se oli sellainen kotipitäjän lähetystö. Rovasti ja ruustinna Sorsavirta kävivät jo aikaisemmin, kun olimme lähellä Syväriä.

Sorsavirta pelkäsi kovin, vaikka silloin oli rauhallista aikaa. Kyllä me vähän toivottiin, että olisi edes muutama kranaatti tullut silloin lähimaastoon — kuin malliksi.

Segesassa olostamme jäi mieleen rantaan vievä polku. Edellinen porukka oli pannut polun viereen seipäitä pystyyn ja joka seipään nokassa oli venäläisen pääkallo. Oli se varsinkin hämärän aikaan vähän kalseata kulkea sitä polkua. Divisioonan komentaja Tapola kävi lohkolla tarkastuskäynnillä ja kysyi jokaiselta mieheltä yhden kysymyksen. Minulta hän kysyi, kuinka ruoka on riittänyt. Sanoin, että kyllä se riittää kun yhteys länteen pelaa ja siviilipaketteja tulee.

Venäläisten suurhyökkäys

Keväällä 1944 huhtikuun lopulla sain 10 vuorokautta lomaa. Siinä oli kolme vuorokautta rotanhäntälomaa. Korona ollessani sain tiedon, että olin saanut myös kuukauden työlomaa. Kannaksella oli silloin jo perääntymiset menossa ja olin varma, että loman keskeytetään. Mitään ei kuitenkaan kuulunut. Kun loman loputtua menin hakemaan Viivalasta suojeluskunnan toimistosta varusteitani, sain kuulla, että lomaani oli jatkettu vielä kesäkuun puoliväliin asti. En tiedä, miksi lomaa näin jatkettiin.

Kesäkuun 21. päivänä 1944 aloitettiin perääntyminen meidän lohkolle. Olin silloin linjassa Lotinapellon eteläpuolella. Aamulla meni ylitsemme hirmuinen määrä venäläisten pommikoneita, mutta meidän rintamalla oli aivan rauhallista. Tuli tieto, että kaikki pitää polttaa ja hävittää, mitä ei voi kuljettaa mukana. Timperin Armas tuli korsusta ulos viimeisenä sylissään lottien meille lahjoittama radio ja löi sen kuusenkantoon kapaleiksi. Lähdimme perääntymään luostariin päin. Meidän perässä ei tullut ketään, ihan rauhassa saimme tulla. Ennen luostaria jäi meidän joukkue yhteen metsään yksin varmistamaan vetäytymistä. Vahvistukseksi meille jätettiin hevosen vetämä piiskatykki ja eräs vänrikki sitä hoitamaan. Kyttäilimme siellä metsässä kaksi-kolme päivää, emmekä nähneet

yhtä ainoaa venäläistä. Yhteyttä omiin ei enää ollut, ja joukkueenjohdaja päätti, että nyt lähdemme hänen vastuullaan pois. En muista kuka joukkueemme johtajana silloin oli, ei ainakaan enää Laurisen Kalevi. Saavuimme pellon syrjään, josta näkyi luostari. Teillä oli hirmuiset hevoskonnat ja valtavasti venäläisiä. Me olimme siellä niiden takana.

Onneksi joukkueessamme oli eräs mies, joka tunsu maaston ja hänen opastuksellaan lähdimme kiertämään kohti omia linjoja. Vänrikki sanoi, että tykkiä ei saa jättää, mutta yhteen ojaan se jäi ja hevonen oli ammuttava erään pehmeän suon reunaan. Monta päivää teimme tuloa pitkin metsiä kohtaamatta ainuttakaan vihollista. Vihdoin saavuimme Mäkriän kylään ja siellä olivat jo omat joukot.

Vitelessä odotimme taas toisia, niitä jotka olivat viivytämässä. Se oli sellaista suomaastoa ja me olimme kaivaneet vain multakasan eteemme suojavalliksi. Tuli JR 2:n miehiä ja katselin, tuleeko ketään tuttuja. "Morjens Ville", sanoi Metsolan Kale, kun tuli paljain jaloin saappaat olkapäällä ja kantapäät rakoilla. Odottelimme siinä useamman päivän ennen kuin vanjat tulivat. Niiden tulo kyllä huomattiin. Kranaatteja tuli taivaan täydeltä, ja yksi kolmen tuuman heittimen kranatti tuli Timperin Armaksen edessä olleeseen multakasaan. Armas pyyhki kuraa naamaltaan ja huusi minulle siihen muuttaman metrin päähän: "Ruppee tulemaan jo koko lailla liki." Onneksi kranaatti jäi suutariksi, muuten se olisi ollut ainakin Armaksen menoa. Minä luulen, että kun kranaatti tulee ihan kohdalle, niin ei se pidä mitään ääntä, semmoinen suhaus vain käy.

Ei siinä paljon tappelemaan joudu, kun tuli lähetti sanomaan, että peräännyttään. Tiellä tuli vastaan pataljoonankomentaja Forsell pistooli kädessä hurjana huutaen, että hän ei ole perääntymiskäskyä antanut. Forsell oli lähtenyt pois komentopaikaltaan, kun sinne tuli kranaatteja taivaan täydeltä eikä tiennyt vetäytymiskäskystä mitään. Kukaan ei ympäri kääntynyt, ja niin hän lähti itsekin samassa sakissa pois.

Monessa paikassa vähän vihollis-

Olisi jo pian päässyt siviiliin, kun oli vanha mies. En tiedä, olisiko puusta pudonnut jokin oksa niskaan vai miksi hän kuvitteli haavoittuneensa. Siihen linjat jäivät. Ei hyökätty enää eteenpäin. Oli oltu asemissa päivä tai kaksi, kun Laurisen Kalevi lähti kävelämään etumaastoon pienelle aukealle. Samassa huomasi kun ryssän pistimet keikkuvat notkossa aukean toisella laidalla. Huusimme Kaleville varoituksen ja hän lönnkötteli sieltä pois päin. Ryssille huusimme "iti sutaita" ja sieltä lähti tulemaan kymmenkunta miestä pyssyt selässä. Minä meinasin, että kun pyssyjen kanssa tulevat, niin voivat vaikka ryhtyä ampumaan ja huusin "Ruki veeri!" Miehet pudottivat aseensa ja saatiin ne vangiksi. Politrukki oli jäänyt sinne monttuun ja paiskasi käsikranaatin minua kohden, mutta onneksi heitto jäi lyhyeksi. Sillä aikaa mies pääsi kuitenkin karakuun. Oli se ihme, kun eivät ampuneet Kalevia, ja outo juttu myös se, miksi venäläiset antautuivat.

Pari päivää myöhemmin alkoi samasta suunnasta tulla vanjoja suuria laumojia. Niillä oli konekiväärit ja puhelimet selässä. Eivätkä ampuneet lainkaan. Me kyllä paukutimme kivääreillä minkä kerkisimme. Oli annettu sellainen määräys, että jos kiväärillä ehtii, niin ei saa konetuliasetta käyttä kun patruunat oli pitkän matkan päästä haettava. Minulla alkoi kivääri kuumentua ja lukkoa ei tahtonut saada millään auki. Yksi ryssä pääsi jo melkein samaan monttuun, kun taistelin sen kiväärin kanssa. Oikein kovin kun hätäpäissäni iskin niin sain vielä lukon auki ja ehdin ampua vanjan siihen montun reunalle Kuulin kun Seppälän Manu huusi sieltä sivulta: "Kuka teki niin täyspuhtaan kaadon?" "Toi Ahola sen teki", vastasi Niemisen Arne hänelle. Oli se kyllä merkillistä, miksi eivät ampuneet, eivätkä heitelleet kranaatteja. Sitten huomasi, kun yksi venäläinen oli nelinkontin katajapuskan takana vajaan 30 metrin päässä ja katseli minua. Vedin äkkiä itseni kyyryyn ja vaihdoin vähän toiseen paikkaan. Varovasti kohottauduin ja sain sen ammuttua. Myöhemmin kun sitä tutkimme, niin se osoittautui everstin arvoiseksi. Laurisen Kalevi

otti siltä pistoolin itselleen. Minä en ottanut kuolleilta ryssiltä koskaan mitään. Ajattelin etten sieltä koskaan kuitenkaan elävänä pois selviä, niin mitä turhia kantamaan.

Kyllä monta kertaa taisteluissa tuli aseisiin toimintahäiriöitä. Minulla oli sellainen konsti pikakiväärin puhdistamisessa, että vedin lukon auki ja kusin sen lävestä sisälle. Se puhdisti lukon hiekasta, mutta kyllä kusi riisui vähän aikaa perhanasti, kun jatkoin ampumista.

Muistan myös erään tapauksen sieltä Syvärin voimalaitoksen takamaastosta. Kylmäkosken komppania valtasi lisää aluetta ja me olimme sivustassa varmistamassa. Vallatulta alueelta löytyi kauppa, jossa oli paljon viinaa ja voita ja taisi siellä jotain muutakin olla. Me pojat istuimme montun reunalla ja ryyppäsimme pakin kannesta vodkaa. Kylmäkosken pojilla oli oikein orkesteri. Siinä oli viuluja ja haitareita ja yhtenä soittajana oli Kylmäkosken kanttori Aku Timperi. Komeasti pojat soittivat ihan etulinjassa.

Lokakuussa tuli vaihto, ja JR 44 tuli meidän tilalle. Tulimme takaisin päin aina Kuittisiin asti, jossa olimme kaksi viikkoa. Sitten saksalaiset pääsivät ryssän yli Syvärin, ja me jouduimme niitä takaisin ajamaan. Se olikin kova paikka seitsemännelle komppanialle. Segesan vastaiskussa kaatui paljon miehiä: Ilomäen Uno, Suomen Esko, Nurmen Eikka ja monta muuta. Monta päivää siellä taisteltiin, ennen kuin saatiin ryssät yli Syvärin. Paljon niitäkin kaatui.

Lähdimme Kuuttilahteen ja siellä ammuin yhtenä päivänä viisi teertä. Se oli iso parvi, ainakin 50 lintua. Mäkelän Sulo sai yhden. Kyllä monta laukausta meni ohi, mutta aina joku parvesta putosikin. Muina päivinä emme saaneet mitään, vain hirvenjalkia näimme. Kuuttilahdessa meillä oli valmiit korsut ja hyvät olot.

Jouluksi tulimme Uutujärvelle. Jouluviinoiksi annettiin pullo kolmeen tai neljään mieheen. Kaikki eivät juoneet osuuttaan vaan myivät sen. Alppilan (Rantasen) Junno Viivalasta lainasi minulta 300 markkaa viinan ostoon. Kun sitten niitä viinoja juotiin, syntyi meteliä ja pataljoonan

komentaja pani lähettinsä sanomaan, että pitäisi olla hiljempaa. Pojat kertoivat, että kun lähetti tuli tietä pitkin, meni Alppilan Junno heti sen päälle. Lähetti lähti juoksemaan pakoon ja Junno perässä. Jossain vaiheessa lähetti sitten kääntyi ja ampui Junnoa kolme kertaa. Kaikki laukaukset osuivat. Ei hän siihen paikkaan kuollut, mutta myöhemmin sitten Aunuksen sairaalassa. Minä en rahojeni lainamisesta sen enempää kenellekään puhunut, mutta Niemelän Aale oli lomalla ollessaan siitä maininnut Junnon isälle, ja tämä lähetti minulle ne 300 markkaa.

Uutujärveltä pääsin tammikuussa 1942 lähtemään ensimmäisen kerran lomalle. Viteessä tuli vastaan somerniemeläisten nuorten porukka, siinä oli ainakin 1922 syntyneitä.

Kerran huhtikuusena päivänä istuin hirsikasan vieressä ja katselin yli Syvärin. Takarannalta kuului yksi laukaus. Meillä oli vartiossa Lindstedtin Frans ja Vähä-Herttuan Leo. Ajattelin, että kumpaan kohan sattui, kun näin toisen konttaavan takaisin päin. Frans sieltä tuli ja Leo oli saanut osuman kaulaan. Kersantti Huugo Heikkilä Salkolasta oli lääkintämies ja lähti katsomaan miten Leon kävi. Taas kuului laukaus ja nyt sai Heikkilä kuulan kylkeensä. Meni toisia lääkintämiehiä ja ajattelin, että ampuukohan venäläinen tarkka-ampuja taas, mutta enää ei kuulunut laukausta. Verkkalan Manu oli hevosmiehenä ja tuli hakemaan Heikkilää JSP:lle. Minä olin nostamassa häntä rekeen ja muistan kun Huugo sanoi: "Mitä varten mun täytyy olla tammönen?" Se oli sellaista sekavaa juttua ja pian hän kuolikin JSP:llä.

Muistan sellaisen tapauksen, kun joku tykistön mies oli lähtenyt juoksemaan Syvärin joen yli vihollisen puolelle. En tiedä, oliko hän saanut mielenhäiriön vai aikoiko vaihtaa puolta. Eihän sitä sinne sopinut päästää ja mies ammuttiin ennen kuin ehti rantaan. Ronski-Seppälä eli Tauno Seppälä Korpilasta meni yöllä viemään vajerin tai oliko se köysi miehen kaulaan, ja sillä ruumis vedettiin Suomen puolelle. Seppälä sai siitä 10 vuorokautta kuntoisuuslomaa.

Huhtikuun lopulla tuli yksi luut-

edelleen Syvärille saakka. Öinen tai vas rävähti leimuavaksi tulimereksi ja maa järisi Viteleeseen saakka, missä takimmaisesta osasto Laguksen jääkärit vielä odottivat vuoroaan.

Jääkäripataljoona 2:n 1. komppanialle, jossa olin komppanianpäällikön lähetti, tuli käsky, että siitä vain yli Tuulosjoen ponttoonisillan. Viljo Iisaloon joukkue täydennettiin ennen Tuulosjoen ylitystä, joten myös minä, komppanianpäällikön lähetti, olin mukana. Joukkueen johtaja Iisalo lähti hyökkäykseen ja tultiin taloryhmään, joka puhdistettiin vihollisista. Ryhmänjohtajat riensivät miesten luo ja antoivat lyhyen selityksen: "Hyvin meni."

Kello 3 iltapäivällä aseet alkoivat laulaa. Jääkärit olivat innoissaan. Joen ylittäjiä riitti. Vesi roiskui kun ryhmä ylittäjiä toinen toisensa jälkeen polki juoksutahtia kapeata veden varassa kelluvaa lautasiltaa.

Arvi Tauren ja minä seurasimme kärkirahmää. Käsikranaatit lensivät ja jyrkän töyrään päällä konepistoolit ampuivat lyhyitä sarjoja ja kiväärit yksittäisiä laukauksia. Rynnäkkö onnistui: yhtään joukkueen miestä ei kaatunut eikä haavoittunut.

Laguksen jääkäreille oli hyötyä siitä, kun paikalliseen torniin huomattiin sijoittaa tähystäjä ottamaan selvää, mitä joen suupuolen ja Laatokan suunnalta ilmestyy näköpiiriin. Kaiken varalta otettiin hyvät asemapaikat. Pian tulikin hälytys. Tauren huomasi, että tornissa oleva tähystäjä hui-toi käsiä. Minä sain tehtäväksi ottaa selvää tähystäjän huiomisesta. Länsirannan suunnasta oli lähestymässä ajoneuvo, mahdollisesti useampiakin. Muutaman minuutin kuluttua kävi ilmi, että ensimmäinen ajoneuvo oli venäläinen panssarivaunu. Minun osakseni tuli tuhota se.

Pioneerit olivat joella valmistelussa siltaa. Heiltä sain kaksi pötköä dynamiittia. Käärin ne yhteen muutaman käsikranaatin kanssa, yhden kes-kelle räjäyttämistä varten. Riisuin paitani ja siihen käärin nipun.

Panssarivaunu ajoi kylän läpi kovalla vauhdilla. Vastarannan pst-tykit

ampuivat, mutta vihollisvaunujen läpimurtoyritys oli vasta alkua.

Kuin ruoskalla sivaltien saivat pst-tykit osuman seuraavaan panssariin, aivan joukkueenjohtajan komentopaikan edustalle. Vaunu horjahteli, mutta pysyi pystyssä. Minulla oli paukku valmiina. Iisalo kysyi minulta, menenkö minä. "Herra luutnantti, kyllä minä menen." Otin syöksyjä kolme-neljä kertaa, vedin narusta ja sinkosin nipun telaketjujen väliin. Vaunu lensi kyljelleen ja maantielle tuli kuoppa. Makasin ojassa muuttaman minuutin, korvani humisivat ja pölypilvi oli ilmassa. Tykit tekivät tehtävänsä. Pelkäsin, ehdinkö takaisin kiven taakse, ennen kuin ehtivät ampua. Minä ehdin. Kyseltiin tuliko tappioita. Kaikki olemme eheinä, ilmoitti Viljo Iisalo. Tauren päivitteli: "Olipa mahtava paukku!" Vihollisen kolonna pysähtyi kokonaan ja sen miehistö alkoi paeta lakeudelle etuviistoon, länttä kohden. Saimme vankeja saman verran kuin joukkueessa oli miehiä mukana jopa kolonnan

johtaja.

Jääkärijoukkueen pysäyttämästä kolonnasta vain vähäinen osa, vajaa 100 miestä, tuhottiin Aunuksen pelloille. Sotasaaliiksi saatiin mm. 3 panssarivaunua, 9 tykkiä, niistä kolme raskasta, 8 traktoria, 24 kuorma-autoa, käsituliaseita ja ampumatarvikkeita. Puolustusvoimien pääesikunnan laatiman sotasaalisluettelon mukaan siinä oli joukkueelle, jopa kokonaisuksi komppanialle saalista.

Kenraali Talvela mainitsee muistelmissaan näistä tapahtumista. Kansa Taisteli -lehdessä Viljo Iisalo kirjoittaa: Osasto Laguksen syösy Syvärille 5.9.1941 oli nuorten suomalaisten soturien juhlaa. Tuulosjoen raju tykistövalmistelu oli musertanut vihollisen taistelutahdon ja rämäpäiset jääkärit etenivät Aunuksen lakeuksille ennätysvauhdilla.

Minä, kolmen kannaksen koukaja, olin omalta osaltani auttamassa ja tein parhaani, että itsenäisyys ja vapaus säilyisivät. Puolustin isänmaata — enkä turhaan.

Vankeja Aunuksesta 1941.

EINO TAMMINEN

Sota-ajan muisteluja

PIRTULÖYTÖ

Joskus syksyllä 1941 Syvärin voimlaitoksen tienoilla, kun pahimmat vaiheet olivat ohi, oltiin lepovuorossa rintaman takana. Oli aikaa katsella paikkoja. Jostain löydettiin kookosrasvaa, jolla paistettiin lettuja. Kuumana ne olivatkin hyviä, mutta kylmänä jäähdytyään niin pahan makuisia, ettei niitä syönyt pirukaan.

Kerran taas kaverini kersantti Erkki Karpin kanssa satuttiin taloon, taisi olla entinen koulu, jossa oli paljon lasipurkkeja ja pulloja täynnä kirkasta nestettä. Näissä astioissa vaan oli kaiken maailman otuksia, taisi olla käärmeitä ja matoja, ja jotain sieniä, mutta säilöntäaine vaikutti muuten juotavalta. Otimme mukaamme pari pulloa kokeeksi. Perillä patteristossa aine todettiin prima tavaraksi. Se oli täyttää spritit, johon koulun kokoelmahuoneen luonnonnäytteet oli säilötty. Haimme kaverin kanssa lisää

repullisen sitä ainetta. Kyllä porukka oli juovuksissa, toiset ihan sikahumalassa. Kaveri, joka oli täysin raitis mies, oli hengessä mukana täysin rionoin. Vaikka hän ei itse maistanut tippaakaan, hänestä oli mukava katella toisten toilailuja. Seuraavana päivänä porukka oli kipeänä, pojat olivat vihaisia, kun oli sellaista ainetta hankittu. Pirtua oli kuitenkin vielä jäljellä — pahan päivän varalle.

Luvatonta laukkaa

Tykistössä meillä oli paljon hevosia. Itse olin lähettinä ja jouduin paljon liikkumaan ratsastaen. Kerran asemasodan aikana Syvärillä pari lääkintäupseeria pyysi saada ratsastaa hevosilla. Mikäs siinä, piti hän niitä muutenkin jaloitella. Lähdettiin talleilta ja ratsastettiin tunnin verran aina sotasairaalaan saakka. Lääkärit olivat aika huonoja ratsastajia. Meikein käyntiä mentiin koko matka. Vähän harmitti sellainen hidas kulkeminen.

III KTR 3:n 7. patterin tulenjohtoporukka lepovuorossa "Pirta 2:ssa" Stroitsan Konnun kylässä 1943: vas. Toivo Nummi, Veikko Petersson, Erkki Koppanen, Ojala, Viljo Verkkala, Määnänen, kersantti Erkki Karppi, Viskari, Eino Tamminen ja ylikersantti Eino Sulka.

saavuttuamme sai joukkueemme johtaja Kalevi Laurinen määräyksen, että meidän pitää mennä partioon yli Syvärin. Melkein koko joukkue lähti, vain joku vanhempi mies jäi pois. Venäläisillä puuruuhilla soudimme keskellä kirkasta päivää yli joen. Toisella puolen rantaa kasvoi metsää ja olimme varmoja, että pian alkaa kuulua tulla. Mutta ei mitään kuulunut eikä näkynyt ja ihan rauhassa saimme mennä rantaan asti. Meille oli annettu hyvät eväät mukaan, oli lihapurkkakin, ja kun pääsimme vähän matkaa rannasta, pysähdyimme syömään eväitä. Uskoimme, että takaisin emme pääse, joten oli parasta syödä lihat pois, etteivät jäisi ryssille.

Kuljimme jokea alaspäin ja tulimme lähelle Syvärin voimalaitosta. Siellä evakuoitiin kylää kovalla kii-reellä. Väkeä oli paljon ja meteli kovaa. Koko yön kuuntelimme siinä kylän syrjässä. Emme ilmaisseet itseämme, koska tehtävä oli tiedustelutoiminto. Aamulla lähdimme samoja jälkiä takaisin päin ja ruuhilla taas yli Syvärin. Omalla puolella saimme sitten kuulla, että koko rykmentti oli mennyt yöllä yli Syvärin. Me painuimme päiväksi nukkumaan ja vasta illalla ylitimme taas joen. Syvärinjoki oli siitä kohtaa 200-300 metriä leveä.

Syvärin takana Malmisen Sulo ja Suvisen Martti olivat nähneet ryssän metsässä. He päättivät ottaa sen vangiksi ja lähtivät juoksemaan perään. Vanja kääntyikin ympäri ja ampui molempia. Sulo kuoli ja Martti haavoittui niin pahasti, ettei enää rintamalle palannut. Aamulla jatkoimme matkaa voimalaitokselle päin, hyökkäsimme idästä. Tuli vastaan pieni puro ja sen takana rinteessä oli ryssillä asemat. Luutnantti Äijälän kompania Ypäjältä sai tehtäväkseen kiertää venäläisten selustaan. He pääsivätkin aamuhämärissä varsin lähelle ja tekivät yllätyshyökkäyksen huutaen samalla taisteluhuutoamme "Hei Häme Lahtinen!" Omia tappioita ei tullut paljon mitään, joku lievempi haavoittuminen vain. Venäläiset kaatuivat melkein kaikki, joku ehkä pääsi pakoon.

Tuli kylä näkyviin. Siinä oli aika uusia hienoja kaksikerroksisia rakennuksia. Ennen kylää oli aukeaa maas-

toa, vähän kuin suota. Olin vatsallani maassa ja Norjansalmi Kaskistosta oli vasemmalla puolellani polvillaan. Itse yritin pysyä aina aika matalana ja silläkin kertaa se oli onneksi. Näin miten Norjansalmi sai kuulan keskel-le otsaa. Kun katsoin toiselle puolelle, niin neljännen joukkueen johtaja Riimäki sai osuman samaan paikkaan. Käännyin katsomaan taakseeni. Timperin Armas oli noussut vähän ylös ase ampumavalmiina ja siinä samassa hän retkahti maahan naamalleen. Ajattelin, että on tämä nyt merkillistä: kun katson mihin suuntaan tahansa, niin aina miestä kaatuu. Venäläinen tarkka-ampuja teki tarkkaa työtä. Huomasin sentään, ettei Armaksen käynyt pahemmin kun konttasi taaksepäin. Luoti oli mennyt harteista solisluun kohdalta läpi.

Koko päivän siinä maattiin ja vasta illalla jatkettiin hyökkäystä. Luulin, että kylässä oli suuri määrä kakaroita, kun sieltä kuului sellaista ääntä. Kylään päästyämme sitten selvisi, että siellä oli iso lauma kuttuja. Pojat lypsivät niitä ensin, mutta kun maidon tulo ehtyi, pistettiin kutut lihoiksi ja syötiin maasta nostettujen perunoiden kanssa.

Jandebajoelta kun tulimme, olivat pojat saaneet sotasaaliiksi venäläisen kuorma-auton ja lastanneet sen lavalle polkupyöränsä. Muutamaa päivää myöhemmin sama kuorma-auto tuli tietä pitkin ja meille huudettiin, että ei saa ampua, se on oma. Kun auto sitten kurvasikin venäläisten puolelle, huudettiin, että nyt saa ampua. Minäkin latasin pikakiväärillä niin paljon kuin kerkisin, mutta menojaan se meni. En tiedä miten olivat venäläiset saaneet kaapattua auton takaisin itselleen. Poikien polkupyörät menivät sen siliän tien. Hetken päästä samasta suunnasta tuli hevonen täyttä ravia mies selässään. Meitä oli siinä monta äijää ja kaikki ampuivat minkä ehtivät, mutta niin vain hevonen ja mies tuli läpi meidän puolelle. Takamaastossa sai joku siirtolaismies hevosen ammuttua ja miehen kiinni. Silloin selvisi, että se olikin omia. Miten lie sinne joutunut hevosensa kanssa. Tahtoivat siellä välillä mennä omat ja vieraat sekaisin. Kerran pimeänä yönä menimme

Timperin Armaksen kanssa polkua peräsin, kun meitä vastaan tuli mies. Armas näki, että sillä oli suikka päässä ja ehti lyömään miehen kiväärinperällä hengiltä, ennen kuin vanja pääsi ampumaan.

Kerran pakkasaamuna alkoivat venäläiset taas hyökätä. Minä ammuin pikakiväärillä, eikä sieltä ketään läpi päässyt. Pojat ihmettelivät myöhemmin, että olin tehnyt hirmuisen kasan hylsyjä. Sitten näin kun yksi vanja käveli tietä pitkin omalle puolelle. Ilomäen Uno oli siinä vieressäni ja me pojat aloimme paukutella, mutta mies ei ollut tietävinään, jatkoi vain kaikessa rauhassa menoaan. En tiedä, oliko se juovuksissa vai päästään sekaisin. Me jatkettiin ampumista, mutta ei saatu osumaan, kun oli vähän ylipitkä matka. Minä sanoin, että on se nyt kumma äijä ja sieppasin pikakiväärin. Sillä kun muutaman sarjan laskin, niin johan mies meni metsän puolelle ja istui kannon päähän. Meinattiin, että olkoon sitten siellä. Laurisen Kalevin kanssa kun joku päivä myöhemmin kuljettiin siinä samassa maastossa, niin nähtiin mies istumassa länneellä kannon nokassa. Se oli elossa ja haisi niin viävästi. Oli varmaan ollut siinä useamman päivän ja laskenut kaikki alleen. Kalevi pyysi minua aina lopettamaan niitä, mutta en minä ampu-nut. Ei sitä läheltä viitsinyt ampua, kun toinen päin katseli. Meiltä äijä jäi siihen, en tiedä korjasiko sen joku myöhemmin. Se oli varmaan se sama mies, jota me olimme Ilomäen Unon kanssa ampuneet.

Lähdimme voimalaitokselta eteenpäin. Ei ollut mitään taistelua ja saimme edetä rauhassa aika pitkälle. Yhteen hyökkäykseen kun lähdimme, tuli kranaatteja taivaan täydeltä. Ne lensivät kuitenkin ylitse. Suutarin Vikke oli takanani ja huusi, että häneen sattui. Menin Viken viereen ja kysyin mihin sattui. Vikke sanoi, että niskaan. Kun tutkin hänen niskaansa, niin ei siellä näkynyt naarmuakaan. Vikke väitti, että kyllä sattui ja hän lähtee JSP:lle. Kielsin lähtemästä, kun kranaatteja tuli takamaastoon, mutta ei hän uskonut. Sanoi vain, että kyllä hän menee kun kerran sattui. Vikke kävi JSP:llä ja kun hän teki sieltä tuloa, meni kranaatinsirpale keuhkoista läpi ja siihen hän kuoli.

Tietoja itsestäni: Olen syntynyt Somerniemellä 17.3.1918. Talvisodassa 1/JP 1:ssä ja jatkosodassa 7/JR 23:ssa ja 7/JR 44:ssä. Taistelut: Terijoki, Peippola, Nietjärvi, Taipaleenjoki, Korpiselkä, Jalovaara, Tuulos, Syväri, Segesa, Lotinapelto, Uutujärvi, Mäkriä, Vitele, Suurimäki, Kaukojärvi, Miinalanjoki, Tulemajoki, Kauniskangas, Uuksuanjoki. Haavoituin Nietjärvellä 14.7.1944. Sotilasarvo korpraali. Myönnetty VM 1 ja VM 2. Kotiutettu 21.11.1944.

Talvisota

Lähdin suorittamaan asevelvollisuuttani Terijoelle toukokuun 5. päivänä 1939. Tulin Vesanojalta polkupyörällä Somerniemen kirkonkulmalle ja siitä jatkui matka linja-autolla Helsinkiin. Oinasjärveltä tuli autoon Talaasen Arvo ja Viuvalasta Sulan Eero. Eero tuli viereeni istumaan ja sanoi: "Nyt poika mennään sinne viimiseen reissuun." Ei minulla ollut mitään sodan syttymisen epäilyjä, mutta Sulka arvasi tai tiesi kohtalonsa. Hän ei kertaakaan käynyt edes lomalla ennen kuin kaatui 11.2.1940.

Terijoella asuimme kasarmissa lokakuuhun asti ja sitten muutimme metsään. Ja kun sota syttyi, niin heti ensimmäisenä aamuna venäläiset ampuivatkin Kronstadtin saarelta kasarmialueelle. Yllätyksenä sodan alkaminen tuli. Muistan, miten pojat huusivat unenpöpperössä ensimmäisten kranaattien putoillessa: "Olkaa hiljaa siellä, että vanha saa nukkua." He luulivat, että oma porukka metelöi.

Talvisodasta minulla on hyvin vähän kerrottavaa. Teimme pieniä vastahyökkäyksiä ja vetäydyimme pikku hiljaa. Monia päiviä kului vartiointissa. Vartiopaikalle menimme pimeässä ja siellä oli maattava paikallaan koko päivä, vaikka pakkasta saattoi olla

-30 astetta. Vasta pimeän tullen tehtiin vahdinvaihto. Moni poika palelutti kätensä ja jalkansa. Kotiväki lähetti minulle ennen joulua hyvät huopatossut ja niillä kävelin sitten koko talven. Sulan Eero kaatui helmikuussa Nietjärvellä sellaisessa pienessä hyökkäyksessä. En ollut näkemässä, mutta kertoivat, että hän ampui seisoaltaan pikakiväärillä kun sai osuman.

Talvisodan aikana en ollut mis-

Vilho Ahola vas. Kuuttilahdessa lähellä Syvärin jokea ampui viisi teertä yhtenä päivänä. Hänen kaverinaan oli Sulo Mäkelä.

sään yhteydessä Somerniemen reserviläisiin, en tiennyt heidän olipaikastaan mitään. Kun rauha tuli, olimme Laatokan koillispuolella. Melkein samassa paikassa olin jatkosodan päätyttyä 1944. Keväällä 1940 pääsin sairaslomalle. Olin ollut silloin yli vuoden reissussa. Kotiuttaminen tapahtui vasta marraskuun lopulla eli minun talvisotani kesti 18 kuukautta.

Jatkosodan aikana 1943 Uudenmaan rakuunarykmentti oli majoitettuna Itä-Karjalassa lepuvuoroon erääseen kylään, jonne oli jäänyt asumaan venäläisiä vanhuksia, naisia ja lapsia. Kylän asukkaiden kanssa seurustelu oli kielletty, mutta kaikenlainen kauppaseurustelu kuitenkin tapahtui salaa niin päällystön kuin rakuunoidenkin toimesta.

Pienissä ryhmissä vierailtiin taloissa, joissa tiedettiin asuvan naisia ja jotka usein olivat kutsuneet luokseen. Taloissa löytyi aina joku suomea puhuva ja seurustelu tapahtui balalaikamusiikin ja saikkatarjoilun merkeissä. Pieniä nurkkatansseja järjestyi joissakin taloissa salaa.

Kerran talvella minut haettiin soittamaan kylän laidalla sijaitsevaan suureen venäläiseen rakennukseen, jonne illan hämärässä oli menossa paljon muitakin saman eskadroonan miehiä. Minulla oli mukana kerran lomareissulla ostamani mandoliinibanjo, jolla olin soitellut ja monta kertaa pelastunut joukkueelle tulleet perunateatterista. Minä soittelin, kun joukkueen miehet kuorivat eskadroonan kenttätehtäviin perunoita.

Talon suuri huone oli täynnä venäläisiä eri ikäisiä naisia ja rykmentin rakuunoita ja aliupseereita. Tunnelma oli talvisessa illan hämärässä iloisen hilpeä.

Kun olin soittanut noin tunnin, ovelle ilmestyi eräs rykmenttimme luutnantti karjaisten tanssin lopetettavaksi. Huoneessa kuului naisten kirkaisuja ja ikkunoita yritettiin availa. Luutnantti ilmoitti, että talo on piirretty ja karkurit voidaan ampua. Sitteen hän kehotti rakuunoita järjestäytymään pihamaalle jonoon. Pihamaalla totesin, että taloa piirittäneillä oli aseet mukana; kukaan ei yrittänyt karata pihamaalta pois. Operaatiota johtanut luutnantti kehotti pitkässä jonossa olevia rakuunoita viiden miehen ryhmissä nousemaan pihassa ole-

Kalevi Sahlström sotareissulla 1942.

van rakennuksen toiseen kerrokseen antamaan nimensä ja joukko-osaston tiedot.

Kun minun vuoroni tuli, kävelin onnekseni ryhmän viimeisenä talon ovesta sisälle. Hämärässä eteisessä huomasin yläkertaan johtavien portaiden alla vapaan pimeän tilan, jonne nyt jäin odottamaan. Ryhmän neljä miestä menivät yläkertaan, josta hetken kuluttua huudettiin, että yksi mies lisää. Pihamaalta tulikin yksi mies, joka juoksi yläkertaan. Ryhmän lähettänyt upseeri ei yön hämärässä ollut varma ryhmän lukumäärästä. Kun ryhmä tuli nimensä annettuaan alas portaita, liityin ryhmän jatkoksi ja kävelin ulos ja yön hämärässä majoituspaikkaani.

Seuraavana päivänä rykmentin esikunnasta lähetettiin joukkueille nimiluetelo, jossa nurkkatansseissa mukana olleille määrättiin rangaistukseksi hakata motti halkoja metsässä. Joukkueessani vähän hämmästeltiin sitä, ettei pelimannin nimeä ollut

rangaistavien joukossa. Aseveljet eivät minua myöhemmin ilmoittaneet rangaistavaksi, ja mandoliinibanjo soi vielä monta kuukautta tämän jälkeen.

Minulla on ollut hyvä suojeluskeli, joka on pelastanut minut syntisistä tanssiseikkailuista kuin myös monista vaaratilanteista sodan aikana.

Sodan loppuvaiheessa Kannaksella rykmentille tuli äkkilähtö Vammelsuun rintamalohkolta vihollisen ylivoiman edestä. Joukkueemme jätti kantamuksensa erään metsikön suojaan valmistautuessaan puolustukseen. Silloin tuli tieto, että vihollinen on jo metsikössä, jossa selkäreppumme olivat. Tästä alkoi perääntyminen ja sinne metsikköön jäivät reppuni, mandoliinibanjoni sekä muistiinpanoni ja sotamuistoni.

Kuusen oksalle jäi mandoliinibanjoni, mutta mukavia muistoja se tuo joskus mieleen. Kukahan sitä nyt soittelee?

ANTTI VÄLTILÄ

Korsusoturin kotiaskareita

Palvelin jatkosodassa 7/JR2:ssa v:n 1942 alusta sodan loppuun. Toimin kiväärimiehenä, pk-ampujana, 4. joukkueen 1. ryhmän johtajana, olin vielä -44 kesällä sairaalasta palattuani joukkueen varajohtajakin.

Rykmenttimme miehitti Syvärin (Swirstroi) voimalaitosta, jonka Lounais-Hämeen rykmentti JR/23 oli syksyn -41 pimeinä päivinä valloittanut. Voimalaitoksen lohko työntyesään ensimmäiseksi oikealla Syvärin etelärannalle muodosti eräänlaisen sillanpään. Siksi siellä oli suhteellisen rauhatonta seuranneena runsaan kahden vuoden asemasodan aikana.

Vaan kerronpa tässä aurinkoisimmista muistoista etulinjasta: V. 1943 miehitimme rykmentin (div.) vasenta saumaa. Majailimme Suotorpan korusussa. Tätä kokonaan maan päälle salvostettua korsua pidettiin aivan viihtyisimpänä etulinjan korsuista. Meillä oli kauniit kesäpäivät, Jandeba-joki virtasi vieressä alhaalla, puusilta oli tehty räjäytetyn tilalle. Sillan luona oli mainio uima-alue.

Pojat olivat -23 syntyneitä, me ryhmyrit pari vuotta vanhempia. Sen ikäiset ovat riskejä ruokamiehiä. Niinpä meidän piti leipäkin jakaa. Mutta nyt kypsyttyi alemmaksi joen varteen mahtava vattumaa ryssän hakkuuaukkoon. Nyt ruokiinnuttiin. Kun haki pakillisen vattuja, pisteli niitä poskeen vielä poimiessaan, pudotti pakkiin 6-8 palaa sokeria (päiväannos oli 14 palaa Sirkkua) ja tämän kun kiehautti — hyvää oli. Tämän jälkeen leipää tilattiin Kettusen Otolta vain silloin tällöin. Jäi tästäkin sodan pulavuosien yleinen havainto, että säännöstely lisää niukuuden tunnetta.

Nyt varmaan uskaltaa kertoa, että

Alikersantti Antti Välttilä.

kävimme myös Jandeban alajuoksulla pioneiriongella. Sinne mentiin aamuystä, jolloin oletettiin fiskaalien nukkuvan. Oli triniittiä pullossa, nalli ja n. 20 cm tulilankaa, josta poltettiin se pullosta ulkona oleva osa. Ankaran kova soutu, pullo jokeen, aika pitkälle ehdittiin, mutta kummasti se tärsytti veneen pohjaakin. Vaan komeaa oli kerätä valkovatsoja, jotka selälleen tulivat pintaan. Kolme panosta oli ja kyllä kaloja tuli kahden ryhmän tarpeisiin. Panostus onnistui hyvin: ei ainuttakaan suutaria.

Kyllä v:n -43 aikana armeijan ruoka, niin kuin muukin huolto, oleellisesti parani. Alusvaatteet vaihdettiin viikoittain, samalla kävimme rannassa pataljoonan suuressa saunassa. Täitkin loppuivat, tehosteena oli se, kun paidasta löytyneestä oli hakattava motti halkoja.

Suotorpalla ryssäkin antoi olla jokseenkin rauhassa. Vartiopaikka oli pesäkkeessä keskellä Linjatietä edesmenneen Jandeban sillan äyräässä. Konekivääri pyyhki siitä Voimalai-

tokselle päin. 17. divisioonan asemat joen itäpuolella olivat Linjatien eteläpuolella. Meillä tie oli linjojen välissä. Olisi vielä sotakirjan aihe kuvata joukkojen vetäytymistä vähin äänin sieltä Syvärin takaa.

Sitten raskasta: Lokakuusta -43 toukokuulle -44 miehitimme tukikohtaa "Tirva 1" (luutn. Haapala) Jandeban puoleisen pataljoonan oikealla siivellä ns. Sokeritoppa-aukean tuntumassa. Rivimies ei juuri maastoa pysty tarkoin kuvaamaan. Hänelle tärkeintä ovat omat polut, hyvä jos on tulisuoja, näkösuoja on välttämätön. Tämä on etulinjan soturin ammattitaitoa, tietenkin myös valpas kuulo. Miten lie nykyisin, kun kranaattien nopeudet ovat kuulemma rustosti lisääntyneet.

Meidän ryhmällä oli täällä kolme vartiomiestä ja vain pimeän aikana. Alkuun se menetteli, mutta päivien lyhetessä marras-joulukuussa jouduttiin "pelkäämään" jo iltakolmesta aamuhydeksäänkin. Lomatkin vetivät säännöllisesti ja oli varmaan muutakin, koska ainakin hetken meitä oli vain seitsemän miestä. Ei täällä tosin vartiossa nukkunut, "vihanpito" olienemmän sääntö kuin poikkeus.

Eräänä yönä vanja taas innostui antamaan kranuja. Kuului korusomme portailta kova kolauk. Kai sitä katso-massa käytiin, mutta vasta päivän valjettua nähtiin keskiraskaan heittimen kranunpyrstö sojottamassa porraslankun reiästä. Nyt kuljettiin kun-nioittavasti ohi ja evakuoitiin ovene-duslaverit. Siinä jonkin aikaa fundeerattiinkin, Sidottiin sitten naru pyrstön ympärille, narun yläpää kankean ja matalana porraskuilun reunan suojassa vedettiin kranu ylös. Sytytin oli-kin siitä kolauksessa lohjennut. No tähän meitä helpotti. Sitten vain hakemaan Mikkolan Aarnilta nalli ja

Loimaan Evankelisen kansanopiston oppilaita lukuvuonna 1943-44. Vasemmalla Kirsti Jäppi Somerniemeltä, Saara Lehtiranta Kiikalasta, Helga Murronniemi nyk. Laakso Someron Häntälän kylästä ja Maija-Liisa Linnanmäki nyk. Kärki Somerniemeltä.

kaisin, muuten olisivat varpaat jäätyneet. Kun illalla seitsemän maissa olimme kotona, olin niin poikki, etten jaksanut edes hevosta riisua. Tupaani päästyäni heitin takin yltäni ja kaaduini sänkyyn. Vaatteet päällä nukuin sikeästi aamuun asti.

Toisen kerran menimme Saloon Narrinkorven kautta, joka oli silloin pitkälti metsätaivalta. Olin nukahtanut rekeen. Ohjat olivat löystyneet ja hevonen oli ottanut levon kannalta ja edennyt löntystäen. Heräsin, kun jokin musta kasa kulki vieressä ja kuulin kysymyksen: "Saisinko vähän kyytiä?" Poika oli menossa Salon rautatieasemalle ja sieltä rintamille. Sukset olivat kulkuneuvona. Otin pojan rekeen. Ja kauhukseni huomasin, ettei isää hevosineen näy missään. Hoputin Pellan juoksuun ja tavoitimme kilometrin päästä karkulaiset.

Mahtoiko tämäkään poika selvittää hengissä sodan myllerryksessä? — Samaisella reissulla Pella pelasti henkem-

me, kun teki tenän, eikä suostunut rautatien ylitykseen. Hetkessä pitkä juna pyyhälsi ohitsemme. Kun pääsimme kotiin, Pella sai ylimääräiset hyväilyt ja taputukset.

Eläin toimi vaistonsa mukaan ja pelasti tilanteen. Kyllä risteyksessä kaikki hälytysmerkit toimivat, minä vain en niistä höllynpölyä tietänyt.

Sotatalvena 1939 oli kovat pakkaset, 39-43 astetta viikkokaupalla. Kansakouluun oli meiltä matkaa runsaat kaksi kilometriä. Siellä kudottiin iltaisin valtion langoista sotilaille sukkaa, lapasia, kypäränsuojuksia ym. Näin lyhyellä matkalla jäätyivät kerran korvavahdet, ennen kuin ehdimme kotiin. Uskokaa, että olen kutonut sukkaa paperipäreen valossa. Valopetroli, jota käytettiin lampuissa, piti säästää tärkeämpään. Ei sitä saanut turhaan polttaa. Paperipäreen valo oli tosi heikko. Ja pärettä piti yhtenään niistää.

Vaatteista oli kova pula. Kun koko lapsilauma kasvoi, niin vaatteet kävivät pieniksi. Ja kun olimme vielä kaiken lisäksi kaikki "likkoja", niin äidin vanhat vaatteet, joista olisi jostain saanut meille korjattua, loppuivat. Kerran minulle tehtiin puolihamme, johon koottiin kaikki kankaan palaset, niin vanhat kuin uudetkin. Nämä viistot palaset neulottiin yhteen. Siitä tuli kyllä ainutkertainen luomus, joka olisi pitänyt säilyttää näytettäväksi nykypolvelle. Paksut itse kehrätystä villalangasta kudotut pitkät villasukat tein itse. Mutta siinä olikin ongelma, millä ne pysyivät ylhäällä. Liivin napit helposivat yhteen.

Sota-aikana oli ihan yleistä, että naapuria autettiin. Ainakin niihin taloihin, joista kaikki miehet olivat sodassa, yritettiin mennä työapuun, mukana kaikki lapsetkin, jotka jo jostain pystyivät tekemään.

Tällä tavoin syntyi kotirintamalla se kuuluisa talvisodan henki. Alettiin ymmärtää, että jokaisella on vaikeutensa, erilaisia vain kullakin. Ja kademieli poistui.

Tällaista talvisodan henkeä kaivattaisiin nytkin, kun kaikenlainen oman edun pyynti ja epärehellisyys ovat saaneet jalansijaa. Sota-ajan kokeneen ihmisen on ikävä seurata nykyisten Suomen johtajien rötöstelyä. Tuntuu, ettei näille henkilöille Suomi olekaan rakas isänmaa, kun sille voi tehdä mitä pahaa vain.

Ei muuta kunniaa kuin kuulla kummultansa sun kuusiesi kuiskintaa, kun sä kätkenyt olet hänet viime lepoon....

konnarivaunuun, kuka siellä on konnarina — jospa vaikka olisi tuttu mies. Olihan se tuttu — isän kaima Kouvolasta. Taisipa olla vielä vähän sukuakin. Hän oli kovasti yllätynyt meidän ilmestymisestämme sinne. Siellä me sitten vietimme sen yön. Sitä minä kovasti ihmettelin, miten ne konnarit voivat olla niin kuumassa kopissa: mittari näytti 30 astetta. Kamina, joka oli nurkassa, hehkui punaisena ja sen päällä porisi jatkuvasti kahvi- tai korvikepannu. Siitä ne sotapoliisitkin kävivät välillä hörppäämässä. En minä kauan jaksanut pysyä hereillä. Löysin lattialta sen verran tilaa, johon menin pitkäksi, ja hetkessä oli taju poissa. Isä herätteli ennen Kouvola ja sanoi, että nyt syödään eväitä, jotta jaksetaan loppumatka Ristiinaan.

Kouvolaan saakka pääsimme, mutta sitten tulikin mutka matkaan. Se Viipurin juna oli niin paljon myöhässä, että Mikkelin juna oli jo aikoja sitten mennyt. Seuraava juna lähtisi vasta joskus illalla. Pääsimme sitten jatkamaan matkaa Kouvolasta ja tulimme Mäntyharjun asemalle joskus keskiyöllä. Ei sieltä mitään linja-autoa Ristiinaan mennyt. Se oli lähtenyt jo aikoja sitten, kun juna oli niin paljon myöhässä. Se oli sitä sota-aikaa! Mikä nyt eteen? Minä sanoin isälle, että eihän matka ole kuin 14 kilometriä ja sitten olemme kotona. Mennään kävellen. Lähdimme pistämään tossua toisen eteen. Aluksi matka meni kohtuullisen hyvin, mutta sitten isä alkoi sanoa: "Mennään johonkin taloon yöksi — herätetään talonväki, kyllä ne meille yösijan antaa." Minä olin sitkeämpi ja vedin aina eteepäin. Pakkasta oli nytkin yli 20 astetta. Pääsimme lopulta kotiin. Kun isä heitti kengät pois jalasta, niin näin, että jalkapohjat olivat aivan vesikelloilla. Rakot olivat tosi mahtavat. Silloin ymmärsin, miksi isä olisi halunnut jäädä niin monta kertaa sen kävelymatkan aikana johonkin taloon yöksi. Että sellainen oli Viipurin matka joulun aikaan vuonna -39.

Sota-aikaa muistellessa tulee mieleen monenlaisia tapahtumia. Ensiksi muistan sen iltapäivän, kun kävimme siskoni kanssa Kuusjoen hautausmaalla kunnostamassa Siivos-sedän haudan. Sieltä palatessamme oli oikein kansanpaljous tiellä. Oli liikkeellepanopäivä. Miehet kokoon tuivat Someron suojeluskuntatalolle. Ja omaiset saattoivat heitä sankoin joukoin. Kaikkialta kuului kova puheensorina. "Ei kai siitä vain tule sota", oli tavanomainen kommentti. Sota siitä sitten tulikin.

Heti sodan sytyttyä kaikki tavarat häipyivät kauppohenkilöiltä. Tulivat voimaan ostokortit ja vähitellen melkein kaikki oli säännösteltyä. Sokeriakin sai vain puoli kiloa per henkilö kuukaudessa. Meillä äiti jakoi sokeripalat jokaiselle ja siitä piti luovuttaa vieraanvaraa muutama pala yhteiseen askiin. Vanhin siskoni söi osuutensa ensimmäisenä päivänä. Ja minulla niitä oli viimeksi. Muistan, että kuukauden lopulla ne olivat lopussa myös yhteisestä askista ja äiti pyysi minulta lisää. Harmitti, kun en ollut niitä syönyt.

Sotatalvena 1939 leivottiin kotona rintamille vietäviä leipiä. Suuren leipätaikinan sotkijaksi tarvittiin vahva ihminen. Siskoni haettiin tähän tehtävään, kun hänellä tiedettiin olevan paljon voimaa. Olin 14-vuotias, mutta leipojaksi kelpasin. Leivät tehtiin muotin kanssa nelikulmaisiksi ja pakattiin pitkiin pahvilaatikoihin rintamille lähetettäväksi. Talo antoi uunin käyttöön sekä puut ilmaiseksi. Kaikki muu tehtiin ilmaistyönä, tal-

koilla.

Tuli voimaan luovutusvelvollisuus maanviljelijöille. Karjanrehujen luovutuksesta on jäänyt lähtemättömästi mieleeni se päivä, kun paalasimme heiniä luovutukseen. Oli ollut kuiva kesä ja heinä jäi lyhyeksi. Heinää oli kovin vähän, mutta luovutusvelvollisuus oli täytettävä. Kun saimme heinät paalattua ja istuimme levähtämään makasiinin heinäkasalle, niin isä huokasi: "Miten noilla heinillä mahdetaan kevääseen päästä?" Samana talvena raahasimme äidin kanssa kuusen oksiakin lehmien pöydälle. Ja äiti teki tuhkastakin jotainlientä, jota annettiin pieni määrä lehmälle. Sen piti vastata rehusuolaa. Niin ikävästi kuitenkin kävi, että kun lehmät keväällä laskettiin ulos, niin kahden lehmän selkä katkesi ja ne oli siihen paikkaan lopetettava. Luuletko, että niistä maksettiin jotain korvausta? Ei niin penniäkään.

Silloin saivat Salon sokeritehtaalta juurikkaan viljelijät hakea määrätyn määrän leikettä lehmien syötäväksi. Tehtaalla oli suuret altaat, mihin juurikasjäte, josta oli sokeri puristettu pois, aumattiin. Meiltä oli tehtaalle matkaa 36 km. Yöllä kello yhden maissa lähdimme hevosilla hakemaan leikettä. Hiljaa piti mennä, että hevoset jaksoivat tuoda kuorman tullessa hiukan levähdettyään ja syötyään Salossa.

Lähdettyämme yöllä matkaan pakasta oli 28 astetta. Pakkanen kiristyi kuitenkin aamuun mennessä 34 asteeseen. Piti kävellä koko matka edesta-

tulilankaa. Saatiin ylimääräinen paukku. Oli muuten aika jännät paikat siellä korsussa hetken aikaa.

Vielä auton evakuoimisesta. Valittelin tuossa edellä miesten puutetta. Saimmekin sitten täydennykseksi sotamies Hirsimäen. Kuvailisinkohan hänet ylienergisesti taivaanrannan maalariksi. Oli palvellut jossain huoltopoppoossa, tullut vilppiä, passitettu etulinjaan. Asia jota me puolestamme vähän syrinkarein seurasimme. Ei silti, Jalo oli hauska poika, eikä täällä yöunet menneet olipa vartiopaikalla millainen kaippari tahansa. Päivät jo pitenivät ja meitähän se helpotti.

Viholliselta oli ilmeisesti v. 1941 jäänyt Sokeritoppa-aukealle Linjatien ojaan kuorma-auto, niitä 1,5 tonnin lisenssi-Fordeja, joilla taitavat vielä kaupunkiaan huoltaa. Jalo iski silmänsä tähän, saattoi auton korjaaja ollakin, mutta siitähän ei pirukaan selvää ottanut. Eipä suuremmin uskottu, kun kertoi käyneensä divisioonan huoltopäällikön puheilla; vähän

enemmän sitten kun nurkkiin ilmaantui työkaluja. Jalolla oli mahtavat mielikuvat auton tuonnista saatavasta palkintolomasta. Mutta sitten, yllätys yllätys, komppaniaan tuli ylhäältä määräys järjestää asia. Ylikersantti Puolivälin kanssa menimme aamuhämärissä Hirsimäen henkipusseiksi Linjatien penkalle. Työapua hän tarvitsi hyvin vähän, oli vielä taitava toimimaan äänettömästi. Viikon verran souvi kesti, kunnes autonpalat mahtuivat ahkioon. Pidettiin talkoot, kun vedettiin osat kapulatielle.

Saimme kaksi lisälomapäivää kukin. Kävi kuitenkin niin, ettei Jalon loma tullut ennen kesän suurrähinöitä, vaikka hänhän oli vallan tämän operaation sielu. Puoliväli pääsi 7 vrk:n viljelylomalle ja minä vuorolomalle aivan kesäkuun alussa. Omalla kohdallani ne kaksi lisäpäivää pelastivat minut joutumasta Lotinapelton hirmumyrskyyn 21.6.-44.

Hirsimäestä vielä. Olin rauhan jo tultua lomalla Mikkelissä ja kuulin

hänen joutuneen putkaan everstiluutnantin mantteli yllä. Oli säilynyt sodalta, ilmeisesti hauskan lomankin pitänyt.

Meillä aseveljillä muistoissa päällimmäisinä ovat ne, jotka eivät retkittämmä palanneet. Niin monen poismenneen kanssa siellä ystäväystykin — sillä tavoin kuin rintamamies sen tuntee.

Ankeata on miehittää taistelutalanteessa tukikohtaa kun tietää, että taas joukko harvenee. Ketkä ja kuinka pahoin? 1944 kesällä jäi vainajia jo kentällekin, mm. Antti Salminen, Erkki Pukkila ja Eino Grönholm täältä Pohjois-Somerolta. Pataljoona puolusti 1.-2. 7. Tulemajoen linjaa Salmissa. Vihollisen painostus oli erittäin kovaa. Se sai Tuuloksen maihinnoususta intoa ja tuoreita täydennyksiä. Itse haavoituin 29.6.-44 Mantsilassa. Siinäkin oli mukana Korkeimman varjelusta, jota koko Suomen kansalle on riittänyt niiden synkkien päivien jälkeen.

Jandeba-joella soutelemassa. "Ei kuitenkaan ongella." Oikealla Antti Välttilä. Kuva vuodelta 1943.

Rintamalotan muistelmia sota-ajan lomareissuista

Selma Luvijoki -42.

Loma-ajat olivat aina hyvin myönteisiä, mutta se matkanteeko oli kaikkea muuta. Junat olivat aina täynnä, vaunut kolmannen luokan puuvaunuja ja kesäaikaan saattoi joutua härkävaunuunkin. Matkanteeko oli kovin hidasta. Junat kiersivät joskus ennalta-arvaamattomia reittejä eivätkä aikataulut pitäneet paikkaansa. Veturien höyrynsaanti oli märkien puiden takia huo-noa. Toisinaan jouduttiin pysähtymäänkin pitkään vastamäkeen ja odottelemaan höyryn muodostumista. Ei silloin menty sillä tavalla kuin nykyään, kun Pendoliinot pyyhältävät.

Myös ilmahälytykset hidastivat matkantekoa. Kerran Sortavalassa jouduimme taas hälytyksen tullessa maastoutumaan metsään, ja kuinka ollakaan, lottapukuni rintatasku oli unohtunut auki ja henkilöpaperini pudonneet. Joku asetoveri oli ne kui-

tenkin löytänyt ja lähettänyt koti-osoitteeseen. Kotiväen kauhistuksen voi kuvitella, kun saivat rintamalta sellaista postia. Oma kirjeeni saapui sitten heti perään ja asia selvisi onnellisesti.

Koska matkan kestoa ei voinut ennalta tietää, piti lomalta lähteä hyvissä ajoin, sillä seuraava loma siirtyi yhden tuurin yli, jos ei ehtinyt ajallaan yksikköön. Aina sentään ehdittiin, vaikka minäkin kerran jouduin olemaan kolmatta vuorokautta junassa, kun matkustin Karhumäen suuntaan.

Junamatkoilla näki ja kuuli kaikenlaista. Kerran lomalta palatessani jouduin konduktöörivaunuun, täyttä kun oli. Sotamiehet olivat rehvakkaalla tuulella, niin kuin useimmiten lomalta palatessa (tietysti pääkin kuumana). Vaunun nurkassa istui muuan hyvin äkäisen näköinen majuri. Yksi miehistä meni hänen luokseen ja kysyi: "Oliko herra majuri siellä ja siellä pitämässä suojeluskuntakursseja?" Majuri ilostui: "Kyllä olin." Mies laukaisi: "Juu, olet se sama suurpaska, mikä olit meille niin harmittavainen!" Majuri ei saanut miehen nimeä selville, ei tältä itseltään eikä asetovereilta. Rangaistus jäi antamatta.

Kerran taas rintamalle palatessa sattui, että everstiluutnantti Aarnio (silloisen Someron pastori Aarnion veli) kulki vaunumme lävitse ja huusi: "Hyvää päivää, pojat!" Pojat vastasivat: "Päivää päivää, herra luutnantti!" Eversti huomautti: "Anteeksi vaan,

minä olen kyllä everstiluutnantti", johon pojat ällistyneenä: "Jaa sää olet se vanha luutnantti." Nähtävästi poikien silmät olivat vähän "hämärät", kun eivät oikein erottaneet kauluslaatan nappien kokoa, olivatko suuret vai pienet. Eversti vain naurahti ja sanoi: "Pitäkää pojat lystiä vaan." Eivät rintamaupseerit olleet niin tarkkoja ja tärkeitä arvostaan.

Eräällä toisella lomareissulla juna joutui seisomaan pitkään yöllä Piek-sämäen asemalla. Miehet olivat hyvin väsyneitä, eikä nukkumapaikkaa riittänyt kaikille. Silloin yksi huomasi aseman lähellä seisovan yksinäisen kioskin. Siitäpä vain mentiin ja kioskottiin kioskin ovi irti ja tuotiin vaunuun ja pantiin istuimen selkänöjan päälle. Niin saatiin laveri nukkumista varten ja miehiä oli kuin kolmen kerroksen väkeä, ensin "piippuhyllylä", sitten laverilla ja viimeksi istuimenpenkillä. Mahtoi sen kioskin omistaja aamulla ihmetellä moista varkautta, kun tavarat olivat paikoillaan mutta ovi poissa.

Yksi muistiin jäänyt tapaus sattui Äänislinnassa, kun olimme juuri palanneet lomalta yksikköön. Meille lottille tuli komennus, että pitää olla Äänislinnan asemalla korkeita vieraita vastaanottamassa, sillä tulossa oli marski Mannerheim ja lottien johtaja Fanni Luukkonen. Seisoimme rivissä, kun he junan pysähtyttyä saapuivat. Me tietysti lauloimme tervetuliaisiksi, mutta tottakai se meni penkin alle. Kyllä me häpesimme. Eivät vieraat

Pihkasen veljekset kotiutalonsa pihalla Uudellakirkolla talvella 1943. Vasemmalla vanhempi Heimo, katosi sodassa -44, keskellä Kauko ennen armeijaan lähtiä ja nuorempi veli Kalervo.

juuri mitään. Aamu oli valjennut ja ennen sisälle menoa huomasin helpotuksekseni, että taivas oli paksussa pilvessä. Hyvä hyvä — tuumailin — eipä tule lentosäätä eikä pommituksia. Istuimme siellä kahvilassa syömässä eväitä, kun yhtäkkiä alkoivat sireenit ulvoa. Säikähdin niin, että sydän hyppäsi kurkkuun ja isältä jäi kupin nosto puolitiehen, hyvä ettei pudonnut kädestä. Samassa pöydässä istui eräs kapteeni ja isä kysyi, mitä tämä merkitsee, eiväthän pommikoneet voi tällaisella ilmalla lentää. Oli nimittäin alkanut hiljalleen sataa lunta ja näkyvyys oli hyvin huono. Kapteeni sanoi meille, että kyllä nyt siviilien on parasta mennä tuonne rautatieaseman kellariin, sillä se "aavetykki" ampuu taas. Sinne kellarisuojaan meidät sitten ohjattiin ja siellä kuulimme lisää siitä "aavetykistä". Vihollinen oli tuonut Perkjärven santakuoppaan rautatietykin, jonka kantomatka oli hyvin pitkä. Sillä se ampui Viipurin ja juuri sellaisilla ilmoilla, kun lentotoiminta ei ollut mahdollista. Sillä ei kuitenkaan voi ampua yhteen menoon kovin monta laukausta,

ta, koska sen pitkä putki kuumenee niin, että sitä on välillä jäähdytettävä. Pian hälytys menikin ohi ja pääsimme pois pommisuojaan. Kuulimme, että sen kertaiset ammuksot olivat menneet paljon yli asemaseudun. Jännitystä se "aavetykki" lisäsi, sillä uusi hälytys voi tulla päivän mittaan koska tahansa.

Isän lääkärissä käynti ei kestänyt kauan, ja sen jälkeen meidän piti viedä paketit veljelleni ja lankomiehelle, jotka molemmat olivat silloin sotasairaalassa vartiotehtävissä. Kuljimme pitkin Viipurin katuja. Tunnelma oli hyvin ankea. Se vilkas ja elävä kaupunki, jonka muistin edelliseltä käynniltä kesällä -39, oli muuttunut tyystin. Monet kerrostalot olivat kuin luurankoja, pystyssä vain mustuneet seinät. Minulle tuli sellainen tunne kuin kävelisi AAVEKAUPUNGIS-SA, johon aavetykki vielä lisäksi ampuu.

Helposti löysimme sen sotasairaalan tutussa kaupungissa. Siellä se lankomies oli vartiopäällikkönä ja hänellä oli käytössä pieni huone. Hän tarjosi meille korviketta ja jatkoimme aa-

mulla keskeytynyttä eväiden syöntiä. Veljeni oli joutunut kaupungin ulkopuolelle vartiotehtäviin, joten häntä emme tavanneet. Lankomies kertoi lisää siitä "aavetykistä". Koko päivän jännitti, milloinka se taas alkaa ampua. Isä kävi vielä monessa paikassa sen päivän aikana, mm. entisessä kortteerissaan Kolikkoinmäellä. Eivät siellä enää olleet entiset isännät, vaan talo oli täynnä sotilaita.

Jännitys alkoi vähitellen helpottaa kun ilta hämärtyi. Isä oli ottanut selvää, että juna Kouvolaan lähtee illalla kello 7.00 ja sieltä eteenpäin Mäntyharjun asemalle. Linja-auto Mäntyharjulta Ristiinaan lähtee junan tulon jälkeen. Olimme asemalla hyvissä ajoin ennen junan lähtöä. Juna oli myöhässä. Se lähti vasta vähän yli 10. En tiedä mitä isä ajatteli, mutta minusta tuntui helpottavalta, kun pääsimme junaan ja se lähti pois Viipurista.

Juna oli tupaten täynnä eikä siellä ollut paikkoja juuri missään. Hattuy-m. hyllyillä makasi sotilaita, samoin penkkien alla ja käytävillä. Isä sanoi, että mennäänpä katsomaan tuonne

Nuoren pojan jännittävä Viipurin matka

yhtenään pudottaen useita viholliskoineita. Myös desantteja saatiin kiinni usein.

Mieleeni on jäänyt erityisesti eräs hyvin kirkas ja kylmä helmikuun lopun päivä. Tehdassalissa kenttäkeittömme oli täynnä juuri valmistunutta hernekeittoa. Katselin ovella, kun sotilasosasto marssi kohti ruokailupaikkaamme. Yhtäkkiä havaitsimme kaikki pommikonelaivueen korkealla taivaalla. Näin pommien irtoavan koneista ja syöksyin kellariin hiekkasäkkien väliin, jossa tapani mukaan ruokoihin Jumalaa varjelemaan minua. Kuului ankara rysähdys läheisyydestä, rikkoutuvien lasien helinää ja kaikkialta ympäriltä lentopommien räjähtelyä. Se ankara rysähdys johtui lähelleni tehdassaliin tulleesta räjähtämättömästä lentopommista, joka rikkoi ikkunat ja heitti lasinsirut ja puunpirstaleita täyteen kenttäkeittöön. Jumala kuuli rukoukseni ja säästi henkeni. Monta maastoutunutta sotilasta kuoli ja haavoittui silläkin kertaa.

Viipurin valloituksen aikaan meille kerrottiin Antrean olevan motissa. Mietin kohtaloani vihollisotilaiden käsissä. Pian sen jälkeksi meidät siirrettiin pois Antreasta rintaman taakse. Sota oli päättymässä ja minut määrättiin lähtemään Joroisiin omaisteni luokse. Vaatetuksenani oli lottapuku ja mantteli sekä rikkinaiset monot. Kaikki siviilivaatteeni ja muu pikkuomaisuuteni oli jäänyt kotiini Vammelsuuhun. Olin väsynyt ja ankaran sodan turruttama. Tiesin tehneeni parhaani isänmaani ja synnyinseutuni puolesta. Niinä päivinä täytin 17 vuotta. Olin nuori, terve nainen ja pystyin pian palautumaan toimintakuntoiseksi, mutta sieluni ja sydämeni olivat kokeneet jotakin sellaista, mitä en milloinkaan unohda. Aniharvoin enää painajaisunissa olen sodassa.

Jo vuoden päästä olin mukana jatkosodassa, nyt päämajan alaisissa sairaaloissa sotatoimialueella. Se oli hyvää harjoittelua tulevaa elämänu-raani varten hoitoalalla. Koko jatkosodan ajan kokemukset näissä sairaaloissa olisivat kertomisen arvoisia, mutta nyt halusin keskittyä nuoren tytön kokemuksiin talvisodassa.

Talvisotaa oli käyty kuukausi. Me olimme evakossa Ristiinan pitäjässä lähellä Mikkeliä. Asuimme erään maalaistalon kamarissa. Meitä oli siellä äiti, isä ja neljä lasta. Isä oli toimessa valtionrautatie-lä konduktöörinä, mutta joutui jäämään sairaalomalle jo ennen sodan syttymistä. Hänen oli määrä mennä joulukuun lopulla lääkärintarkastukseen Viipuriin. Kuullessani siitä pyysin päästä mukaan. Aluksi äiti sekä isä estelivät, mutta tulivat sitten sellaiseen lopputulokseen, että voihan se olla turvallisempaa matkustaa sinne yhdessä. Olin silloin jo IS-joukoissa (=ilmasuojelujoukot) enkä mielestäni enää mikään lapsi.

Matkavalmistelut käynnistettiin heti. Sotatoimialueelle ei päässyt ilman matkustuslupaa. Sen hankkiminen ei isälle tuottanut vaikeuksia, mutta toisin oli minun laitani. Lopulta se "turvallisuuksikysymys" olikin ratkaiseva tekijä ja sain luvan. Lupa annettiin vain yhden päivän oleskeluun perillä, koska se riitti isän lääkärintarkastukseen. Sitten piti selvittää matkustustapa. Isälle juna olisi ollut luonnollisin tapa matkustaa, mutta Mäntyharjun asemalle oli n. 14 kilometriä ja huonot kulkuyhteydet. Apu tuli yllättävältä taholta. Lupapapereita kirkolta hakiessaan isä tapasi yhden viipurilaisen linja-autoliikennöitsijän. Hän oli joulun jälkeen menossa Viipuriin hakemaan tavaroitaan. Menomatkan pääsisimme hänen autossaan.

Erään joulun jälkeisen päivän iltana tapahtui lähtö. Matka oli tehtävä ilmavaaran vuoksi yöllä. Minua, nuorta 15-vuotiasta kaveria, alkoi hirveästi nukuttaa. Meninkin auton takapenkille pitkäkseni ja olin heti unessa. En kuitenkaan kauan, sillä heräsin pian hampaiden kalinaan ja vilunväristyksiin. Oli hirveän kylmä.

Autossa ei ollut minkäänlaista lämmityslaitetta ja pakkasta oli yli 20 astetta. Siinä se yö sitten kului, kun yritti pitää itseään jotenkin lämpimänä. Matka jatkui läpi hiljaisten kylien ja lumisten metsätaivalten. Vastaa tuli joitakin autoja himmennetyin valoin. Meillä oli mukana eväitä ja söimme niitä välillä lämpimiksemme. Se liikennöitsijä ajoi koko matkan yhteen menoon. Hän halusi päästä Viipuriin ennen aamun valkenemista, "etteivät viholliskoneet pääsisi yllättämään maantiellä" — niin kuin hän sanoi. Hänen viimeiset sanansa saivat jännitykseni kasvamaan. Se kasvoi kilometri kilometriltä Viipurin läheisyydessä.

Aamu alkoi sarastaa eikä matkaa ollut enää paljon. Tähyilin tuulilasista, joko näkyy tuttuja maisemia. Sivulasit olivat paksussa jäässä eikä niistä nähnyt sivuille mitään. Nyt alkoi jo edessä häämöttää Viipurin linnan jyrävä hahmo. Ei vielä voinut sanoa, onko pilvinen vai kirkas ilma. Sen tiesin, että kirkkaalla ilmalla tulee varmasti ilmahälytyksiä ja pommituksia. Olin nähnyt, kun suuret pommikonelaivueet lensivät Ristiinan yli Mikkeliä kohden ja hetken perästä kuului pommien kummaa jylinää. Ajoimme kaupungin läpi kauppatorin kautta linja-autoasemalle. Se liikennöitsijä jäi sinne ja niin mekin nousimme pois autosta. Jalkani eivät tahtoneet pitää. Ei se "jännityksestä" johtunut, vaan kylmän kangistamista jäsenistä. Huomasin myös, että isällä oli vaikeuksia päästä liikkeelle.

Se lääkärin vastaanotto oli rautatieasemalla, joka sijaitsi aivan linja-autoaseman vieressä. Vastaanottoon oli vielä runsaasti aikaa. Niinpä menimme linja-autoaseman kahvilaan aamukahville ja syömään eväitämme. Se oli tapa sodan aikana, sillä ruoka oli kortilla eikä kahviloista saanut

muuta kuin iloisesti kätteilivät ja toivottelivat hyvää jatkoa. Se oli tapaus se.

Pitkillä matkoilla kukin koetti viihtyä parhaansa mukaan. Sotapojat torkkuivat tai pelasivat korttia. Aina myös joukosta löytyi joku musikaalinen, joka tempaisi repustaan huuliharpun tai hanurin, ja niin raikui "Eldankajärven jää" ja muut korsulaulut.

Evästä piti myös varata mukaan matkalle. Rintamalta lähtiessä otettiin näkkileipää ja Koskenlaskijaa, mutta kotoa tullessa saattoi olla runsaamat eväät. Minäkin olin kerran onnistunut jostain saamaan savulohta, kallista ja harvinaista herkkua. Sitä oli siivu eväsleivän päällä, ja aina kun

haukkasin leivästä, siirsin ensin hampailla lohpalaa eteenpäin, että varmasti kaikki junavaunussa ehtivät nähdä, millaista herkkua söin. Matkatoiverit katselivat vesi kielellä.

Talvella oli toisinaan aika pakkaa. Vaunut olivat hirveän kylmiä, junien vessatkin välillä jäätyivät. Sinne kuuluva "materiaalikin" jäätynä röykkiöksi ja lattia oli jäätävän liukas. Kaikkein täytyi vain sopeutua, eikä mitään erityistä vastoinkäymistä sentään sattunut koko aikana. Onni kai oli myötä.

Paljon noita lomareissuja kertyi, kun aloitin sotatouhun jo kesäkuun 22. päivänä 1941 ja lopetin marraskuun 24. päivänä 1944; joka kolmen tai neljän kuukauden välein pääsi pa-

rin viikon lomalle.

Viimeinen reissu, kotiintulo, oli jo haikea, kun lottajärjestö oli syyskuussa 1944 jouduttu lopettamaan. Lottapukuakaan ei enää sen jälkeen olisi saanut käyttää, mutta pakko oli, koska siviilivaatteita ei ollut rintamalla mukana. Marraskuun 24. päivänä pääsin kotiin ja iloinen mieli oli siitä, kun saimme sentään pitää kodin, uskonnon ja rakkaan isänmaan.

Siitä kiitos Korkeimmalle.

*Lottien Someron paikallisosaston viimeinen johtokunta. Istumassa vas. Suoma Vilkki, puheenjohtaja Helmi Haggrén, Lyyli Toivonen, Hulda Soini. Seisomassa vas. Anna-Liisa Parko, Elli Malenius, Maire Maasilta, sihteeri Helmi Lahonen, Kaarina Eskola ja Kyllikki Kujanpää.
Helmi Lahosen albumi. Teksti Kyllikki Kujanpää.*

Rakkautta ja romantiikkaa

Panssarimies Niilo Tainio.
Kuva vuodelta 1942.

Oli vuoden 1944 kevät menossa, kun kerran täytin kuljetamani kuorma-auton häkäpönttöä pilkkeillä. Huomasin juuri avaamani pilkesäkin päällä paperilapun, johon oli kirjoitettu kauniilla käsialalla: "Sinä komea, rehti, reilu autoileva herrasmies, joka luet tämän viestin, kirjoita minulle alla olevaan osoitteeseen. Olen herttainen, romanttinen, tummatukkainen kaksikymmentävuotias kaunotar ja minusta tuntuu, että olen jo nyt rakastunut sinuun!" Laitoin lapun taskuuni ja mietin, olisinko minä tämä mainittu komea herrasmies. Yön yli nukuttuani totesin, että taidanpa olla. Kirjoitin tytölle preivin ja kerroin, miten lapun löysin ja sanoin olevani hänen kaipaamansa mies.

Kului pari viikkoa, niin sain vas-

tauskirjeen oikein kuvan kanssa. Hän kertoi olevansa töissä eräässä suuressa puutavarafirmassa lankarullia sorvaamassa. Kaikki virheelliset rullat menivät pilkkeiksi, ja niin oli tämän kyseisen säkillisenkin käynyt. Kertoi laittaneensa osoitelapun säkkiin toivossa, että löytäisi rakkaan miehen itselleen. Hän kertoi paljon itsestään ja elämästään ja pyysi vastaamaan kirjeeseen. Hän kysyi myös mitä haluaisin, jos hän lähettäisi minulle paketin. Vastasin ja pyysin, että jos paketin lähetät, toivoisin siinä olevan jotain syötävää, koska nälkä kurnii jatkuvasti vatsassa. Tupakasta sanoin myös olevan puute, että sitäkin tarvittaisiin henkisen puolen kohottamiseksi.

Kului taas kaksi viikkoa, niin sain suuren paketin, jossa oli kaksi kiloa kessua, sitä saunan takana kasvatettua

valmiiksi leikattua piippuun pantavaa tupakkaa. Mukana oli myös rakkauskirje, jossa hän totesi, että henkinen puoli täytyy aina pitää kunnossa vaikka vähän ruumiin kustannuksella. Oli minulla sinä iltana kavereita, kun kaikki tutut ja vieraat tulivat lataamaan piippunsa tai kiertämään sätäkän Rymy Eetu-lehden paperiin. Niitä rakkauskirjeitä ja paketteja tuli siten lisää ja oli niissä sitten myös suuhun pantavaa.

Kesällä 1944 loppuivat paketit ja kirjeet, kun sotatoimet kiihtyivät ja osoitteet eivät enää pitäneet paikkaansa. En tiedä, löysikö tyttö koskaan unelmiensa miestä ja kenen kainalossa hän nykyään mahtaa haaveilla. Tätä kessupakettia en unohda koskaan.

Pikkulotta talvisodan tulimyrskyssä Kannaksella

Hilikka Rantio

Suunnaton tulipatsas idän taivaalta nousee kohti minua valtavalla jylinällä. Kauhistuneena herään unestani kantiinin penkiltä, johon illalla asetuin kantiinin sulke-misaikaan toisen pikkulotan kanssa rauhassa nukkumaan. Minun on vaikea käsittää kaikkialta ympäriltäni kuuluvaa räjähtelyä, konekiväärisarjoja ja pimeässä aamussa kammottavana näkyvää välähtelyä. Kuulen lentokoneiden lentävän ylitseni yhtenä ja niiden konekiväärien räitisevän. Olemme kumpikin kauhuissamme ja itkemme; eihän mitään sotaa pitänyt syttyä. Eilen illalla myimme kahvia ja pikkutavaraa sotilaille, jotka viikkoja ovat olleet täällä linnoittamassa synnyinkylääni Vammelsuuta. Samassa jo oveen koputetaan voimakkaasti ja meille huudetaan, että sota on alkanut, lotat äkkiä kuorma-auton lavalle, joka kranaattien räiskeessä ja lentokoneiden hyökkäyksessä vie meitä pois kotiseuduiltani. Pahin painajaiseni on siis toteutunut. Olen syntynyt täällä Vammelsuussa, kylässä, jossa silmuja (nahkiaisia) ja puurotaimenia vilisevä Vammeljoki purkaa kirkkaat vetensä kilometrien pituisille valkoisille hiekkarannoille Terjoen naapurustossa. Lapsesta saakka olen pelännyt Kronstadtia. Sen raskaat tykit ovat amunnallaan levittäneet pelkoa ja helisytäneet ikkunoita. Illoin ja öin sen valonheittimet ovat pyyhkineet taivasta ja merta. Nyt se ampuu raskailla tykeillään kotiseutuani. Miksi? Mitä me olemme niille tehneet? Tuskaiset kysymykset pyöriivät päässäni.

Jo viikkoja sitten kaikki siviilit ovat lähteneet täältä. Ne varasivat vain kahden viikon muonan ja välttämättömät tavarat. Pian piti palata takaisin. Kotiväkeni jätti kultasormuksetkin kotiin. Olen käynyt tyhjässä kodissani lähes päivittäin, vaikka asunkin kantiinissa. Suurin osa kar-

joista jäi navetoihin, joissa sotilaat niitä ruokkivat. Nyt he ovat päästäneet ne vapaaksi ja kaikkialla juoksenteleo lumessa ja pakkasessa sikoja ja lehmä.

Muutaman kilometrin päässä meidät määrätään tyhjään taloon tavaroinemme. Vammelsuuhun jääneet "omat" sotilaamme ovat pääällimmäisinä mielessämme, ja kun meillä on runsaasti kahvia ja muuta tavaraa, päätämme äkkiä lähteä polkupyörillä viemään niitä heille. Polkupyörät lastattuina lähemme polkemaan takaisin kohti Vammelsuuta. Pian vastaan tulee kuorma-autoilla ja jalkaisin mustuneita, verisiä ja uupuneita sotilaita, jotka huutavat meille, että älkää hyvät tytöt menkö sinne päin, siellä on sota ja kuolema. Pettyneinä palaamme takaisin.

Seuraavat päivät ovat yhtä kaaos-

ta. Kuusitoistavuotiaan sielu turtuu vainajista ja haavoittuneista. Joudun muonitustehtäviin muiden lottien kanssa. Yöt ja päivät ovat täynnä työtä ja kiirettä. Yöllä nukahdan siihen paikkaan, kun viimein pääsen sänkyyn. Rintaman lähestymisen kuulen aina lisääntyvästä yhtämittäisestä tykistötulesta. Meitä kuljetetaan yhä taaksepäin. Tuntuu kuin muistisani olisi musta aukko noista painajaismaisista päivistä, viikoista ja kuu-kausista. En juuri muista paikkakuntien nimiä, joissa toimimme.

Sodan loppuvaiheissa olimme si-joitettuna Antrean sokeritehtaalle, joka oli muodostettu sotilastukikohdaksi ja muonituspaikaksi. Valmistamamme ruokaa kävi päivittäin syö-mässä paljon sotilaita. Sokeritehdas oli jatkuvien ilmahyökkäysten kohteena, ja ilmantorjuntatykit ampuivat

Sodan odotusta ja ensimmäinen talvisota-aamuni

Onni Iivonen. Kuva vuodelta 1939.

Nyt alkoivat sitten tosiyöt. Aloimme rakentaa taisteluhautoja ja kivääri- sekä konekivääripesäkkeitä. Teimme myös tekojärven, joka kuitenkin käyttämättömänä laukesi kolme päivää ennen talvisodan alkua. Marraskuun lopulla alkoikin kaikki olla valmista.

Sain neljän päivän kotiloman Muolaan pitäjän Telkkälän kylään, jossa olen syntynyt ja elämäni aloittanut. Mutta kaikki päättyy aikanaan, niin myös loma. Lähdin 29.11. polkupyörällä kohti Raudun Vehmaista, jonne oli matkaa lähes 30 kilometriä. Matkan aikana tuli lumituisku, joka vaikeutti matkantekoa niin, että olin perillä Vehmaisissa vasta noin kello 20:n maissa.

Siinä iltaa istuttaessa joukkueenjohtaja, kersantti Kari ehdotti, että pelataanpas pojat vielä rauhan aikana yksi kovasääntöinen "marjapussi", eihän sitä tiedä vaikka sotaan herättäisiin. "Kovat säännöt, ennen Porvooseen kuin poikki." Niin sitten alkoi tosi pitkä peli, joka kesti tasan viisi ja puoli tuntia. En ole toista yhtä pitkää peliä pelannut. Kun peli viimein loppui, mentiin nukkumaan.

30.11.1939. Herätys, herätys, sota on syttynyt, huusin ja juoksin tupaan, jossa puolijoukkue nukkui vielä sikeästi. Tykkien suuliekit näkyivät selvästi "Kuolemanlaakson" takaa ja samoin kuuluivat kranaattien räjähdykset. Tuvassa tuli liikettä, hetkessä olivat varusteet yllä ja pojat ulkona. Samassa tuli myös aamutee.

Teen jälkeen juostiin kiireesti puhdistamaan taisteluhautoja, joihin oli yöllä tuisunnut lunta ehkä noin 15-20 senttiä. Samanaikaisesti saapui paikalle myös komppanianpäällikkö, luutnantti Teemu Palo, töitä valvomaan ja ohjeita antamaan. Minä, joka olin hänen taistelulähettinsä, jouduin samalla seuraamaan häntä. Näin jat-

kui kiireinen työ aamuhämärässä.

Sitten tapahtui se, mistä oikeastaan johtuu koko tämän ensimmäisen talvisota-aamuni muistelman "ylöspränttäminen".

Kello oli jokseenkin kahdeksan, kun rajalta päin alkoi kuulua lehmänkellojen ääniä ja hetkistä myöhemmin erittäin sointuvaa ja selvää, nuoren tytön kaunista laulua: "Suloisessa Suomessa, oisko maata armaampaa kuin on kaunis Karjalamme, laulun laaja kotimaa..."

Siellä tämä 18-20-vuotias tyttö ajoi kahdeksan lehmää käsittävää karjaansa kahlaten ja hyppien lumesa lehmien perässä.

Sotilaat nousivat ylös taisteluhaidoistan tätä ihmettä paremmin kuulemaan ja näkemään. Näkemistä siinä olikin. Tyttö oli pukeutunut niin vähiin vaatteisiin, että ei olisi ikinä siinä säässä uskonut: oli vain ohut navettatyötakki, pieni villapusero, kumisaappaat, villamyssy ja käsineet. Tytön lähestyessä tienhaarassa seivovaa luutnantti Paloa tämä teki kunniaa ja hänen leukansa vähän tutisi. Totisia olimme me kaikki muutkin.

Kun tyttö oli mennyt lauluineen ja lehmineen, kutsui Palo joukkueen pojat ympärilleen ja julisti kovalla äänellä: "Sotilaat, niin kauan Suomi pärjää, kun sillä on Karjalassa tämmöisiä tyttöjä, jotka tässä tilanteessa, tällaisella ilmalla, noin kevyissä vaatteissa ajavat karjansa pois vihollisen alta. Sotilaat, meillä ei ole hätää. Kaikki järjestyy."

Tämän sanottuan hän löi kädellään olkapäähäni, pyyhkäisi silmiään ja sanoi: "Lähetä, mennään! Pojat, perhana, pesäkkeet ja taisteluhaudat kuntoon tulevia päiviä varten."

Näistä asemista ei kuitenkaan ammuttu yhtään laukausta saarrostopuoliin mottiin takia.

Kun tuomio jäi lukematta

Kauko Jooseppi Virkki. Kuva vuodelta 1943.

O n muistoja, joita ei aika voi riistää pois. JR1, joka kuului 10. divisioonaan, oli Raudussa linnoitustöissä 1944 toukokuussa. Puolivälissä toukokuuta ilmoitettiin, että rykmentti siirtyy etulinjaan. Valkjärvi, jossa olin syntynyt ja lapsuuteni viettänyt, oli 30 km:n päässä Raudusta, ja vanhempani asuivat nyt Muolaan puolella Telkkelässä.

Lomasta ei ollut tietoa. Kun ne sen ajan sapuskat eivät olleet kehuttavia, ajattelin, että lähtisin kotoa hakemaan vähän särvintä. Ajattelin puntista. Kyllähän minä sen tiesin, että se oli sotilaslain vastaista, sanotaanhan marssilaulussakin: "Jos kiertoteitse luoksenne tullaan, niin päällystö putkassa pitää." Lomalaisia auto ajoi joka aamu Valkjärven asemalle.

Oli lauantaiaamu. Hypäsin auttoon ilman lomapapereita. Tultiin Valkjärvelle, siitä pääsin vielä toisella autolla Punnusjärven päähän, josta lähdin kävellen rantaa myöten Kuupalaan.

Ilma oli lämmin. Punnusjärvi oli aivan peilityyni. Toisenkin kerran siinä oli lapsena uitu ja kalastettu. Nousin vähän korkeammalle ja kävin istumaan. Otin lakin päästäni ja katsoin järvelle. En silloin tiennyt, että päivälleen 50 vuotta myöhemmin näkisin taas Punnusjärven, mutta se myrskyäisi silloin. Rannoilla oli vierasta väkeä. Loppumatkan menin pyörällä Telkkelään.

Äidillä olikin piirakat kypsät, kun saavuin kotiin. Muutaman tunnin siinä huilasin, laitoin evästä pahvilaatikoon enkä tiennyt silloin, että vierähtäisi vuosikymmeniä ennen kuin näkisin niitä maiseimia. Velipoika kävi pyörällä saattamassa Korpiojan asemalle. Tulin taas Valkjärvelle, loma-auto oli vastassa ja iltamyöhällä olin taas kämpillä.

Matka onnistui hyvin, vaikka Valkjärvellä oli sotapoliisikomennuskunta. Kello oli 24, kun menin telt-

taan. Joku kaveri oli vielä hereillä ja sanoi, että nyt paloiti. Oli ollut iltahuuto, ja minä puutuvin. Pyhäamuna taas seisottiin rivissä. Oli nimenhuuto ja olin paikalla. Joukkueenjohtaja tuli eteeni ja kysyi, missä olit illalla. Sainoin, että kävin vähän hakemassa sapuskaa. Kenenkä luvalla? Omalla luvalla, herra vänrikki. Vai omalla luvalla. Vänrikin nimi oli Matti Hämläinen, mies jostakin Keski-Suomesta. Kyllä se siinä vähän hyppi, mutta rauhoittui ja sanoi, että joukkue laittaa pakkaukset kuntoon. Alkaa marssi Raudun asemalle. Minulle hän sanoi, että tästä luetaan tuomio myöhemmin. Niin meidät lastattiin junaan, Viipurin kautta vietiin Terjoelle ja siitä marssittiin 18 km Valkeasaareen. Eikä me poikaparat tiedetty silloin, mikä meitä muutaman viikon

kuluttua odottaisi.

Oli kesäkuun 9. päivä. Olin aamulla vartiassa kivtien varressa. Tästä kerronkin sitten historia, mitä silloin tapahtui. Stalin oli tämän paikan kaikessa hiljaisuudessa valinnut läpimurtokohdaksi. Stalinin nyrkki iski. Alkoi tulla tappioita ja paljon. Vänrikki jäi myös Valkeasaareen — ja minulle jäi tuomio lukematta.

Täytin sinä kesänä 20 vuotta. Elämässäni on ollut monenlaisia päiviä, mutta kesäkuun 9. ja 10. päivä ovat elämässäni sellaiset, etteivät ne unohdu koskaan. Joka kesä ne tulevat aina mieleen. Mutta minulla oli varjelus myötä: vaikka tulen läpi kuljet, ei se sinua polta. Minä olen sen omalla kohdallani saanut kokea. Vasempaan käteen tuli vain pintahaava.

Saavuttiin Uudellekirkolle. Erään

Tiilien voikminen Vosnezenjasta

talon pihassa juoksenteli lampaita ja 50-kiloinen sika. Siviilit olivat jo läheneet. Teurastettiin possu kesäkuumalla, laitettiin isoon saunan pataan kiehumään, eikä muuta kuin syömään. Kun oli vähän heikolla ruualla oltu, vatsat eivät tykänneet hyvää. Sinä yönä oli riu'ulla tungosta, ei tarvinnut siellä yksin olla.

Tultiin Iivanalaan. Venäläiset kerkisivät ensin. Jäätiin mottiin ja pois sieltäkin päästiin. Meidän komppanian päälliköltä meni siinä kaksi kuulaa niskasta läpi, mutta mies jäi henkiin ja tuli vielä sodan lopussa yksikköön.

Loppukesä oltiin sitten Viipurinlahden rannalla. Ruoka oli välistä tiukalla. Joskus heitettiin käsikranaatti veteen ja saatiin kaloja.

Sotilaspassiini on merkitty taistelupaikat Valkeasaari, Uusikirkko, Iivanala, Viipurinlahti. Sotilaspassissani on allekirjoittajana kapteeni Jussilainen.

Nyt siellä Kannaksella on tullut reissattua jo useasti, kun sinne pääsee turistina. Kaikki on vain niin paljon muuttunut, ettei ole enää paikkoja tuntea.

Viime kesänä, kun seisoin vanhan saunan raunioilla siellä Kannaksella, siinä missä olen ensi kerran päivänvalon nähnyt, tuli äkkiä mieleen runo, jota koulussa luettiin, runo Vanha Markku:

*Nokkosia kasvoi saunan kiuas.
Kumollansa oli kaivon kehä.
Sota oli käynyt yli Suomen.*

Jeesus Siirakki sanoo kirjansa 39. luvun 26. jakeessa: Tärkeimmät, mitä ihminen elääkseen tarvitsee, ovat vesi, tuli, rauta ja suola, nisujauhot, hunaja ja maito, rypäleen veri ja öljy ja vaatetus. (Jeesus Siirakki kirjoitti kirjansa noin 180 vuotta ennen ajanlaskumme alkua.)

Olessamme vuosina 1941-42 Ostan suunnalla noin 20 km Syvärin eteläpuolella meiltä puuttui moniakin Siirakin mukaan jokapäiväiseen elämään kuuluvia tarvikkeita. Tulta meillä oli monessakin muodossa, samoin rautaa ja suolaa oli riittävästi. Muista hyödykkeistä sitten olikin puutetta. Vaatetusta ja sen suomaa lämpöä oli niukanlaisesti, puhumattakaan siitä, että oli harvinaisen kova pakkastalvi, mikä koetteli erilaisten majoitustilojen lämmönpitävyyttä.

Olimme vastikään saaneet rintamalinjat vakiinnutettua ja näin ollen voitiin ryhtyä ajattelemaan korsujen rakentamista. Hyvin rakennetut korsut ovat turvallisempia ja ainakin lämpimämpiä kuin pelkkä maakuoppa tai telta. Lämmityslaitteina korsuissa käytettiin yleensä tavallista telttakamiinaa, minkä päällä voitiin keittää sumppia ja joissakin tapauksissa jopa jänistä tai hirveä.

Asemasodan aikana tapahtui meillä eräänlaista elintason nousua.

Alettiin kiinnittää huomiota jopa korsun lämmitysjärjestelmiin. Ajateltiin, että jos korsussa olisi tiilikivinen muuri, niin se helpottaisi osittain kipinäikköjen työtä ja toisaalta korsu pysyisi lämpimämpänä eikä olisi myöskään jatkuvasti voimakasta savunkatkoa.

Muurareita meillä oli. Savea voitaisiin käyttää saumausaineena, mutta meiltä puuttuivat kivet tai tiilet. Lunta oli runsaasti ja maa jäässä, joten maa-kiviä oli vaikea löytää. Oli oikein vanhanaikainen talvi.

Joukossa saattaa joskus tyhmyys tiivistyä, mutta toisinaan sokeakin kana voi löytää jyvän. Olin tullessamme nähnyt tiiliä, paljonkin, mutta, ikävä kyllä, ne olivat erilaisissa valmiissa muureissa ja rakennelmissa. Lähin tällainen tiilien esiintymispaikka oli Syvärin niskalla Äänisen rannalla olevassa Vosnezenjan kaupungissa.

Toin muistikuvani esille silloisessa poikajoukossa ja totesin, että sellaisia punaruskeiksi poltettuja savi-hiekkaseoksia suorakaiteen muotoisia kiviä on paljonkin ja ne odottavat noutajaansa Vosnezenjassa. Kysymys on ainoastaan siitä, miten ne saadaan siirrettyä sieltä tänne.

Asiaa puitiin ja pohdittiin monelta kantilta, mutta päätös syntyi lopuksi nopeasti. Sanottiin, että huomisa-

Ensio Männistö asevelvollisena v. 1934.

Kello oli 10.40, kun Haanpää tuli kertomaan, että oli tehty välirauha. Kun kello tulee 11.00, ei enää sen jälkeen saa ampua. "Onks tää totta ja?" kysyimme epäluuloisina. "Näin on ylhäältä tullut käsky", hän sanoi. Siinä hetken katsoimme toisiimme silmästä silmään ja arvioimme, säilyykö tämä henkiriepu nämä viimeiset minuutit. Ne olivat jännittäviä hetkiä, kun olimme itsemme siunanneet viimeistä hetkeä varten.

Kun kello tuli 11.00, tuli taukosi joitakin yksittäisiä laukauksia lukuunottamatta. Nyt nousivat naapuritkin jo piilopaikoistaan ja tanssivat ripaskaa. Se oli ilonpäivä heillekin. Ensimmäinen tunti oli vielä liikuttava

varoen, sillä kellonajat eivät stemmanneet yksin. Kyllä meikäläisten joukosta eräät menettivät henkensä viimeisillä minuuteilla, kun alkoivat hyppiä ennen aikojaan ja tarkka-ampujat vielä kiikaroivat.

Seuraavana päivänä alkoi matka kohti tynkä-Suomea. Sovittu matka päivässä oli noin seitsemän kilometriä. Komppania majoittui Lauritsalan Hakalin työväentalolle. Alkoi täisauvojen lämmitys, sillä pitihän täistä päästä eroon ennen kotiin tuloa.

Kun tämä puhdistus oli suoritettu, meitä vietiin Kallaveden kaupunkiin Kuopioon. Siellä kuului päivän ohjelmaan jopa suljettu harjoitus, mutta ei siitä enää mitään tullut.

Sotilaiden tapaaminen

Eräänä päivänä olimme harjoituspaikalla ja ryhmämme johtaja Mannerin Valde lähti kävelemään sinne rantaan sellaisten koirien taakse joukkueenjohtajan, vänrikki Erosen kielloista huolimatta. Nyt yritettiin saada ryhmiä jonkinlaiseen järjestykseen, kun nähtiin, että komppanian päällikkö, luutnantti Lammetmaa vai oliko hän jo kapteeni, en muista, oli tulossa.

Vänrikki Eronen meni ilmoittamaan joukkueen ja samalla ilmoitti, että alikersanti Manner poistui rivistä luvatta. Nyt Manner sieltä jo lähestyi porukkaa ja komppanianpäällikkö kutsui hänet puhutteluun sanoen: "Olette poistunut luvatta rivistä, mitä tämä tahtoo sanoa." Valtsun tuntien kuuntelimme yhtenä korvana: "Juu, mun tuli hätä, enkä mää tääl ny ennää viittis pöksyihin päästää, kunne se siäl taisteluksan päässy."

Päällikkö kääntyi pois päin, kun ei saanut hymyään pidätettyä. Saatuaan ilmeelleen peruslukemat hän sanoi: "Menkää ryhmäänne."

Tämä oli kahden suomalaisen sotilaan lyhyt keskustelu, heidän, jotka sen talven aikana olivat oppineet ymmärtämään toisiaan.

Näin kului viikko pari odotellessa kotiin pääsyä. Aurinko nousi korkeammalle päivä päivältä, mutta ei vastaavasti miesten mieli, kun olimme jo kuulleet raskaat rauhanehdot. Nyt tuli jopa mieleen, että ei tästä enää tule kerrassaan mitään ja kuten muistamme, tämä oli vasta välirauha eikä vielä osattu arvata, mitä tuleman pitää. Eipä sitä olisi uskonut 50 vuotta sitten, miten asiat ovat tänään.

Olenpa saanut olla mukana tässä jälleenrakennustyössä, vaikka se on ollut kuin kärpäsen kakka itämeressä minun osaltani. Mutta muuten se on ollut Suomen talousihme, jos tänä päivänä joskus epäileekin, miten resurssit kestävät, kun miljoonia jopa miljardeja mätetään sinne sun tänne.

Kaiken tämän jälkeen saa olla kiitollinen, kun niin monta kertaa sodassa kuin siviilissäkin on saanut tälle elämälleen jatkoaikaa.

Pellavan käsittelyn vaiheita. Takana rohkivat Erkki Aalto ja Pentti Heinonen. Edessä vas. loukuttavat Kalle Heino ja Esko Helminen. Takana oik. Annikki Nyholm lihtaa ja välillä lepää. Hänen edessään Silja Käkönen häkylöi. Kuvat Olavi Virtanen.

Takana vasemmalla lihtaa Kirsti Elo, edessä häkylöivät Silja Käkönen ja Inkeri Kivisaari, seisomassa tutintekijä Alina Laaksonen, kehräämässä vas. Marjatta Paloposki ja Anni Latva.

nasta luvattiin apua kahden tunnin kuluttua, mutta apua ei tullut koskaan. Ainoastaan alkoi kuulua ammuntaa venäläisten hyökkäyssuunnasta ja me arvasimme, että suomalaiset panevat vastaan ja se rauhoitti jo meitä aika tavalla. Näimme, että viholliset liikkuvat murtokohdassa edestakaisin.

Ehkä suomalaiset saivat päivän mittaan lisäjoukkoja, koska venäläiset perääntyivät suomalaisilta valtaamalleen harjulle ja hyökkäysvaunut vetäytyivät asemiemme eteen ampuamaan tykeillään meitä. Nyt oli suunnittelutauko, koska venäläisiä ei saatu harjulta pois. Tärkein ehkä meidän taistelijoiden kannalta oli, ettei ruokaa ollut saatu vuorokauteen, tupakat olivat lopussa eikä ollut mahdollisuutta hermosavuihin. Panokset olivat vähissä, koska koetimme säästää niitä, jos meitä yritettäisiin saarrosta.

Keskellä yötä alkoi tapahtua. Oli heinäkuun 15. päivä 1944. Väepeli tuli kirjurin kanssa maksamaan päivärahoja ja kaksi hevosmiestä kantoi ruokatonkkia selässään suota pitkin ja saimme tupakkaa, joka tuntui monelle olevan kaikkein tärkeintä. Näiden huoltomiesten ilme oli näkemisen arvoinen. He olivat yllättyneitä meidän rauhallisuudestamme, vaikka vierellä oli kova ammunta. Nyt alkoi uusien joukkojen valloitus venäläisten omistamalla harjulla. Meidän joukkue oli sivustaseuraaja. Se oli kaamea

Someron lähetystö keväällä 1943 Aunuksessa Someron poikia katsomassa. Vas: Einari Lauranto, Kustaa Hossi, Oskari Knaapi ja pataljoonamme loivat sotapesän rappusilla.

yö. Vartiopaikkani takana radisti toisti monta tuntia radioon: paareja, käsikranaatteja, paareja, käsikranaatteja... Minulle tuotiin vartiopesäkkeeseen munakäsikranaatteja ja nalleja, jotta voisin virittää niitä taistelukuntoon. Minä en saanut niitä kuntoon.

Vaikka heittelin kymmeniä kranaatteja etumaastoon, ne eivät räjähtäneet. Nallit eivät kuuluneet niihin käsikranaatteihin, enkä koskaan ollut nähnyt sellaisia aikaisemmin sota-aikana. Venäläiset eivät lähteneet asemistamme. Täytyi käyttää liekinheitintä ja käsikranaatteja, välistä kone-

pistoolisuihkua ja kasapanoksia. Aamulla harju oli vallattu.

Tappiot olivat suuret molemmilla puolilla. Suomalaiset haavoittuneet ja kaatuneet vietiin järjestään pois, mutta venäläiset kaatuneet olivat täyttäneet juoksuhaudat. Kun kävin katsomassa, niin astuin kaatuneen lonkan päälle, koska vatsan päällä jalka nyljähti ilkeästi ja teki pahaa. Siellä täytyi kulkea matalana, koska venäläiset tulittivat. Seuraavan yön takaa tullut komppania hautasi venäläisiä kaatuneita valmiiseen tankkikaivantoon.

Vasemmalta: edessä sotamies Eino Joro, hänen takanaan sotamies Matti Avellán Somerolta, korpraali Kaarlo Kanervo Somerniemeltä ja korpraali Heikki Kinos Humppilasta. Pojat paistavat räiskäleitä lepopaikassa Aunuksessa. Jauhot oli saatu Someron lähetystöiltä keväällä 1943.

Alokasaika lähestyy

Luantaina elokuun 30. päivänä 1941 olin moottoripetrolilla käyväällä 28-hevosvoimaisella 1936-mallisella piikkipyöräisellä Fordson-traktorilla kyntämässä. Työn aloitin aamulla klo 7 ja illalla klo 19 tuli päivä pulkkaan. Traktorissa silloin ei ollut valoja. Vaihteita oli kolme eteen ja yksi taakse, veivistä pantiin käymään. Silloin oli Kerkolassa neljä traktoria ja lisäksi Kerkolla telaketju-tankki.

Kehitys on mennyt eteenpäin. Elämme vuotta 1995. Kerkolassakin tiloilla on monta traktoria ja hevosvoimia 110:een asti, ehkä ylikin. Vaihteita on eteen ja taakse 20:n nurkilla.

Elimme jo jatkosodan aikaa. Minua muutaman kuukauden vanhempi Toivo Linden oli jo keväällä astunut armeijan riveihin. Sota oli Toivon kohdalta ohi. Olin sunnuntaina 31. päivänä elokuuta 1941 kantamassa häntä viimeisellä taipaleella kotipitäjän multiin.

Pimennysmääräykset

Sota-aikana hautaukset suoritettiin usein iltaisin ja pimennysmääräykset olivat voimassa.

Tulimme hautausmaalta kahden hevosen kyydillä Häntälän kautta oikeita kohti Kerkolaa. Seppälän talon kohdalle tullessamme havaitsimme edessämme kirkkaan "majakan". Lauriselta nämä valot loistivat. Petromaksi oli valon lähteenä.

Poikkesin Lauriselle ja ilmoitin, että esikunnasta tuli soitto: valot on sammutettava tai ikkunat peitettävä.

Paljon oli Laurisella porukkaa radiota kuulemassa. Sähköiskun tavoin ilmoitukseni tehoi. Ikkunamolotovit olivat ehkä puutteelliset, koska sängyn peitteet saivat kyytiä.

En tiedä, jos kukaan minua tunnisti.

Erkki Aalto.
Kuva otettu 30.8.1943.

Somerolaisia sotamiehiä vasemmalta: Erkki Aalto, Eino Talonen ja Eino Vähätalo.

Somero-Seuran kunniakirjojen saajat. Rauno Lahii puhumassa, hänestä oikealla Mauno Nyström, Eino Lähteenkorva, Antti Mäkelä ja Eeva Haapala. Vasemmalla jakamassa Outi Talonen ja Voito Ollonqvist.
Kuva Olavi Virtanen.

Juhlayleisöä. Etupenkillä vas: Tapio Horila, akateemikko Pertti Virtaranta, rouva Helmi Virtaranta ja Helje Horila.

Teemu Lindgren sai mekon ja nimityksen Mekkopiitäjäjäsen v. 1995.
Kuva Olavi Virtanen.

Juhani Virta laulaa säestäjänä Mikko Kuusto.

Päretalkoot Kämällä
20.-21.4.-95.

vas: Pentti Heinonen, Lauri Känkänen, Jorma Aalto, Markku Kämi, Antti Mäkelä, Eino Lähteenkorva vastaanottamassa ja höylää syöttämässä Esko Helminen. Kuva Mauri Kämi.

Näin nousivat heinät seipäille talkoovoimin torppamuseon takapihalla Hermannin päivänä -95.

Koulumuseossa 13.6.-95 Heini Kämi luetteli esineistöä oppaana Eeva Mikola Turun Maa-kuntamuseosta.
Kuva Voitto Ollonqvist.

Elämäni raskaimmat askeleet

Lauri Talikka kotinsa seinustalla
Vuoksenrannassa 1944.

Ellettiin vuotta 1944 Vuoksenrannassa. Sodan äänet olivat pitkän aikaa kuuluneet, joskus kaukaisena kumuna, johon olimme tottuneet. Venäläisten aloittama suurhyökkäys mullisti myös elämämme Vuoksenrannassa. Väestö sai evakointikäskyn 18.6.1944 ja Vuoksenrantaan jäi ainoastaan vanhemmista miehistä ja nuorista pojista muodostettu IS-komppania, peitenimeltään 1734 IS-komppania.

Komppaniamme miehistö suoritti monenkirjavia tehtäviä. Esimerkiksi pitäjän maatalouskalusto oli jäänyt paikalleen. Rahtasimme niitä ja muita tavaroita jopa yölläkin ja ne lähetettiin muualle Suomeen turvaan. Aselevon jälkeen korjasimme viljaa suoraan pelloilta niittäen ja puiden. Miten märkä vilja mahtoi säilyä, siitä en ole kuullut. Suoritimme myös vartiopalvelusta ja jahtasimme armeijan ja sotapoliisin kanssa desanteja ja sotilaskarkureita. Äyräpäästä ja Vuosalmelta kuuluva taistelun metakka oli valtava. Seurasimme tapahtumia aiti-

paikalta, niin lähellä rintama oli. Pidättämiämme sotilaskarkureita oli parhaimmillaan Kankaalan koululla yhtä aikaa useita kymmeniä ja luovutimme heidät sotapoliiseille.

Kerran tuli hälytys: oli nähty kolmen desantin majoittuvan Korpilahden Pätälän taloon, kaksi taloon ja yksi saunaan. Menimme viiden miehen voimalla ottamaan heidät kiinni. Oli kesäinen keskiyö ja saunaan majoittunut tuli minun osakseni. Tauno Tonteri (Holman Tauno) jäi ulkopuolelle varmistamaan, ja minä avasin saunan ulko-oven. Hiljaisessa yössä oven voitelemattomat saranat narisivat hirvittävästi. Olin varma, että kun avaan saunan oven, jonka takana on koulutettu desantti, se on minun viimeinen tekoni. Ne olivat 16-vuotiaan pojan elämän raskaimmat askeleet, jotka otin mennessäni saunan ovelle. Repäisin oven auki ja näin miehen makaavan lauteilla. Savusauna oli puolipimeä. Komensin kädet ylös, johon mies sanoi: "Älä tähtää poika mua pyssyllä!" Minulla oli sy-

dän kurkussa ja pinna äärimmäisen kireällä ja sanoin: "Mie tapan siut justiin!" Mies tajusi hätäni ja tuli kädet ylhäällä perässäni ulos. Ulkona Taunon kanssa totesimme miehen aseettomaksi eli sotilaskarkuriksi ja sama oli tuvassa nukkujien laita. Rauhoittelimme poikia, ettei heille kuitenkaan käy, ja veimme heidät Kankaalan koululle.

Itselläni on kaksi poikaa ja olen iloinen heidän puolestaan. He ovat saaneet elää nuoruutensa rauhan aikaan ja säästyneet niistä kokemuk-
sista, jotka meitä nuoria poikia aikanaan kohtasivat, kuten kesällä 1944 Vuoksenrannassa. Rauhanteon jälkeen uskoimme, ettemme enää näkisi kotiseutujamme. Mutta ihminen on erehtyväinen. Olemme turisteina käyneet toteamassa entisen kotipitäjämme kunnon ja mistä sen tietää, vaikka Vuoksenranta olisi joskus vielä osa Suomea.

Muistelmia Syväriltä Pirkin lohkolta

Armas Ojala lomalla Forssassa syyskuussa 1944.

Elettiin vuotta 1943. Tammi-kuun alussa käytiin kaivamassa korsun monttua etulinjassa. Maa oli jäässä paksult ja oli kovaa pakkasaikaa. Työ piti tehdä pimeän aikaan, sillä naapuri ei hyväksynyt päivällä tekemistä. Tämä korsun teko oli ihan yhdyshaudan vieressä, pienen luonnonpuron penkassa missä kasvoi leppäpusikkoa naamiona. Matka Syvärin mahtavaan virtaan oli noin 60-70 metriä. Paikalla vahvistettiin vartiointia.

Korsu valmistui helmikuun alussa. Silloin tulimme siihen asumaan ja otimme vartiotehtävästä vastuun. Tukikohta ja korsu oli nimeltään Liisa — olimme siis Liisan poikia. Tämä porukka oli niin sekalaista kuin Herran seurakunta. Oli myös Savosta yksi mies ja hänellä oli ”suoppaat”.

Lähti niitä kerran räntimikolle vaihtamaan ja sanoi tuovansa oikein saappaat. Mutta mitä ihmettä, ei kestänyt kuin muutaman päivän, kun ne taas muuttuivat suoppaiksi.

Kuulovartiotehtävässä pimeän aikaan oli aina kolme miestä kerrallaan. Yksi mies oli poterossa kummassakin päässä vartioitavaa osaa, joka oli 250 metriä pitkä. Kolmas mies oli yhdysmiehenä ja kulki siinä välillä. Kuulovartiopaikat olivat ihan jokipenkassa, mistä oli aina lähdettävä pois ennen valoisan tuloa. Päivällä oli yhden miehen vartiointi ampumape-säkkeessä. Vartiovuorot tulivat aina pimeän aikaan neljän tunnin välein. Jos ei mitään erikoista sattunut ennen täydennyksen saantia, aamu-unet venyivät pitkiksi joka päivä. Nukuttiin aina siihen asti, kun aamuruoka tuli.

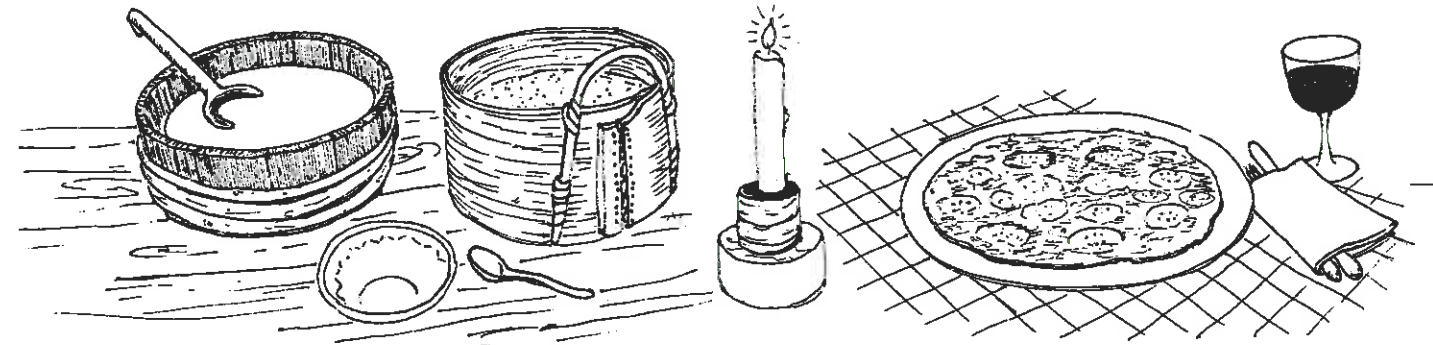
Naapurilla oli punkkeri vastaranalla ison männyn juurella, mistä se häiritsi meidän oloamme kovapanos-ammunnallaan. Maaliskuun alussa eräänä iltayönä lähti jääkärijoukkueen ”vänskä” sieltä hakemaan toista nappia. Hän meni punkkeria tuhoamaan muutaman joukkueensa pojan kanssa. Olin pikakivääri Emman kanssa tukemassa oikeaa sivustaa ja vasemmasta piti konekivääri huolen. Kaikki sujui suunnitelmien mukaisesti, paitsi paluumatkalla kaksi poikaa sai perään ammutuista luodeista vähäisiä naarmuja. Partion päästyä meidän korsuun alkoi naapuri antaa kiitoksia vierailusta. Ne tulivat teräksen muodossa korsun ympäristöön, koska se oli partion paluusuunta. Räjäytetty punkkeri savusi pari vuorokautta sen jälkeen.

Olimme valppaina, sillä ajattelimme, että naapuri voi jonain yönä tulla maksamaan kalavelkojaan. Niin kävi, mutta yritys epäonnistui täydellisesti. Vihollinen ei lainkaan päässyt jokipenkalle, kun matka keskeytyi. Vartiomiehet kyllä antoivat hälytyksen korsuun, josta tuli kiire lähtöasemiin. Kukin veti jalkaansa saappaita minkä ehtivät. Inhan pitäjän pojalle jäivät saman jalan saappaat ja nekin niin pienet, ettei saanut niitä jalkaansa. Hän veti ylimääräisiä sukia useamman parin jalkaansa ja koki korsun pöydältä leipälaukkuun kellot ja rahapussit. Palattuamme pois pesäkkeistä hän seisoj korsun edessä ja sanoi, että hän otti tavarat talteen. Hän ajatteli, että jos naapuri pääsee korsua hajottamaan, ovat nämä ainakin hänen matkassaan.

Elettiin rauhallista aikaa, sillä huhtikuun alkupuolella räjäytettiin railo Syvärin joen jäähän eräänä yönä, mikä oli meille suuri huojennus sillä joen yli pääsy oli siten mahdollista. Viikon parin kuluttua, kun maat alkoivat sulaa, tuli vedenpaisumus Liisan korsuun. Kun tulin eräänä yönä vartiovuoroltani, niin korsussa oli täysi touhu päällä, sillä vesi alkoi

KATRIINA VAINIO

Piaposta pizzaan — somerolaisen ruokakulttuurin muutoksia

Somerolainen alkuperäinen ruokakulttuuri viittaa sekä hämäläisiin että varsinaissuomalaisiin tapoihin. Siinä voidaan erottaa arkinen ruoka ja juhlaruoat. Todennäköisesti ruokakulttuuri pysyi jokseenkin muuttumattomana, kunnes nykyaika toi siihen paljon uusia piirteitä.

Tavallinen arkiruoka käsitti niitä ruokalajeja, joita kotona voitiin tuottaa. Ruisleipää, ohra-rieskaa ja ohra-leipää syötiin tavallisesti joko paistettuna tai palvutuna sianlihan kanssa. Yleensä aamiaisella syötiin velliä tai puuroa ja päivällä perunan kanssa lihasta tai maidosta valmistettua kastiketta.

Kesällä syötiin hyvin paljon piapoa, jota varten jauhot valmistettiin kotona, joko saunassa tai leivinuunissa. Juotavana käytettiin piimää, kuorittua maitoa tai kaljaa. Kesällä kalastettiin myös paljon. Kaloista keitettiin kalakeittoa ja ylimäärä suolattiin talveksi.

Talvella syötiin tavallisesti suola-silakkaa, josta valmistettiin silakka-laatikkoa tai silakat keitettiin halkaitujen perunoiden päällä. Perheiden naisväellä oli syksyisin erikoisen paljon työtä ruokataloudessa. Leivottiin talviset leivät ja ne pantiin vartaisiin orsille. Silloin tehtiin myös suuret syysteurastukset ja sianlihat suolattiin; valmistettiin siansyltynä ja makkarat.

Aikaisemmin oli marjastettu pytyt täyteen puolukoita ja mustikat oli kuivattu.

Jouluna ja muina juhlina tehtiin monenlaiset laatikot esim. lanttu-, peruna- ja maksalaatikot ja salaattina oli rosollia. Juhlajoumana oli sahtia. Suurissa häissä, syntymäpäivillä ja hautajaisissa oli tavallisesti pitäjän kokki, joka teki vasikanhyytelöt, keitti puljonkia, joka oli aivan välttämättöntä. Kokki paistoi myös pikkuleivät, pullat ja leipoi kakut. Näitä herkuja varten täytyi teurastaa vasikoita ja mullikoita. Tämä kaikki riippui perheen varallisuudesta. Jälkiruokana oli usein väskynä-, sekahedelmä- tai rusinasoppaa ja niiden kanssa joko ohra- tai riisipuuroa.

Jo kauan sitten alkoi aivan toisenlainen somerolainen ruokakulttuuri, nimittäin monissa kartanoissa ja herrasväissä. Kulkivathan Hämeen Härkätietä kuninkaat ja keisarit ja monet muut suuruudet, joten oli pakko järjestää heidän arvonsa mukaista tarjottavaa. Olivathan somerolaiset kartanoiden säätyläiset käyneet ulkomailla ja oppineet sieltä suuren maailman tapoja, tuoneet ruoka-astioita ja välineitä tullessaan. Tavallisen arkiruoan lisäksi laitettiin erikoisuuksia, varsinkin juhlissa. Joki vilisi suuria rapuja, joista käytettiin vain pyrstöt ja sakset. Olihan siihen varaa, sillä rapuja saa-

tiin saavikaupalla. Vasikasta syötiin jopa aivot ja metsästä poimittiin ”maronlakkeja” eli sieniiä. Rahvaan pöytää juhlisti monesti itse keitetty viina, mutta herrasväkien viinikellarit pursuivat hienoja ranskalaisia juomia.

Nykyaika on muuttanut kaikki pääläelleen. Entiset ruoat ja ruoanvalmistustavat ovat nykyaikana monelta vallon unohtuneet. Liikkeiden hyllyt ja tiskit pursuavat valmista ruokaa. Harva kaipaa piapoa, sianpäänsyltynyä tai joulumakkaroita, puhumattakaan, että osattaisiin valmistaa piapojauhoja tai sahtia. Nuoriso syö ”roskaruokaa”, hampurilaisia, sipsejä, muroja tai muuta mutusteltavaa ja juo päälle coca-colaa. Ulkomailta on opittu tekemään pizaa, josta yritetään muokata muka suomalaista ruokaa. Luokisat keittokirjat ja lehdet neuvovat, miten valmistetaan kansainvälisiä ruokia. Juhlat pidetään usein ravintolassa tai tilataan kokin valmistamat ruoat.

Monet ovat huolestuneita, kun suomalaiset perinneruoat ovat unohtuneet ja niiden uudelleen tulemistä yritetään kaikin keinoin elvyttää erikoisherkkuna. Enää ei ole erikseen rahvaan ja herrasväen ruokia ja juomia.

taa hervoton nauraminen ja kikkaileminen ennen kuin napsahtaa. Etenkin työnantajat ovat harjoittaneet näitä "Raja se riemullakin"- tyyppisiä sananparsia, jotta työntekijät tekisivät töitä eivätkä vain naureskelisi. Näillä on määritelty myös yleisiä käsityksiä nauramisen "säännöistä". Esimerkiksi nauru ei ole ollut suotavaa naisille, kuten sananparsi "Älä naura liijjaks, jät vanhaks piijjaks" kertoo. Myös muualla maailmalla on paheksuttu nauravaa naista, kuten Seppo Knuutila Tiede 2000 -lehdessä kirjoittaa. Tämä johtuisi siitä, että naisen nauru on käsi kädessä tekemisissä eroottisuuden kanssa. Hymyileminen on kuitenkin sopinut naiselle, sillä "Mielummin ilosta naamaa kattoo, ku itkevää". Naureskelevaa ihmistä on länsimaissa ja etenkin Suomessa pidetty epäluotettavana tai vähämielisenä, kun taas totista ihmistä on pidetty rehellisenä. Tämä ilmenee myös sananparsista: "Narrit tunnetaan naurustaa, pölökkypiät aenasesta hymystä." Itämaissa sen sijaan ihmiset nauravat ja hymyilevät aina, kun he ovat hämillään tai yrittävät olla ystävällisiä vierailleen. Esimerkiksi kun heille tai jollekin toiselle on käynyt vahinko, he nauravat, vaikka he eivät tarkoita olevansa vahingoniloisia. Naurun merkitys siis vaihtelee eri kulttuureis-

sa valtavasti. Nykyään on kuitenkin jo Euroopassa ja Suomessakin nauru saanut vapaamman aseman, mutta edelleenkin vallitsee tietty varauksellisuus vanhan perinteen jäljiltä.

Naurun lisäksi myös huumori vaihtelee eri kulttuureiden ja kansallisuuksien parissa. Puhutaankin eri maiden huumoreista, kuten amerikkalaisesta tai englantilaisesta huumorista. Nämä eri alalajit ovatkin syntyneet juuri monenlaisten huumorimakujen takia. Kun ei ole ymmärretty toisen harjoittamaa huumoria, on luotu oma sellainen. Esimerkiksi amerikkalaisen huumorin keskeisenä osana oleva legendaarinen kakun naamaan heittäminen on varmaan konservatiivisten englantilaisten mielestä sopimatonta, kun taas puolestaan toimintaan perustuvien komedioiden kannattajien mielestä englantilaisten sanoilla leikkiminen on puuduttavan tylsää. Myös maan rajojen sisäpuolella esiintyy eroja huumorintajussa heimojen tai alueiden välillä. Alueellisten huumoreiden ominaispiirteinä Suomessa on tunnetusti pidetty savolaisten sukkeluutta, karjalaisten vilkkautta, pohjalaisten toimintaa ja hämäläisten hitautta. Näiden luonteenpiirteiden perusteella on väännetty vitsejä ja naurettu toisten "vioilla". Esimerkiksi hämäläisille ei

saanut kertoa vitsiä lauantaina, muuten he nauraisivat sunnuntaina kirkossa. Samoilla ammattiryhmilläkin on omat huumorinsa, joita muualla työskentelevät eivät välttämättä ymmärrä. Puhutaankin ns. ammattialojen huumorista, johon kuuluvat mm. koululaishuumori, insinöörivitsit ja poliisikaskut. Näiden tyyliuunnat vaihtelevat tilannekommiikasta työpaikan erikoissanoilla leikkimiseen. Jokaisella ihmisellä on periaatteessa oma huumorinsa, mutta ihmisillä, joilla on samanlaiset työ- ja asumistaustat, on selvästikin yhtäläisyyksiä huumorissaan, tai sitten kukaan ei halua paineen alla olla erilainen ja poiketa kuulumastaan huumoriryhmästä.

Koska yksilöillä on siis huumorissa eroja, löytyy myös sen tarjonnassa erilaisuuksia. Huumoristista tuotantoa ovat esimerkiksi kirjat, vitsit, kaskut, sananparret, elokuvat ja sarjakuvat, joista kirjat, elokuvat, tv-sarjat ja sarjakuvalehdet ovat enemmänkin kaupallista tuotantoa. Nämä ovat saaneet vahvan kannatuspiirin, sillä ihmiset kaipaavat huumoria ja iloisuutta elämänsä ja sanotaanhan, että nauru pidentää ikää.

nousta lattian alta lähes alapetin korkeuteen. Pojat kokosivat lattialla olevia siviilipaketteja ja muuta siellä olevaa kuivemmille maille. Haettiin metsästä puita ja tehtiin oviaukosta silta alapetin reunalle, että pääsi sitä pitkin selkää vääränä yläpetille. Alapetin miehet olivat kulkureina. Tämä kesti kolme vuorokautta, kunnes reservissä olevan joukkueen miehet tulivat kaivamaan viemäriin läheiseen puroon. Kevätkesän lattian alla virtasi vesi, sillä yläpuolella oli pehmeä suo, josta vettä riitti pitkään. Korsun ilma pysyi niin kosteana, ettei siellä ollut mikään kiva olo. Kortinpeluuakin piti siirtää ulkosalle ja kirjeiden kirjoitus luonnon helmaan, vaikka ei se niin kaunis ollutkaan, koska naapuri muokkasi aina joskus sitä kranaateillaan arvaustenkin kevätkylvöä varten.

Vappuaamuna saimme taas naapurilta terveisiä heittämistä, yksi kranu osui korsun katolle niin, että hiekka rapisi katosta ja pieni ikkuna hajosi. Uuden lasin tuotamme se hajotettiin parin päivän kuluttua uudestaan, minkä jälkeen laitettiin pahvi vain suojaksi itikoilta.

Meitä moitittiin, että ollaan vähätoisia: talvella ei lumenluonti yhdyskautta oikein maittanut ja keväällä olisi pitänyt hakata jäätä veden juoksumukseen. Luotimme vain Luojaan, että tulee omansa ottamaan, ja niin kävi sinäkin keväänä.

Seuraavassa on varma todistus meidän laiskuudestamme. Tuli pataljoonan lääkäri korsu- ja ympäristötarkastukseen. Menimme likamontulle. Sen reunalle oli laitettu leppähaaroja pystyyn, useamman korkuisia. Lääkäri kysyi, mikä tarkoitus niillä oli. Kun olin mukana, niin vastasin, ettei tarvitse johtoa kannattaa kun vettä laskee. Mukana oleva adjutantti sanoi: "Hyvä keksintö, ei ole toista yhtä hyvää koko pataljoonassa." Lääkäri ei ollut oikein tyytyväinen meidän ympäristöömme.

Niin se kesä jatkui linjassa aina elokuuhun. Lomat tulivat aikanaan.

PAAVO MATTILA

Aikoja lomien peruutusten jälkeen

Paavo Mattila oikealla ja Kalevi Saari Mäntsälästä Värtsilän hautausmaalla heinäkuussa 1944.

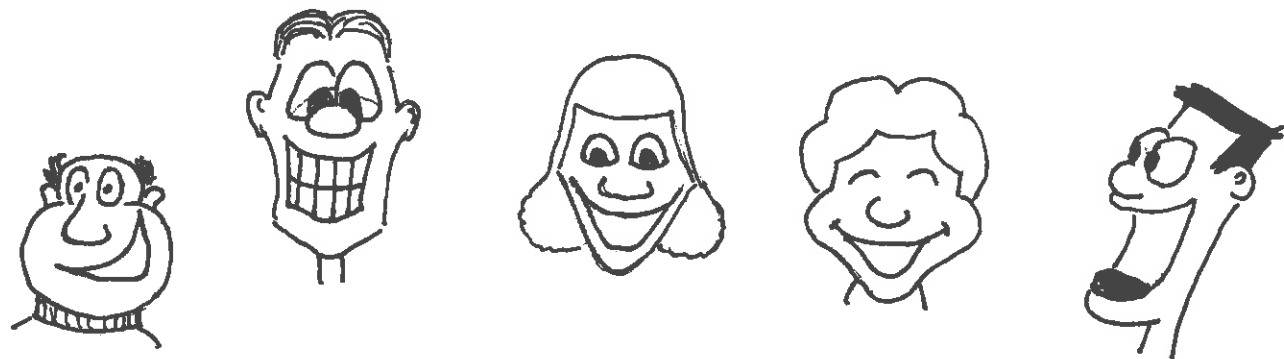
Lettiin kevätkesää vuonna 1944, Hirvaskosken rannalla. Korsu, jossa asuin, oli rakennettu jokitörmälle. Keväällä voimakas jyminä kuului koko lentokentän alueelle. Sain komennuksen Solomanniin tuuraamaan kaverin lomaa. Kun kaveri palaa, niin minä lähden lomalle. Näin herrat olivat sen järjestäneet. Minulle sopi mainosti tämä, koska minun lomani mahtui myös juhannus.

Arkipäivät kuluivat mukavasti. Hain Solomannin leiriltä tyttöjä kuormantekijöiksi. Ajettiin Äänislinnaan hotelli Severnajan raunioille, tehtiin kuormia ja vietiin lentokentälle koneitten rullaustieksi. Näin jatkui. Hain heidät aamulla, vein päivällä syömään ja illalla taas leirille. Tytöistä kaksi puhui hyvin suomea, ei ollut kielivaikeuksia. Kerran keskustelles-

samme tulini maininneeksi sanan ryyssä. Heti kysyttiin, tiedätkö mitä sana ryyssä tarkoittaa. Siinä paljastui pojasta tyhmyys: En tiedä, en ole koskaan tullut ottaneeksi selkoa, mitä se voisi tarkoittaa. "Se tarkoittaa samaa, kun me sanomme suomalaisista tsuhna." Taisivat haukata vähän matalaa, koska alkoivat puhella: "Teille tulee täältä kohta lähtö. Meidän miehet tulee ja ajaa teidät pois." Hyvin leirillä oltiin asioista perillä. Oli lauantaipäivä. Vein "hantit" illalla leiriin, ja maanantaina ei enää tämä työ jatkunut.

Oli sunnuntai. Olimme iltapäiväruokailussa. Paikalliset pojat alkoivat esitellä, että Solomannissa näytetään tänään elokuva. Olimme perillä hyvissä ajoin. Odottelimme pihalla, koska ovet avataan. Samalla näin, että meidän lähetti tulee pyörällä ja var-

Pirkin lohko on saanut nimensä Pirkinitsa-nimisestä paikkakunnasta lounaaseen Syvärin voimalaitokselta, johon Ojalan tukikohdasta oli matkaa vain 1/2 km.

Niko Lindgrenin naurusuita.

masti loikkari päällä, vauhdista pää-tellen. Hän pysähtyy eteeni ja kuulut-taa kovalla äänellä: ”Kaikki automie-het yksikköihinsä, elokuviin ei saa mennä!” Pyysin läheltä: ”Jos kiire kerran on, anna mulle se pyörä, niin pääsen nopeammin kentälle.” Pyörää en saanut, kävelemään piti lähteä. Kävellessäni ajattelin, mitenkähän käy lomien. Aika pian selvisi tämäkin asia: kaikki lomat peruutetaan.

Mutta Solomannista alkoi työtä vuorotta, ilman minkäänlaista ran-gaistusmääräystä, matka kohti Hir-vasta. Alkoi heti, 104 kilometriä poh-joiseen, siellä kuorma päälle ja mat-kaan kohti Varpakylää, missä oli van-ha maalaistalo, minne telasimme ta-varat väliaikaiseen varastoon. Talo sijaitsi kauniilla mäellä, pihaan näkyi kaksi lampea, maantie kulki lampien välistä, tien vieressä oli kaunis nuori koivikko. Tähän telailimme tavaroita.

Kun eräänä iltana ajelin kuor-manhakuun, oli tiellä tavallista run-saammin liikettä. Heiluttelivat huive-jaan, iloisesti vilkuttelivat. Kun pääsin perille, aloin kysellä, mitä erikoista tänään, kun noin lystiä pitävät. Sain hyvin ivallisen vastauksen: Voi poika parka, etkö tiedä, että nythän on juhannusaatto. Jonkun verran nolotti, mutta minkäs teit, jos oli päivissä seonnut. Samassa kyllä muistin, että minunhan piti olla juhannuksena lo-milla, mutta näinkin voi käydä. Kyllä asiasta sain jälkeenkin päin kuulla usean kerran, miten pojalle kävi: mei-nas jussinpäivä päästä huomaamatta ohi.

Keittiölotat pitivät kyllä kuskeista hyvää huolta: sapuskaa löytyi, tulipa reislulta mihin vuorokauden aikaan hyvänsä, ja näin aattona ehkä oli vähän paremmat sörsselit. Mutta vat-sa kun tuli täytetyksi, oli uusi kuorma myös autossa. Ei muuta kuin tarkas-teli paikat, tankki täyteen ja juhan-

nuksen viettoon tien päälle, sillä me-neehän juhannus näinkin.

Sanoin äsken, että tankki täyteen, koska autoni muutettiin bensinille heti, kun tämä ralli alkoi. Oli hauska ajella, kun kulku oli aivan toista kuin hiilikaasulla, enkä ollut koskaan en-nen ajanut pensalla, siis nautinto tä-mäkin. Tavarat oli saatu Varpakylä-lään. Ralli jatkui Varpakylän ja Värt-silän välillä.

Eräänä iltana matkalla Värtsilään suuta kuivasi. Näin kaivon tien var-ressa ja poikkesin kaivolle juomaan. Pesin kasvonikin. Siinä touhutessani tuli kaksi tyttöä vierseistä mökistä. Utelivat, minne olen menossa ja ker-toivat toisten lähteneen. Me jäimme tänne kahdestaan seuraamaan, miten kauan voimme olla kotona. Olivat aivan rehdin tuntuista Karjalan tyttö-jä. Sanoin minne menen ja ehkä pa-laan heti takaisin. He kysyivät, pääsi-sivätkö he mukaan. Haluaisimme tie-tää, miten menetellä, kun alamme etsiä omiamme.

Kello kolmen maissa aamulla olimme samassa paikassa. Reisu oli tehty. Tytöt ehdottivat, että he keittä-vät korvikkeet, koska näyttää väsyttä-vän aika lujasti. Suostuin. Pesin naa-mani kaivolla ja kävelin mökille, mis-sä sytyteltiin tulta hellaan. Näin etei-sen nurkassa petin tapaisen. Oikaisin siihen ennen kuin korvike oli valmis-ta. Olin nukahtanut. Kun kaikki oli valmista, tuli herätyksen aika, mutta he eivät saaneet minua heräämään. Saappaani oli vedetty jalasta ja käyty viereeni nukkumaan, sillä talossa ei muuta nukkumapaikkaa ollut, sillä tavarat oli muun väen mukana viety pois.

Heräsin kovaan rytinään. Oveen koputettiin nyrkillä, temmattiin ovi auki ja huudettiin: ”Onko täällä ke-tään?” vierestäni nousee tyttö yhtä nättinä kuin eilenkin ja kuiskaa kor-

vaani: ”Nyt sinä kärysit ja minun takiani, kun pyysin korvikkeelle.” Nousin istumaan ja näin, että auto-mestarihan siellä nojasi ovipieleen ja piti kädellään ovea auki ja kysyi, onko auto kunnossa. Autossa ei ollut mitään vikaa, mutta kuski taisi väsyä. Hän pelkäsi jo pahinta, että olisin nukahtanut rattiin. Tyttö kertoi vielä, miten hän yritteli herätellä juomaan korviketta, mutta mitään ei tapahtu-nut. Lattialla kun nukkui, ei voinut edes pudottaa sängystä, ja olisikohan siihenkään herännyt. Vajaat kolme tuntia olin nukkunut ja tietämättäni naisen vieressä. Voi että kyllä yhtä-mittainen rievänkääntö voi rasittaa! Vai että pääsi nukahtamaa, olisit pus-sannut, kiusoitteli automestari tyttöä. En ole ihan varma, vaikka olisin näinkin tehnyt, mutta mitään ei ta-pahtunut, ja kahvipannu on nyt jääh-tynyt. Kylmä korvike ei maistu mil-tään. Ilman jäit, mitäs nuku!

Tällä välin olin saanut jalkarätit kääntyiksi ja saappaat jalkaan. Olin valmis lähtemään. Kiitin hyvin nuku-tuista pikkutunneista. Lähtiessäni tyt-tö kehotti: ”Kun palaat, poikkea kai-volle. Jos satun olemaan vielä koto-na, joudun kuitenkin lähtemään, kos-ka koti on kohta jätettävä ja lähdettä-vä etsimään äitiä ja muuta perhettä.”

Aamu oli mitä kaunein, aurinko helotti pilvettömältä taivaalta. Oli mi-tä parhain lentosää, mutta oikein hy-vä ajella autollakin. Sellainen hiljai-nen toivomus oli sisimmässäni, ettei-vät vihollishävittäjät puuttuisi hom-miini. Olisi huono yllätys, jos koh-teeni sattuisin. Automestari! sain tietää, että Varpakylän tavarat ovat aika vähissä. ”Kaikki tuot, mitä siellä on. Lotat ovat jo tulleet pois, mutta saikat pitäisi olla vielä saatavilla. Kyl-lä saikka juomattoman korvikkeen korvaa”, valisti mestari. Saikat oli valmiina odottamassa, melkein voi-

NIKO LINDGREN

Onko huumori kaikille yhteistä?

Nauru ja huumori liittyvät toi-siinsa kuin nenä päähän. Nau-rulla ilmaistaan omistettavan huumorintajua, kun toinen on kerto-nut ”hauskan jutun”. Ihmisiä, jotka eivät liity mukaan nauruun, pidetään tylsinä huumorintajuttomina ääliöinä. Näihin ihmisiin rinnastetan myös ne, jotka nauravat omille kuiville ja tyh-mille vitseilleen. Sovinistisiat, jotka vihjailevat hävyttömyyksiä, pitävät sen sijaan huumorintajuttomina ihmisiä, jotka väittävät saama heistä. Huumori siis aiheuttaa ristiriitoja ihmisten keskuudessa. Tämä viestittää siitä, et-tä huumorin täytyy olla erilaista eri kansallisuuksilla, kun se ei ole yhteis-tä edes työpaikoilla.

Taito nauraa ja olla nauramatta kuuluu käytöstapojen eliittiin. Se mi-ten ihminen viestittää käyttäytymis-tään humoristiseen asiaan, kertoo pal-jon hänen luonteestaan. Tarkastelijan kriittisyyteen puolestaan vaikuttavat hänen käsityksensä asioiden humoris-tisuudesta ja eri kansallisuuksien kult-tuurierot.

Asian humoristisuuteen vaikuttaa ensiksi se, onko asianomainen kohde vai nauraja. Monista juuri vahingoni-lo on kaikkein parasta. Esimerkiksi, kun putoat korviasi myöten liete-ojaan, se naurattaa huomattavasti enemmän vierestä seurannutta kuin sinua itseäsi. Ja kun tämä vahingoni-loinen lähimmäisesi sitten toivottaa asiasta kaikille tutuillesi vuoden haus-kimpana juttuna, niin sinusta se tun-tuu ennemminkin mauttomalta kuin humoristiselta. Tosin joillakin on se harvinainen taito, että he pystyvät panemaan itsensä likoon ja nauratta-maan toisia omilla toiluksillaan.

Näitä ihmisiä pidetäänkin hyvin huumorintajuisina ja hauskoina, ja hei-dän juttunsa jaksavat naurattaa, sillä ainahan sitä nauraa mieluummin toi-selle kuin itselleen. Tämä käsitys val-litsee etenkin pohjoismaalaisten paris-sa — onhan naapurimaalaisille kaik-kein hauskinda nauraa. Tämän tyyppinen huumori onkin tullut Suomessa suosituksi. Uhrina ovat olleet ruotsa-laiset ja norjalaiset siinä missä neeke-rit ja pakolaiset. Myös blondit ovat saaneet osansa tästä huumorista, joka on muuttunut entistä pilkkaavam-maksi ja hävyttömämmäksi. Vaikka tämän tyyppisten vitsien suosio on Suomessa nykyään suuri, niin pide-tään sitä kuitenkin huumoriltaan al-haisena ja sen käyttäjää käytökseltään huonona. Tämä huumorin laji on myös helposti haavoittavaa. Onko se enää huumoria, kun itse kohde kärsii siitä? Tämä tekeekin siitä vähemmän arvostetun ja jopa läheisesti kiusaami-seen liittyvän.

Joillekin asioille nauretaan myös, vaikka ne eivät perimmäiseltä tarkoi-tukseltaan ole lainkaan humoristisia. Tässä tilanteessa syntyykin helposti makueroja. Esimerkiksi kuolemaan liittyvässä huumorissa on yleensä ta-kana pelko asiasta, jota yritetään unohtaa naurun avulla. Etenkin eng-lantilaisten harjoittama musta huumori kuuluu tähän huumorilajiin, jos-sa leikitään perinteisesti kunnioitetuil-la arvoilla, kuten vainajien kunnioit-tamisella. Tähän kuuluu myös sodan aikainen karski huumori, jolla yritet-tiin keventää sodan aiheuttamaa pe-lon tunnetta ja korostaa isänmaalli-suutta vihollista vastaan.

Huumoria käytetään myös nau-

rattamisen ja iloisuuden luomisen ohella apukeinona tehostamaan jon-kin asian perille viennissä. Esimerkiki-si huumorilla höystetyllä puheella saa tehokkaammin yleisön kuuntele-maan, mitä asiaa on kerrottavana kuin kuivalla täysin faktaan perustu-valla puheella, joka aiheuttaa kuuli-joissa vain haukotusta ja yleistä väsy-mystä. Tätä ideaa onkin käytetty ja-panilaisilla ala-asteilla saamaan vilk-kaat oppilaat keskittymään ja jaksa-maan opetusta kauemmin. Siellä op-pilaille esitetään opittava asia humo-ristisilla piirroksilla ja jutuilla. Tämä on tuottanut tulosta niin hyvin, että huumoria on tarkoitus lisätä vielä entisestään Japanissa tiukan kurin si-jasta. Mainoksissa huumoria on käy-tetty myös samasta syystä, kohtaa-maan katselijan kiinnostus. TV on luonut tähän hyvät mahdollisuudet, ja vuoden parhaiksi valituissa mainok-sissa tätä on käytettykin hyväksi. Esi-merkiksi muutamien vuosien takai-nessa ”parhaassa mainoksessa” Juha Mieto hiihti lumettomalla kynnöspel-lolla. Ja kun hiihto takerteli, hän sanoi: ”Jos sukki ei luista, niin ajetaan Mazdalla”, ja nosti sukset autoon. Mutta kaikilla ei ole samanlaista huumorintajua, sillä muutamia mainoksia-kin on kielletty esittämästä televisios-sa. Esimerkiksi lausahdukset ”Taitaa tyttö tietää, että olisi nurkan takana patukkaa tarjolla” tai ”Vaihda pallisi meillä uusiin. Terveisin valtuutettu pallikauppias” eivät naurata kaikkia, vaan aiheuttavat äräytystä.

Sananparsilla on humoristisuuden lisäksi myös kasvattava merkitys, ku-ten ”Itku pitkästä ilosta, pieru kauan nauramisesta”, jolla on yritetty lopet-

Ollilan ala-aste 1989.

äidillinen opettaja tuntui pienestä koululaisesta maailman parhaalta. Liisan opastuksella opimme lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Tunnit sisälsivät myös paljon askartelua ja leikkiä. Välillä teimme retkiä lähiympäristöön ja kylän taloihin eläimiin tutustumaan.

Seuraavat kaksi vuotta kuuluivat Teppalan Leenan kurinpidon alaisina. Leenan opetustyyliin kuului tarkka läksyjen kuulustelu tyyliin "jos et osaa, luet seuraavaksi kerraksi uudestaan". Joskus Leenan pinna paloi poikien (ei suinkaan tyttöjen) riehuessa. Myös tyttöjen liikuntatunnit olivat hikiisiä ja rankkoja, mutta eivät ilmeisesti liian rankkoja, koska Leenan keskiviikkoisin vetämä lentopallokerho keräsi innokkaan osallistujaporukan koululle iltaisin.

Viidennen ja kuudennen luokan ajan meitä opetti Toivo "Topi" Mäkelä. Tosin kuudennen keväällä Topi sairastui ja saimme jälleen Leenan. Topin opetus oli kunnon vanhan "hyvän" ajan opetusta. Kokeet hän teki itse ja vaati esseevastauksen kysymyksiin. Varsinaisia aineita kirjoitimme paljon äidinkielen tunneilla. To-

pin kertomat vitsit ja jutut piristivät monasti muuten hyvin ankeita matematiikan, uskonnon ja maantiedon tunteja. Tosin muutkin tunnit saivat osansa hupijutuista.

Aloittaessani viidettä luokkaa koulumme sai uuden opettajan, Kaarina Randellin. Hän opetti meille tytöille tekstiilitöitä ja koko koululle musiikkia. Hänen myötänsä myös koulun joulujuhlat saivat musiikkipitoisempaa ohjelmaa. Kaarinan omat luokat olivat ensimmäinen ja toinen, joten Liisa siirtyi opettamaan kolmatta ja neljättä sekä tyttöjen liikuntaa.

Keittäjinä Ollilassa oloaikanaani toimivat ensin Hilikka Mäkelä ja sitten toinen Hilikka, nimittäin Forell. Ruoka oli yleensä hyvää, ainakin jotenkin syötävää. Syksyisin yläluokkien oppilaat keräsivät koulun pensaista viinimarjoja, joita sitten talven mittaan nautimme erilaisissa ruoissa. Myös metsään jouduimme muutamina vuonna keräämään mustikoita. Ruoanlaittoon pääsimme itsekkin osallistumaan leipomalla sämpylöitä ja joulun alla tietenkin joulutorttuita.

Koulumme toimi erittäin aktiivisesti leirikouluvarojen keräämiseksi

kunnan supistettua avustuksiaan. Ahkeran työn, myyjäisten, soppailtojen, isänpäivä- ja loppiaslounaiden, korttien piirtämisen, painatuksen ja myymisen tuloksena pääsimme keväällä 1993 leirikouluun Kustaviin. Hauskin muisto sieltä on viimeisen yön "lakanakummitukset", jotka juoksivat yöllä pussilakanoissaan pysäkkeen tuntemattomina. Myös yökahvit jäivät pysyvästi mieleen. Keväällä 1994 teimme leirikouluvaroista jääneillä rahoilla kahden päivän retken Helsinkiin, jossa vierailimme muunmuassa tekniikan museossa ja dinosaurusten näyttelyssä. Päivää ennen ala-asteaikani viimeistä päätöstä kävimme Liesjärven kansallispuistossa ja sinne meidät aiottiin jättää. Ainakin siltä se tuntui muutaman tunnin. Koulutoimisto nimittäin oli unohtanut tilata meille kyydin takaisin päin.

Kun kesäkuun viides keväällä 1994 viimein koitti, huomasin, että oli aika jättää jäähyväiset vanhalle kunnon Ollilalle, eikä se koulutalokaan enää ollut niin valtavan suuri.

kin leivälle levitetty. Pojat aloittivat kuorman teon, ja minä join aamuteeni. Kun sain saikan juoduksi ja menin ulos, oli kuormakin valmiina.

Pojat etsivät hyviä istumapaikkoja lavalla. Kaksi miestä oli hytissä. Olivat arponeet, ketkä saavat hyttipikat. Katselin pihalta koivikon suuntaan ja aloin pitää nuhdesaarnaa: "Eikö teillä ollut muuta tekemistä. Menä ja kaataa niin kaunis nuori koivikko ja noin rumasti. Kannot metrin korkuisia, eikä minkään näköistä järjestystä. Olisi pitänyt aikaisemmin ehtiä, olisi jäänyt tuokin pahanteko tekemättä." Lavalta kuului: "Menehän koppiisi ja lähdetään menemään." Näin tein ja Varpakylä jäi uusille tulokkaille. Oven raosta huusin vielä pojille: "Valvokaahan ilmatilaa, ettei tule yllättäen. En muutakaan nyt teille keksi." Kaivolle pysäytin ja sanoin pojille: "Oikein hyvää kaivovettä, jos kellä on jano, sopii tulla juomaan." Joka poika maistoi, eikä kukaan moittinut makua. Samalla silmäilin mökille, näkyisikö ketään. Ei näkynyt. Luuta oli laitettu oven eteen merkiksi, ettei olla kotona. Kävelin jonkin matkaa ylös mökille päin, mistä näin toisen mökin oven. Siellä oli myös merkki ovella. Siis lähdetty:

koti jätetty, ja omien etsintä alkanut.

Taakse olivat jääneet Äänislinna, Hirvas ja Varpakylä, Värtsilästäkin tuli lähtö. Tavarat lastattiin nyt junaan ja matka kohti Hollolaa alkoi. Oli aamu, kun olimme Lahden asemalla. Menimme ulos junasta. Siviilit alkoivat kysellä, miltä tuntuu, kun rauha on tullut. Me ihmettelemään, että mikä rauha, me emme ole kuulleet mitään. Menttiin asemalle ja saatiin lehti. Uskoa täytyi, koska asia oli jo sanomissa, ja sanomalehti ei voi tietää väärin näin suurta asiaa.

Meille pojille lankesi uusi tehtävä pohjoisessa. Minäkin sain komennuksen osasto Sarkoon. Auto, jolla olin ajellut, vaihdettiin neljäkymppiseen Foortiin eli hävittäjähoppaan. Auto vain junaan ja matka Ouluun alkoi. Oulussa jouduimme odottelemaan, koska pääsisimme Kemiin, sillä rautatietä ei Oulusta eteenpäin enää ollut. Sillat oli räjäytetty ja rata muutenkin tuhattu. Matka Kemiä kohti oli hidasta. Tie oli huonossa kunnossa, kaikki sillat oli tuhattu, ihan pikku rumpuja myöden. Väliaikainen ohituspaikka oli tehty tien vierestä, mutta hyvinhän hoppa pomppi kiveltä kivelle ja Kemiin päästiin. Matkan varrella jossain ajettiin jokivartta,

missä oli naisia pyykillä. Siellä näin, että yhdellä akalla oli väärä vartinen piippu suussa. Sauhu pussahteli, ei piippu suotta suussa ollut. En ollut ennen nähnyt eikä myöhemminkään näkynyt piippusuista pyykkäriä.

Kemin kentän tultua kuntoon minut pyydettiin omaan yksikköön. Auto jäi kentälle. Tulin laivalla Ouluun ja matka jatkui junalla. Kemin satamassa oli kolme laivaa. Yksi purki, yksi lastasi Ouluun lähteviä ja kolmas laiva oli lähdössä Ruotsiin. Satamassa oli melkoinen tungos. Yksi asia jäi erikoisesti mieleen: kaiken tungoksen seassa oli lapsia kaulassa pahvilaput, joissa oli nimi ja luultavasti muutakin tietoa, kainalossa käärejä, joissa luultavasti rakkaimmat tavarat. Nämä lapset lähtivät sotalapsiksi Ruotsiin.

Palasin Hollolaan. Rykmentti oli siirtynyt Poriin. Menin perässä Porin kentälle. Yhden vuoden ja kahdeksan kuukautta olin ollut jo sotareissulla, mutta siitä huolimatta alkoi vakainen palvelukseni Suomen armeijassa 1.1.1945.

Shemenskin valtatiellä huhtikuussa 1942.

Kuva Einar Palmusen kirjasta: Hämäläisdivisioona jatkosodassa.

Nuoren lotan päiväkirjasta "Opin tiellä"

Olin juuri täyttänyt 17, enkä vielä "iso" lotta, kun minut lähetettiin koulutukseen Hämeenlinnaan. Allaolevassa on katkelmia sen aikaisesta päiväkirjastani.

5.6.1943 Huomio — täällä Ilma-voimien viestikoulu Hämeenlinnan "Tipulassa" eli Siipikarjanhoitokoulussa. Näiden 10 päivän sisälle on mahtunut hirveän paljon asioita. Mutta jospa kertoisin järjestyksessä.

Luantaina kävimme Kaarinan kanssa Viipurissa. Sieltä piiristä saimme puvut, manttelit ja kävimme lääkärintarkastuksessa. Tutustuimme myös muutamiin Uuraan tyttöihin, jotka olivat tulossa samalle kurssille tänne Hämeenlinnaan. Sunnuntaina kävin paikallisosastossa ja oli kamala kiire tavaroiden kasaamisessa. Sain kun sainkin kaikki kuntoon ja niinpä maanantaiaamuna nousi Koisillan pysäkiltä eräs pitkänhuiskea lottatyttö, selässä hirveän suuri pakkaus, mantteli käsivarrella ja matkalaukku kädessä. Kaarina tuli junaan Heinjoen asemalta ja niin alkoi matkamme kohti tuntematonta tulevaisuutta. Arvokkaan näköisinä kuin isommatkin lotat ojensimme litteramme konduktöörin tarkastettaviksi. (Eräs sotapoi-ka sanoi meitä kyllä "lottalapsiksi", kun huomasin, ettei meillä ollut lottaneuloja.)

Saavuimme sitten tänne Hämeenlinnaan ja otimme pirssiauton, jolla ajoimme ensin Tipulaan. Sieltä meidät lähetettiin tänne kansakoululle. Kun meidät ohjattiin tähän luokahuoneeseen, jossa asumme, niin huomasin, että meidän sänkymme olivat 2-kerroksiset ja rivissä kuin alokkaiden ainakin. Sängyissä pullistelivat epäilyttävän pyöreät patjat, paperiset. Me otimme tietysti parhaat paikat ja petasimme niihin. Olimme jo peteillä, kun toisia tulla tupsahti luokahuone täyteen. Tuli turkulaisia, meitä karjalaisia, hämäläisiä ja savolaisia, tuli

tyttöjä vähän joka puolelta Suomea.

Ensimmäinen yö oli hirveä! Patja ei litistynyt yhtään paitsi muutamista kohdista, joten se muodosti möhkäleitä alleni. Sain koko yön pidellä kiinni patjasta, etten olisi liukunut lattialle. Kun seuraavana päivänä rupesin lähemmin tarkastelemaan tuota kiusankapinetta, huomasin että siellä patjan täytteiden joukossa oli runsaasti kiviä, rautalankaa ja muuta törkyä. Toiset tekivät samanlaisia löytöjä, vieläpä perunoitakin ilmestyi joidenkin patjoista. Sotapojilla, jotka patjamme olivat täyttäneet, lieene ollut hauskaa. Mutta tyynty on takuulla maailman pehmein, sillä se on paljasta ilmaa.

Ensimmäinen iltaloma oli keski- viikkona. Kävimme katselemassa kaupunkia. En luullut tapaavani ketään tuttuja täällä, mutta äläs huoli. Kun "paseerasimme" Vainikaisen kahvilan edessä, niin serkkupoika ilmestyi kuin taivaasta eteeni. Hän on täällä taistelukoulussa.

Eilen olimme armeijan lippujuh-

Helga Sipilä kesällä 1943.

lassa kaupungin puistossa. Siellä oli kuulemma 100 upseria, 200 aliupseeria, miehistöä 1500 ja meitä lottia 75. Siellä oli kauhean juhlallista. Erityisesti se marssi.

Täällä on tiivis ohjelma ja kova kuri. Aamulla on herätys jo 5.45, ja tänäänkin piti istua 10 tuntia kirjoittamassa muistiinpanoja. Välillä saatiin sentään ruokaa. Opettajina ovat tähän mennessä olleet kapt. Martiala, kapt. Karhu, luutn. Sjöstedt, luutn. Pelkonen, vänr. Laukama, väap. Kaukomaa ja lotta Silander. Näkemättä ovat vielä eräs luutnantti ja eräs "kessu". Huomenna aamupäivällä saamme sen uuden "lutin". Ja huomenna menemme Aulangolle suunnistamaan; tänään opetettiin käyttämään kompassia. Se on eri jännää. Aina tulee uusia asioita, ennestään päässä pyörivät sää- ja pilviopit, radio-, sähkö- ja lentokoneopit. Joskus menee yli ymmärryksen, mutta ainahan niistä sentään selviää.

Hämeenlinnan kaupungissa on mukava kävellä iltaisin. Tämä on sit-

keskustasta, ilman televisiota ja puhelinta, sekä kantamaan juoma- ja pesuvettä, saati sitten valmistamaan itse ruokansa ja käymään kahdeksan kilometrin matkan polkupyörällä kaupassa.

Apua, pesuvesi kiehuu, ei muuta kuin vettä vateihin ja tiskaamaan. Tottuneesti aloitan joka-aamuisen tiskausurakan, en sano, että innokkaasti, mutta tarmokkaasti kuitenkin. Monelle nuorelle varmasti tekisi hyvää omistaa tällainen paikka; minuun tällainen vastuu ainakin vaikuttaa myönteisesti. Kotona en siivoaisi tai tiskaisi vapaaehtoisesti, enkä välittäisi siitä, millaisessa kunnossa paikat olisivat, mutta täällä, missä tunnen olevani kotona ja vastuussa paikoista, haluan kaiken olevan siistiä ja kodikasta, jopa oman huoneenikin. Se on taval- laan kunnia-asia.

Tiskaamisen jälkeen heitän kengät jalkaan ja lähdän vauhdikkaasti ulos. Siellä minua vastaan tulvi leikatun nurmikon tuoksu. "Työmieheni" taitavat pitää taukoa, sillä näen molemmat istumassa lammenrannassa nauttimassa päivänpaisteesta. Itse istahdan vajan seinustalle ihailemaan maisemaa: Pellon keskellä oleva metsäinen saareke loistaa auringon paisteessa, siellä minulla oli pienenä tapana käydä leikkimässä. Se oli pienen Robinson Grusoen turvapaikka, keskellä suurta ja uhkavaa valtamerta ja Peter Panin satumaa, jossa ei kukaan voi aikuistua. Hiekkatie mutkittelee rauhallisesti tuulenhenkäyksen myötä laineilevien peltojen keskellä, jostain kantautuu traktorin ääni ja jossain ammuu lehmä, kuin muistuttaen elämästä, jota täällä maalla eletään.

Säpsähdän ajatuksistani, kun viereitäni kuuluu: "Eiks me voitais pitää taukoa päivän kuumimmat tunnint?" Hitaasti kohotan päätäni ja totean, että ääni todellakin kuului ikälle. "Mennään ensin hakemaan vettä Almalta ja sen jälkeen voitte huilata. Laitan jotain välipalaa ja jatketaan

töitä sitten." Iikka huutaa Mirkaa ja minä lähdän hakemaan maitokärryjä vanhasta navetasta. Niin sitä sitten painellaan kuin vanhassa Suomi-filmissä maitotonkat kärryillä kolisten keskellä maalaismaisemaa, ja tuntuu kuin eletäisiin toisella vuosikymmenellä.

Siltä voi ehkä tuntua, mutta niin vain ei ole. Maaseutukin on muuttunut ja tilalle on tullut koneistettu maailma. Silti minusta tuntuu, että "yksinkertaisilla" maalaisilla on jotakin enemmän kun suurkaupungissa elävillä ihmisillä. Maaseutu opettaa arvostamaan luontoa ja sen monimuotoisuutta ja kotiseutua sekä sukulaisia, elämään onnellista elämää.

Nyt on minun vuoroni opettaa pikkuveljeni ja miksi ei Mirkaakin arvostamaan tätä seutua. Yritän näyttää heille sen kauneuden, jonka luonnosta voi löytää. Kerron tarinoita, joita kuulin isältäni ennen hänen kuolemaansa ja vien heitä paikkoihin, jotka ovat olleet minun suuria salaisuksiani ja ehkä ennen sitä isäni salaisuuksia. Tänäkin iltana aion viedä heidät paikkaan, jonka näkeminen ilta-aurion valossa on saanut minut aiemmin mykistymään ja toivon, että hekin pitävät uimisesta ilta-aurion valaistessa tyynen suolammen pintaa. Toivon heidän huomaavan, että päivän aherrus palkitaan aina, jos ei muulla, niin rauhallisella, syvällä unella.

Itse joudun pian muuttamaan opiskelupaikan perässä kaupunkiin, mutta palaan tänne niin usein kuin mahdollista. Sillä tämä on paikka, jossa voin rentoutua ja rauhoittua raskaan työ- tai kouluviikon jälkeen. Yksinkertaisesti tämä maisema merkitsee minulle kotia.

MARKETTA VAINIO

*Ollilan opinsaunassa
1988-94*

Olen maalaistalon lapsi, joten vanhempieni harkinnan mukaan koulukseni valittiin Ollilan ala-aste. Siellä suunnilleen kaikki oppilaat olisivat lähtöisin samanlaisista ympyröistä. Ensimmäisen kosketuksen kouluun sain keväällä 1988 tutustumispäivänä. Koulu vaikutti valtavan suurelta ja vieraita lapsia oli paljon. Päässäni heräsi ajatuksia, kuinka tulisin pärjäämään, millaisia opettajat olisivat ja saisinko paljon ystäviä.

Kun syksyllä koulu vihdoinkin alkoi, äiti saatteli ensimmäisenä päivänä pysäkillä, josta kouluauto poimi minut kyytiin. Auto täyttyi vähitellen matkalla ja lopulta se kaarsi koulun pihamaalle. Koulutalo tuntui edelleen suurelta, enkä tuntenut pihalta kuin yhden tytön. Kellojen soitua oppiaat kokoontuivat jonoon ulko-oven eteen, jossa opettaja seisoi toivottamassa hyvää huomenta. Siirryimme sisälle omaan luokkaamme, joka sijaitsi toisessa kerroksessa. Samassa kerroksessa oli myös toinen luokahuone. Siellä opiskelivat 3-4-luokkalaiset. Alakerrassa olivat 5-6 luokka, WC:t, pukuhuoneet ja liikuntasali, joka toimi myös juhlasalina. Koulun keittola oli myös sijoitettu alakertaan. Opettajien huone oli keittolan vieressä. Myöhemmin koululla tehtiin remontti, jolloin yläkerran kirjasto pienennettiin ja opettajien huone siirtyi sinne. Tyhjäksi jääneeseen tilaan tuli ruokasali, jonne aiemmin luokissa tapahtunut ruokailu siirtyi.

Ensimmäisellä ja toisella luokalla opettajani oli Liisa Penttilä. Hyvin

Kaari Utrio, historian tuntija ja viihteen taitaja

Ei ole mennyt hukkaan munkkilatinan opiskelu ja pikkutarkka tutkimustyö jokaista kirjaa varten: joka kerta ilmestyessään hyppää Kaari Utrion kirja myyntitilastojen kärkipaikoille. Toisin ei oikeastaan voisi ollakaan.

Utrion mahtavat kertojanlahjat kuljettavat lukijan satojen vuosien takaisiin Hämeen ikimetsiin, Viipurin kujille ja Itämaan eli Suomen linnoihin. Erästä kritiikkiä lainatakseni: "On kuin istuisi iltanuotiolla kuuntelemassa vanhaa tarua."

Kirjailijan on täytynyt saada kertomisen lahja jo syntymässään — mikään muu ei voi selittää taianomaista tapaa temmmata lukija seikkailuun jo alkuriveillä. Kieli on yksinkertaista, kaunista ja vaivatonta. Ei tarvitse jäädä miettimään jonkin hienouden merkitystä. Ottaa vain hyvän asennon ja nauttii.

Historia on tietenkin aiheista kiehtovimpia, mutta viihteen yhdistäminen siihen ei varmasti ole ihan yksinkertaista. Vaikka Utrion romaanit ovatkin hänen mielikuvituksensa tuotetta, ne voisivat aivan hyvin olla totta. Viihteen varjolla tarjotut historian tiedot ovat ainutlaatuisia ja — täytyy sanoa — mieleenpainuvampia kuin yksikään historian oppikirja. Romaaneiden taakse kätkeytyy niin ahkeraa opiskelua ja tutkimista, ettei virheellisille tiedoille jää tilaa.

Suurin osa lukijoista on naisia, mikä ei ole ihme: pääosassa on nainen. Keskiajan julmassa miesten hallitsemassa maailmassa jokainen naiselämä oli Utrion mukaan selviytymistarina, mikä on syy siihen, että hän haluaa kirjoittaa nimenomaan naisista. Esiäitimme selviytyminen valaa nykynaisiinkin tunteen siitä, ettemme mekään voi antaa taistelematta periksi. Muutenkin näinä tasa-arvon aikoina Utrion kirjoille on ollut selvä sosiaalinen tilaus.

Ei pidä kuitenkaan kuvitella, että naiset ovat ainoita, jotka lukevat tämän somerniemeläiskirjailijan tuotantoa. Kyllä kirjat kiinnostavat myös miehiä — pienemmässä mittakavassa tosin. Se on ymmärrettävää, sillä tuskin miehin mies on kovinkaan tyytyväinen huomattessaan, että naiset ovat tehneet päätökset ohjailemalla miesten ajatuksenjuoksua.

Huumorilla on tärkeä osa Kaari Utrion tarinoissa. Ei näkyvästi ja räikeästi ilveillen, vaan sopivasti rivien väliin kudottuna. Kirjailija tarkastelee henkilöitään ymmärtäväisesti ja pilke silmäkulmassa ja saa lukijankin suhtautumaan heidän vikoihinsa lempeästi hymyillen. Hänellä on kyky herättää henkilöt eloon — ei vain kauan sitten eläneiksi ihmisiksi, vaan ystäviksi ja vihollisiksi, joiden vaiheita lukija seuraa sydän syrjällä.

Romaanin lopputulos jännittää, vaikka juoni on pohjimmiltaan aina sama: On komea ritari ja kaunis neito. He rakastavat toisiaan, mutta toinen ei tajua sitä heti, ja niin rakastavaiset joutuvat voittamaan kasapäin vaikeuksia, ennen kuin saavat toisensa. Pahat ihmiset yrittävät pilata kaiken ja neitoa havittelee yleensä sankarin lisäksi moni muukin. Paha saa kuitenkin palkkansa ja hyvä voittaa. Tämän perusrungon ympärille on sitten rakennettu muut tapahtumat ja käänteet, jotka saavat kaiken niin mielenkiintoiseksi: taistelukohtaukset, pakomatkat, naisenryöstöt, romanttiset höpinät ja tietenkin kaikki se, mikä tapahtuu vuodeverhojen takana.

Keskiajan kiivas ja rauhaton Itämaa on yleensä taustana Utrion romaaneille. On hän kerran käväissyt nykyajassakin eivätkä 1800- ja 1000-luvutkaan tuntemattomia ole. Itse asiassa hänen tähänastista romaaneistaan minusta paras onkin 1000-luvun alkuun sijoittuva Vaskilintu, jossa

Eeva Vainio

matka vie Hämeen manaajien mailta Kiovan hoviin ja loistokkaaseen Byssanttiin, sieltä jälleen sekasortoisen Keski-Euroopan kautta takaisin. Suomen Terhen, manaaja ja usvannostat-taja ei aina tiedä, kuka ja mikä on, mutta lopulta kaikkialle leviävä kristinusko ottaa hänetkin vastusteluista huolimatta tuoden mukanaan rauhan ja rakkauden, joka on seurannut häntä pikkutyöstä lähtien.

Odotan malttamattomana, että Utrio saa Vaskilinnun jatko-osan valmiiksi. Hän työskenteli parhaillaan sen parissa, kun viime syksynä kävin ystäväni kanssa haastattelemassa häntä tutkielmaamme varten.

Kaari Utrion laajaan tuotantoon mahtuu yli 20 historiallisen romaanin

vankia viedä." Se oli tietenkin selvää puhetta, mutta minua se on vaivannut. Hän sanoi vielä, että saat valita kolme miestä. Otin yhdeksi Eeron, joka oli menettänyt kotinsa Muolaassa ja lisäksi hyviä kavereita täällä. Eeron kostonhimo on syvää ja kylmää vihaa. Meillä on tietenkin kaikilla konepistoolit, mutta "Emma" on sen veneen ampumista varten tarpeeksi tehokas ja siksi mukana. Olen sopinut, että Eero ottaa sen, jos tarvitaan. Emme me muuten siitä sen enempää ole puhuneet.

Pari miestä nukkuu aina vuorolleen, koska me olemme täällä koko yön. Kerran tunnissa pari meistä kävelee rantavallin päällä olevaa polkua ottamaan yhteyttä niihin kauempana oleviin pesäkkeisiin. Silloin on syytä muistaa tunnussana. Olemme sopineet, että olemme hiljaa, jotta havait-simme iivanat ajoissa ja jotta ne eivät saisi vainua meistä. Kulutan aikaa mietiskellen, mitä nyt 19-vuotiaana loogiseen tai analyttiseen ajatteluun kouluttamattomilla aivoilla kykenen. Vuorollani nukun syvää unta, sillä olen tottunut nukahtamaan heti, kun annan itselleni siihen luvan.

Tuntuu kuin olisin ollut täällä iäisyyden, vaikka kotoa lähdöstä ei ole kulunut vielä kahta vuottakaan. Kotia en enää paljon ajattele niin kuin silloin alussa. Vähän sääliittää ne vanhemmat siellä, jotka suuressa puutteessa kasvattivat 10 lasta, ja nyt niiltä on viisi poikaa täällä, kolme oli jo talvisodassa. En enää ajattele kuolemaakaan niin kuin silloin alussa, kun ensimmäiset kaverit kaatuivat. Olen oppinut torjumaan koko ajatuksen niin kuin tarpeettoman pelkäämisenkin. En tunne mitään niitä venäläisiä kohtaan, jotka meidän on tuhottava tälle niitylle. Nehän tulevat tänne tappamaan meitä.

En viitsi ajatella tulevaisuutta, koska se on jotakin epämääräistä, joka ei ehkä koskaan toteudu. Minulla on ammattikoulutus ja taito vain tähän hommaan, ja sillä tuskin on käyttöä siviilissä. Stalingradin tammi-kuisen kukistumisen jälkeen olemme keskenämme pohtineet lähtöä täältä

jonkin suuren hyökkäyksen edessä. Sitä emme juuri kritisoi, miksi me olemme täällä. Ollaan kun on pakko, eikä sille mitään voida.

Olen kotiutunut pieneen revii-riin, joka käsittää joukkueen viisi korsa, konekivääriin ja tykistön tulenjohtueen korsi. Lehtiä ei juuri saada paitsi Karjalan Viesti silloin tällöin. Jossakin korsiin on radio, meillä ei. Emme tiedä paljoakaan maailman tilanteesta, mutta vähitellen olemme menettäneet uskomme Saksan mahtiin. Kerran viikossa käymme puolen-toista kilometrin päässä olevassa töpinässä saunassa ja vaihdamme puhtaat alusvaatteet. Täistä olemme melkein päässeet eroon. Noin kerran kuukaudessa kävelemme viiden kilometrin päässä olevaan pataljoonan kanttiinin pikkutarvikkeita ostamaan — ja katsomaan naista, vihreäpukuista sotilaskotisisarta. Ihmettelen, miten hän vapaaehtoisesti viihtyy täällä jumalan selän takana.

Rätisevä konekiväärisarja pyyhkii läheltä yli katkaisten hetkeksi mietiskelyni. Valojuovaluodit tuntuvat melkein hipovilta vilistäessään rätisten yli. Niiden välissä on aina viisi-kuusi pimeätä luotia. Painumme litteäksi niittyä vastaan ja kuulen Eeron sähi-sevän voimattomana vihaansa: "Saatanan ryssä."

Prosenttiloma tuntuu olevan ikuisuuden päässä, lähes kolmen kuukauden eitisyydellä. Eipä siitä juuri muuta iloa ole kuin päästä täältä pariksi viikoksi pois. Mitään huvitilaisuuksia siellä lomapäässä Somerolla ei ole, niin että se on sitten käyntiä elokuvissa ja Oraksen kahvilassa katselemassa likkoja.

Lounaisella taivaanrannalla nousee hitaasti taivaalle värikäs helminauha. Sen ampuu luostarilla oleva ittykki yrittäen pudottaa vihollisen tiedustelukonetta. Laukaukset eivät kuulu tänne asti.

Metsäpirtin poika tuli lomalta pari päivää sitten ja on sen jälkeen tapansa mukaan kertonut satuja työistä: että sillä oli muka joka yö eri tyttö ja kaikki antoivat. En usko miehen juttuja.

Sitten muistan taas sen hämmen-tävän kirjan. Olimme jokin aika sitten täydennyksenä toisen joukkueen alueella, jonne odotettiin hyökkäystä. Makailin iltayöstä vieraan korsun ylälaverilla, kun siinä hyllyllä karbiditui-kun hämärässä valossa näin pehmeä-kantisen kirjan, jota rupesin luke-maan. Se oli englantilaisen naislääkä-rin Marie Stopesin kirjoittama "Avio-puolisot". En ollut koskaan lkenut mitään sellaista. Siinä kirjoittaja ker-toi hienosti ja tyylikkäästi, miten miehen pitää nainen ottaa. Luin sitä kiih-keästi ja nopeasti. Katosta kasvoille tipahtelevat luteet sipaisin vähillä pois. Onneksi mitään hyökkäystä ei tullut-kaan, joten ehdin lukea kirjan lop-puun. Nyt mietin, miten sitä voisi soveltaa käytäntöön.

Näen taivasta vasten suuren yö-linnun leijuvan hiljaa yli makuupaik-kani. Eivät luontokappaleet näytä so-taa pelkäävän. Kevättalvella riekot-kin pitävät soidintaan ihan etulinjas-sa. Idän puoleinen taivas vaalenee ja pimeys muuttuu hämäräksi. Kuulo-vartiomiehet jo hiippailevat kanta-muksineen kohti turvallista taistelu-hautaa, jonne meidänkin on aika siir-tyä. Liian aikaisin ei saa lähteä, ettei vihollinen hämärän turvin tule yli, ja odota sitten illalla pesäkkeessä, kuten on joskus käynyt. Jos taas lähdet liian myöhään, saat sillä sadan metrin suo-polulla sarjan selkääsi.

Päivävartiomies periskooppei-neen on jo paikallaan, kun siirrymme omaan kotoisaan korsuun nukku-maan. Saappaat ja takki vain pois, mantteli peitoksi ja pää tyynynä toi-mivalle repulle. Yhdentoista maissa soppakuski tuo puuroa ja kenties kir-jeen. Illalla jälleen on mentävä ranta-niitylle odottamaan valmiina tappa-maan — tai kuolemaan itse. Sodan arki jatkuu.

Kenttäpostipaketti

Elettiin ns. asemasodan aikaa vuonna 1943, kun olimme sodassa Sosialistista neuvostotasavaltaa vastaan. Elelimme jossakin Äänisen rannoilla ja kaikki sujui suhteellisen rauhallisesti. Nälkä sentään oli vieraanamme, ja kaikista elintarvikkeista oli huutava puute. Kotoa tullut paketti oli tervetullut ja tulihan niitä aina silloin tällöin. Niissä pake-teissa oli tavallisesti vehnä jauhoja, suolattua sianlihaa, korppuja, voita ja jotain muuta paremmin säilyvää syötävää. Kotona tehtyä ruisleipää oli myös ja se oli tosi herkkua.

Sattuipa kerran, että kotipaikkani kunnan isät päättivät tulla oikein joukolla tarvehtimään oman pitäjän poikia paikan päälle sinne rintamalle. Paketit tietysti oli mukana jokaiselle tuliaisiksi. Tapaamistilaisuus oli sillä rintaman osalla, missä pitäjämme pojista suurin osa oli. Minä olin kuitenkin

toisessa joukko-osastossa noin viidenkymmenen kilometrin päässä ja siksi minun pakettini lähetettiin loppumatkan kenttäpostissa. Ei kannattanut lähteä yhtä miestä tavoittelemaan. Paketti lähti, mutta se saapui minulle perille vasta noin kolmen viikon päästä. Aukaisin paketin ja sieltä löytyi leipää, pullaa, voita, pik-kuleipiä ja tietysti pala suolattua sian-pintaa. Kaikki muu oli pilaantunut ja syötäväksi kelpaamatonta paitsi tämä lihanpala. Se oli luullakseni emakon vatsanahkaa, noin 25 x 25 cm ja noin 4 cm paksua. Mukana olevan kirjeen luin tarkkaan. Siinä toivotettiin hyvää ruokahalua ja pitkää ikää. Oli siinä myös kotikunnan kiitokset hyvästä maanpuolustuksesta. Muut tavarat jouduin heittämään pois paitsi lihan, joka tuntui kelvolliselta. Se liha oli muumioitunutta, venyi vain, mutta ei katkennut hampaan välissä: sitä ei

kerta kaikkiaan voinut syödä.

Seuraavana päivänä aloin paistaa lettuja, kun olin saanut vehnä jauhoja ja munapulveria kotoa paketissa, mutta mitään rasvaa ei ollut millä olisi pannua voidellut. Muistin sen lihanpalan ja tuli mieleen, olisiko siitä apua tähän pulmaan. Laitoin sen lihan hetkeksi kuumalle pannulle ja sitten taikinan, ja letunpaisto onnistui hyvin. Ei jäänyt lettu enää pannun-pohjaan kiinni. Tein siihen lihanpa-laan puukolla reiän ja laitoin seinälle naulaan riippumaan odottamaan tule-via tarpeita. Näin se pelasti letunpais-ton viikoiksi eteenpäin ja kävihän se lainassakin naapurikorsuissa, kunnes paahtui loppuun.

Kiitos vaan kunnan isille, että näin muistivat poikiaan niinä vaikeina aikoina.

Joulun alla vuonna 1941 tehtiin Someron Säästöpankissa paketteja "Tuntematomalle sotilaille" rintamalle lähetettäväksi. Pakettien tekijät vas: Aino Jutila (Martela), Sirkka Kilpelä, kaksi tuntematonta, Lyyli Toivonen, Lahja Aukio, Kirsti Hurmerinta, Helmi Haggrén, takana tuntematon, Anna-Liisa Parko, Helmi Lahonen, Hulda Soini, Alma Tamminen, Laine Rundqvist, Lottien ravintolan hoitaja Aino Jutila, ikkunan luona Helena Hannila, Anna-Liisa Nordgren (Rosenlund), takana Hilppa Hairo, tuntematon, Sofia Kemppi ja Liisa Telkimäki (Hella). Helmi Lahosen albumi. Teksti: Kyllikki Kujanpää.

Merry Christmas from New Mexico

On lämmin, eikä aurinko tunnu antavan periksi newmeksikolaisen lapsen toiveelle — sataisi lunta! Öisin kuitenkin kääriydytään peittojen väliin, koska yöt ovat uskomattoman kylmiä. Jo puolelta päivin saa kuitenkin kaivaa bikinit esiin ja nauttia lämmöstä — eletään lokakuun viimeisiä päiviä. Tämä on aikaa, jolloin koko USA muuttuu aavemaailmaksi ja kurpitsat saavat irsteleävän hymyn naamalleen. Todellakin, Halloween on tulossa. Tosin sinulla, rakas lukijani, taitaa jo joulupuurot kiehua ja joulutunnelma olla huippuunsa viritetty.

Puolisen vuotta sitten minä ja kaksi suurta matkalaukku matkustimme USA:han puoleksi vuodeksi. Tulin tänne 4H:n vaihdokkaaksi eli IFYE:ksi. Tarkoitukseni on tutustua amerikkalaiseen elämänmenoon asumalla erilaisissa perheissä eri puolilla Amerikkaa. Mottonamme on: "Ole perheenjäsen ja hymyile ja muista olla kaikessa mukana."

Ensimmäiset kuukaudet vietin Marylandin osavaltiossa, jossa asuin viidessä eri isäntäperheessä. Osavaltion erikoisuuksiin kuuluivat mm. Orioles- ja Indians-baseballottelu, jossa Cal Ripke teki baseball-historiaa pelaamalla 2131. ammattilaispelinsä. Unohtaa ei myöskään sovi maissin kanssa tarjottavia sinisiä taskurapuja.

Minnesotassa tutustuin perheeni pojan Stevenin koulunkäyntiin sekä USA:n suurimpaan ostoskeskukseen Mall of Americaan. Tämä ostoskeskus on rakennettu entiselle baseballkentälle ja koostuu kolmeen kerrokseen rakennetuista sadoista kaupoista.

Kiertueeni seuraava etappi oli Kalifornia. Asuin Anaheimissa eli Disneylandin välittömässä läheisyydessä. Disneyland olikin paikka, jossa lapsenmieleni heräsi henkiin ja minun oli saatava poseerata monien sarjakuvassankarien kainalossa. Hesu Hoposta tuli minun suosikkini.

Toinen mainitsemisen arvoinen paikka oli Walk of Fame eli kuuluisuuksien nimikirjoituskatu ja varsinkin The Universal Studiosin elokuvastudio. Siellä sain kurkistaa kulissien takaiseen maailmaan ja monet elokuvien erilaiset filmaus-tekniikat selvisivät minulle. Pääsin myös kokeilemaan elokuvien tehosteita ja voin ylpeänä todeta selvinneeni maanjäristyksestä, joka oli voimakkuudeltaan 8,3 Richterin asteikolla mitattuna.

Seuraavana oli vuorossa New Mexican osavaltio. Täällä kotini sijaitsi itäisessä vuoristossa ja sain kuulla isäntäperheeltäni monenlaisia neuvoja ja varoituksia: "Muista ras-

Bula eli pulla on hyvää.

vata itsesi joka päivä, sillä meillä on kova vesi ja ilman kosteus on miltei nolla. Korkeuserojen takia voit saada helposti päänsärkyä tai muita oireita. Muista myös, että aurinko polttaa nahkasi entistä helpommin täällä ylhäällä." Kaikki muut vaivat tulivatkin koettua, mutta korkeuseron vaikutukset jäivät kaikkien yllätykseksi kokematta.

Pääsin osallistumaan Balloon Fiestaan eli kansainvälisille kuumailmapallojuhliin. Kieltämättä 650 kuumailmapallon kohoaminen taivaalle oli vaikuttava näky!

Täytyy sanoa, ettei New Mexicoa ole turhaan kutsuttu lumoutumisen osavaltioksi. Erämaa, kuiva, miltei kuollut luonto, pueblo-asunnot ja mexikolainen ruoka vahvalla punaisella chilillä maustettuna tekevät lähtemättömän vaikutuksen. Se on lähes kuin lapinkuume koti-Suomessa.

Ifye-aikani on ollut todella mukava ja suosittelen tätä kokemusta kaikille 4H-kerholaisille. Minut tullaan muistamaan isäntäperheissäni aurinkoa paivovana, paljain jaloin kulkevana tyttönä, jolla oli aina kahvikuppi kädessä ja joka leipoi "bula" eli pullaa suomalaisittain.

Nyt on jo aika toivottaa sinulle mitä valkoisinta ja kylläisintä joulua ja onnekasta uutta vuotta 1996.

Terveiset paahdavan auringon alta.

Katri aidon Hessun kainalossa.

Muistaks tei viäl Mattilan Jussii

Sillon kun mää olin kakara, ennen sottiä, tääl meilä päin kulki kulkukauppias nimeltäs Mattilan Jussi. Se oli ain tapaus kun Jussi poikkes talloon. Sel oli suuri sininen nyyti pyärän päälä ja se ryykäs vaan sitä pyärää, en mää ainakan nähny sen ajavan. Jussi oli kotosin tualt Jokioisten rajalt ja siält on aika pitkä matka, lähes kymmenen kilometriä meiläkin. Sillon oli viäl santatiät eikä makkii oltu yhtään alennettu, et sitkiä Jussin täytys olla kun simmosii matkoi jakso tehrä. Sanovat sen käyneen Somerniämelkin, mut siäl se oli oikein yätä.

Jussi sanos päivää ja kysys et tarvitaaks tyvävaattei. Kun saje luvan niin se pyäriteli nyytis sisäl, kun se paino niin paljon, ja sit se avas sen nurkat permannol ja nosteli tavaroitas pöyrän päälä ja penkeil — mihien vaan sattus sopimaan. Siäl oli kaunei

ruutuesliinoi, navetta- ja muitakin hammei ja pääliinoi naisil, alusvaattei oli kans. Miähil oli tyäpuseroi, molskihousui, sukkii, flanelipaitoi ja muita paitoi ja taisi olla lippalakkeikin. Sit pula-aikan oli loora, josa oli lokerot täyteen nappei, lanka- ja muita neuoi, lankarullii, sukkapuikkoi ja virkuukoukkui, kampoi, peilei, kumi- ja kanttinahoi. Jussi tykkäs lapsist, mut mää en muista oiks siäl nyytis lastenvaattei paljonkan. Jokanen sit koitteli oliskos ollu jottain mitä olis tarvinnu, ja ain ainakin meilä kauppoi tehtiin. Jussi saje kahvee jos oli kahveaika ja ruakaakin jos oli sen aika. Jussi makso kyl mitä saje ja anto ussein lapsil markan.

Kerran se sanos mul, et tol nätil likal täytyy antaa kaks markkaa. Kyl mää olin siit ylppiä ja menin Sirenin kauppaan ostamaan makkijoi. Kauppias ihmetteli et kyl sel markal täytyy

paljon saara. Nääs mää ostin lakritsirullan kun makso 25 pennii eli piikin, piipun sekin piikin ja sit viäl aika ruutillisen piäni paperipäälisi karamellei. Toinen markka täytys panna Säästöpankin neliskulmaseen lippaaseen.

Jussi istus niin kauan kun joku hänen tavaroitas katteli, pani pääs kallellas ja sanos, et kyl nätti on kun naiset vaatteitas kojetti. Sit se kokos ne takasin nyytiin ja meni toiseen talloon. Lapset juaksi peräs vähän matkaa. Jussi käve soran jälkeenkin viäl. Hänen poikas sanos, et se kaupanteko alko noin v. -30 ja loppus vuanna -64 eli kualemaas asti hän sitä toimitti. Sit ihmisetkin rikastusivat ja pääsivät kirkonkyltiin ja kaupunkiin ostoksil.

Simmonen oli Mattilan Jussin elämäntehtävä.

Mattilan Jussin ympärillä Lahden kylän Lähteenkorvan tuvassa marraskuussa 1937: vasemmalta Martti Pajunen, Yrjö Pajunen, Kalle Lähteenkorva, Leevi Leino, Uuno Jokinen, Eino Pöyry, Juho Mattila (tunnettiin myös nimellä Peltolan Jussi), Iida Lähteenkorva, sängyllä Kustaava Lähteenkorva. Lattialla istuvat Vihtori Lähteenkorva, sylissä Elma Lähteenkorva, Tauno Lähteenkorva ja Toini Lähteenkorva nyk. Topo.

Valokuvaaja: Verner Lähteenkorva.

Kolmas ja viimeinen evakkoonlähtö

Olin palannut kesällä 1944 vanhempieni karjan evakuointimatkalta Vpl Pyhäjärveltä Keuruulle Keski-Suomeen. Matka kesti jalkaisin patikoiden kolmisen viikkoa. Pääsin takaisin palatessani töihin kunnan esikuntaan, joka poissaollessani oli muuttanut aukealla paikalla olevalta kunnantalolta ilma-vaaran takia apteekkitalolle suojaisaan männikköön. Päivätöitten jälkeen iltaisin pohdiskeltiin, kuinka poikamme rintamalla kestävät pitämään asemansa kovassa painostuksessa. Syyskuun 4. p:n aselevon tultua voimaan pohdimme taas, tuleeko rauha — milloin ja minkälainen.

Valkeni sitten syyskuun 19. päivä harmaana ja pilvisenä. Kunnan esikuntaan tuli kunnanjohtaja Juho Putille puhelinsanoma klo 2 iltapäivällä: "Rauha solmittu Neuvostoliiton ja Suomen välillä, pitäjä tyhjentävä ensi tilassa." Seurasi hiljaisuus. Ei siinä lyöty nyrkkiä pöytään, ei kiroiltu, sadateltu tai valitettu. Jokainen aivan kuin jähmettyi paikalleen uutisen kuultuaan. Vain eräs sillä hetkellä esikunnassa asioimassa ollut isäntämies ratkesi äänekkääseen itkuun kävelen edestakaisin toimiston lattialla. Mutta esikunnan 50–60-kymppiset miehet, joukossa oma isäni, käyttäytyivät toisin. Heitä katsellessa tuli paha olo, liikkumattomina poissaolevin katsein he tuijottivat eteensä. Sitten jokainen aivan kuin heräsi.

Seurasi neuvottelu siitä, kuinka nyt piti toimia. Pitäjällä, joka oli jaettu koulupiireittäin viljelypiireihin, oli sadonkorjuu käynnissä. Kuinka saada pikaisesti sana eri puolille pitäjää töiden lopettamisesta. Puhelimet oli kesällä kerätty pois kyliltä yksityistalouksista. Minun osalleni lankesi viestintä viestiä kotikylääni Noitermaahan 14 km:n päähän. Tehtävä oli kaikkea muuta kuin mieluinen, jo ensinnäkin viestintä sisältö. Uskovatko he minua ja mistä löytää 7 kylää käsittävästä piiristä korjuuväen? Mutta käsky kuin käsky. Nousin pyöräni selkään ja läh-

din ajelemaan.

Matkan varrella ei löytynyt ketään elävää olentoa, ennen kuin puolella välissä marssi tai paremminkin laahusti vastaan joukkueen verran loppu uupuneita sotilaita kasvoillaan poissaoleva ilme aivan kuin äskeisillä esikunnan miehillä. Vain eräs, ehkä joukkueen johtaja, sanoi minulle ohimennen: "Neiti, älkää menkö enää sinne, kun mekin tulemme jo pois." Nyökkäsin hänelle sanomatta mitään.

Noitermaahan saavuttuani pysähdin keskikylälle, joka oli kuin aavekaupunki. Kolmen vuoden ajan kaukainen sodan jyly, nyt ei hiiren hiiskaustakaan. Osaisinpä lähteä oikeaan suuntaan. Jatkoin kuitenkin päätietä eteenpäin ja aloin kuulla puimakoneen hurinaa. Siellähän viljelypäälikkö Paavo Pelkonen syyti viljaa puimakoneen kitaan minkä ehti. Hänen vierelleen mentyäni hän hypähti alas syöttöpellilta kysyen: "Mitä sie sanoit?" Vastasin, että kunnan esikunnasta lähettivät sanomaan, että korjuutyöt on lopetettava heti ja ruvetta-va ajamaan puitua viljaa asemalle. Huomenaamulla klo 3 lähtee viimeinen juna Noitermaan asemalta. Siinä samassa pääsee myös korjuuväki. Paavo meni sanaakaan sanomatta ja sammutti moottorin. Vilkaisin vielä lähtiessäni häneen, jonka kasvoilla huomasin tuon samanlaisen ilmeen kuin esikunnan miesten ja sotilaiden

Yrjö Inkisen perhe sodassa kaatuneen Yrjöpojan haudalla 17.5.1942. Eeva Virkki (synt. Inkinen) edessä 20-vuotiaana.

kasvoilla.

Pyöräilin vielä eteenpäin hyvästelemään syntymäkotiani. Kävin läpi alakerran huoneet. Tuntui kolkolta, aivan kuin seinät olisivat sanoneet: Mene pois, ei tämä ole enää sinun. Yläkertaan ja ulkorakennuksiin en mennyt. Lähimmälle mäelle jäin toiviksi katsomaan kotiani, sen pihapiiriä ja peltola, ajatellen mihin kohtalo sitten kuljettakaan, muistan sinut yhtä kauniina kuin nyt jätät paikallasi.

Puintiväki tien varrelta oli poistunut. Esikuntaan saapuessani oli siellä täysi tohina käynnissä poisilähtöä ajatellen.

20.p. syyskuuta me esikunnan tytöt nousimme Pyhäjärven asemalta junaan. Jäin työtoverini kanssa järvenpuoleisille rapuille seisomaan. Junan lähtiessä liikkeelle loitonivat Pyhäjärven sinisenä siintävä selkä sekä tutut maisemat. Näin myöskin elämäni ehkä runsastapahtumaisin aika jäi taakse muistojen joukkoon. Mutta onhan sen muistoissa saanut elää aina uudelleen ja uudelleen.

Esikunnan miesväki arkistoineen ja kaksi emäntää poistuivat armeijan kuorma-autolla 21. p. syyskuuta Pyhäjärveltä, mutta uudet "isännät" olivatkin jo 2 km:n päässä tulossa ottamaan ja omistamaan maan, jota eivät aseina olleet saavuttaneet eivätkä ansainneet.

Sodistani Itä-Karjalassa ja Lapissa

Komentaja Heikkinen tarkastamassa Poventsan tulvaa.

Vuoden vaihteessa 1941 - 1942 olin mukana valtaamassa Äänislinna-Karhumäki-Povensaa. Ylitimme Poventsan kanavan ja etenimme Haapaniemen kylään n. 7 kilometriä. Vihollisen vastarinta oli kovaa. Tuli määräys vetäytyä taakse, kanavan toiselle puolelle aseisiin. Poventsan kaupungista nousi höyry. Sain käskyn ottaa selvää, mistä se johtui. Selvisi, että vihollinen oli räjäyttännyt kanavan sulut. Vesi syöksyi alas kaupunkiin. Kanavan yläpuolella oli kolme järveä, joista vesi laski syöksymällä ja mukana seuranneet jäälautat rikkoivat taloja. Vesi nousi nopeasti noin 2 metriä. Talot peittyi-

Lappalaispojat evakossa.

vät ikkunoita myöten. Kova pakkanen jäädytti ja lunta oli paljon.

Yritin auttaa veden varaan joutuneita kavereitani. Jalkani kastuivat, vaatteet jäätyivät päälle, oli vaikea kävellä melkein jääkapulana. Sain kavereilta apua. He sytyttivät ison nuotion, repivät jäätyneet saappaat ja vaatteet pois yltäni veistä apuna käyttäen, ja juotavaksi löytyi jopa "miestä väkevämpää". Sain kuivat vaatteet, joten suurta paleltumisvammaa ei tullut. Sain viikon sairaslomaa toipumisesta varten, mutta kylmettymisen seurauksista kärsin vieläkin. Tämä oli yksi seikkailu, johon lähettitehtäviä hoitaessani jouduin.

Sota jatkui. Jääkärit määrättiin puolustamaan Viipuria. Talissa haavoituin, tosin lievästi, mutta olin kuukauden Kristiinan sotasairaalassa. Palasin joukko-osastoon. Tuli rauha ja jälleen uusi sota.

Laguksen jääkäreistä muutama pataljoona komennettiin Lapin sotaan ajamaan saksalaiset pois Suomesta, rauhanehtojen mukaan. Lapin sodassa toimin pataljoonan komentajan lähettinä. Sain tehtäväksi seitsemän muun miehen kanssa puhdistaa eräs kylä saksalaisista. Saavuimme kylään ja tunsimme savun hajun. Jännitys kohosi. Piiritimme taloryhmän. Ketään ei näkynyt. Potkaisin erään talon oven auki ja huusin: "Itisuta, rukiver!" Kukaan ei vastannut. Kaverini vitsaili, että puhu saksaa, mutta ei se onnistunut, kielitaidottomia kun olimme.

Talo oli tyhjä, mutta pihalle oli ilmestynyt kolme poroa. Teurastimme niistä kaksi. Lihat keitimme asu-mattoman talon saunan padassa. Tämä operaatio kesti liian kauan. Komentaja oli lähettänyt apujoukkoja, mutta kaikki oli hyvin. Tuliaisiksi meillä oli selkärepuksa kypsää poronlihaa. Komentaja oli siitä hyvillään. Meillä oli pidot ja hauskaa, vaikka vatsa menikin sekaisin moisesta juhlimisesta.

Matkamme jatkui Ivaloon. V.1926 syntyneet nuoret pojat jatkoivat kohti Norjan rajaa. Me saimme käskyn lähteä siviiliin. Polkupyörällä lähdimme kohti Rovaniemeä, matkaa yli 400 km. Jatkoimme junalla Hämeenlinnaan. Varusteet luovutimme Forssassa ja huomasimme olevamme siviilissä. Sota kohdaltani oli päättynyt. Olin taistellut kolmessa sodassa: talvisodassa, jatkosodassa, Lapin sodassa.

Viisi vuotta parhaimmasta nuoruudesta oli kulunut. Mutta elämä jatkuu. Selvittyäni monista vaarallisista tilanteista tunnen, että suojelusenkeli on ollut mukani.

Ävikin kartano Sillanpään kylässä järveltä päin 1800-luvun loppupuolella. Somero-Seuran kuva-arkisto.

LÄHTEITÄ

Aaltonen, Esko: Someron historia II. Forssa 1958.

Bergholm, Axel: Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I-II. Kuopio 1901. Bolshaja sovjetskaja entsiklopedija. Moskova 1971.

Carpelan, Tor: Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna efter 1809 adlade, naturaliserade, eller adopterade ätterna. Helsingfors 1942. Finsk biografisk handbok. Helsingfors 1903.

Gadolin, Brigitta: Barndomsminnen från sekelskiftet. Tammerfors 1969.

Gadolin, Brigitta: Uppväxtår i gamla Helsingfors. Tammerfors 1971.

Gadolin, C. Axel J.: Axel Gadolin 1828-1892 och hans finländska bakgrund. (Historiska och litteraturhistoriska studier 42. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 420. Helsingfors 1967. s. 94-168.)

Gadolin, C.A.J.: Gamla friherrinnan på Gammelbacka. Hedvig Lovisa Fransiska (Fanny) von Born. Anteckningar på grund av hågkomster, arkiv och brev. (Historiska och litteraturhistoriska studier 48. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 456 Helsingfors 1973. s. 62-94.)

Jotuni, Pertti: Axel Gadolin — sotilas luonnontutkijana. Uusi Suomi 17.8.1966.

Kansallinen elämäkerrasto, II osa. Porvoo 1929.

Kuka kukin oli. Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista. Keuruu 1961.

Partanen, Unto: Tykkimuseon 78 tykkiä. Tykkimiehet ry — Tykistö-museo. i.p. 1988.

von Wendt, Georg: Ur min levnads bokfilm. Tammerfors 1948.

kauppa. Tästä avioliitosta syntyi kaksi poikaa Carl Axel Johan (1866-1898) ja Alexander Wilhelm (1868-1939).

Gadolinin toinen avioliitto päättyi eroon 1875. Gadolinin adjutanttina oli Somerniemen Palikaisten omistajan kenraali A.J. von Wendtin poika, silloin luutnantin arvoinen Willehad von Wendt (1843-1891). Gadolinin korkea asema edellytti osallistumista Pietarin seuraelämään. Usein kävi niin, että Gadolin oli läsnä vain lyhyen aikaa. Vaimo jäi muiden tanssittavaksi, adjutantin asiana oli saattaa hänet kotiin. Gadolin oli myös paljon virkamatkoilla kotimaassa ja ulkomailla Amerikkaa myöten. Adjutantilla oli usein tällöinkin asiaa kenraalin kotiin. Nuoren kenraalinrouvan ja luutnantin välille syntyi rakkaussuhde. Suuri seurapiiriskandaali oli valmis. Von Wendt sai äkkiä siirron pois Pietarista Suomen kaartiin. Fanny Gadolin jätti miehensä ja lapsensa. Axel Gadolin ei olisi aluksi tahtonut myöntyä eroon. Lopulta hän kuitenkin, mm. Fannyn lääkärin vetoomuksesta, suostui. Fanny ja Willehad von Wendt menivät vielä samana vuonna 1875 keskenään naimisiin.

Sen ajan käsityksen mukaan Fanny Gadolin oli raskaasti rikkonut kirjoittamattomia moraalilakeja vastaan. Mm. hänen sukunsa, von Bornit katkaisivat kaikki välit erehtyneeseen jäseneen. Pojat jäivät kenraali-isänsä huostaan. Fanny oli myös Gadolinien piirissä pitkään vaiettu henkilö. Kenraalin pojan tytär Brigitta Gadolin kertoo muistelmissaan, että hän vasta 11-vuotiaana sai tietää isoäidistään. Tähän asti hän oli luullut, että mummo oli kuollut. Myöhemmin kyllä tehtiin sovinto ja katkenneet siteet solmittiin uudestaan. Niin järjestyttävä tapaus avioero on ollut, että vielä jälkipolvien kirjoituksissa esitetään tapahtumien syistä ja syyllisistä hiukan eri käsityksiä riippuen siitä, onko kirjoittaja Gadolin vai von Wendt.

Kenraali Axel Gadolin piti koko

elämänsä ajan lapsuuden kotiaan Ävikia Somerolla tärkeänä paikkana, jossa hän kävi aina lomillaan. Varsinkin niin kauan kuin äiti Emerentia, Emmaksi kutsuttu, oli elossa eli vuoteen 1878 Ävik oli laajan suvun koontumispaikka. Äiti kirjoitti joskus pojalleen, ettei tämä ottaisi venäläiselle upseerille silloin kuuluneita sotilaspalvelijoita mukaansa, koska Ävikissä oli muutenkin paljon palvelusväkeä. Axelin oli määrä kertoa asia myös mukana tuleville upseeritovereilleen.

Herrasväen ajanviettoon kuului mm. retkeily ja ratsastus luonnossa. Kerrotaan, että Axelilla oli Ävikissä mukanaan kasvinkeruleu- ja malminetsintävälineet. Axel tuli hyvin toimeen suomen kielellä Ävikin väen kanssa; toisin kuin äitinsä, jolla oli kielen kanssa suuria vaikeuksia.

Jo äidin viimeisistä elinvuosista lähtien Ävikin kartanon tilejä hoiti Axelin sisaren Johanna Augustan mies, turkulainen lehtori ja lehtimies Gustaf Adolf Schultz (1821-1901). Kerrotaan, että Schultz oli pikkutarkka ja nuuka mies. Pari Ävikin torpparia oli kerran sorsastamassa ja he löysivät kuolleen sorsan. Vähän emmittiin, mitä sen kanssa tehtäisiin, jolloin toinen sanoi: ”Otetaav vaan, kyl Sultsi sen syö.” Axelin pojat olivat Schultzien luona kortteeria käydessään koulua Turussa.

Ävikin loiston ajat olivat ohi jo Emma Gadolinin kuoleman jälkeen. Käytännön tilanhoidosta vastasi palkattu tilanhoitaja. Kenraali Axel Gadolinin kuoleman jälkeen ei suvusta löytynyt kartanon ottajaa. Perikunta myi Ävikin 1894 viimeiselle tilanhoitajalle August Haggrenille 180.000 kultamarkan hinnasta.

Axel Gadolinin pojat saivat suomalaisen kasvatuksen, koulunkäynti tapahtui Turussa. Vanhempi pojista, Carl Axel Johan, aloitti ensin opiskelun yliopistossa, mutta lähti sitten upseerin uralle Venäjälle. Hän ei ollut naimisissa. Hän kuoli ratsumestarin

arvoisena äkillisesti — ampui itsensä — Pietarhovissa 1898. Luultiin ensin, että kysymyksessä oli tavallinen itsemurha, kunnes selvisi, että kuoleman takana oli Venäjän armeijan upseerien keskuudessa silloin harrastettu eräänlainen kaksintaistelun muoto. Kun kaksi miestä ei mahtunut olemaan samoissa maisemissa, vedettiin arpaa siitä, kumpi ottaa hengen itseltään. Asioiden järjestämiseen oli aikaa tavallisesti viikon verran. Kuolintavan sai itse valita, upseerin kohdalla se oli yleensä laukaus ohimoon. Suomalaisille sukulaisille ei koskaan selvinnyt, oliko kysymys naisesta vai loukatusta kunniaa, ja kuka veti elämänarvan.

Toisesta pojasta, Alexander Wilhelm Gadolinista, tuli lakimies. Elämäntyönsä hän teki Åbo Akademien kauppaoikeuden professorina Turussa. Sortokauden aikana hän oli jonkin aikaa maasta karkotettuna Ruotsissa. Hän oli lyhyen aikaa kansanedustajana 1910-luvulla.

Axel Gadolinin vanhempien Wilhelm ja Emerentia Gadolinin hauta on Someron hautausmaan vanhalla puolella lähellä entistä kellotapulia. Haudalla on kivinen muistomerkki, jonka kenraalin pojanpoika, filtoht. Carl Johan Axel Gadolin (1898-1972) kunnosti vuonna 1948. Hän on myös kirjoittanut isoisästään lyhyen elämäkerran, joka on 1967 ilmestynyt teoksessa Historiska och litteraturhistoriska studier 42 ja joka on ollut yksi tämän kirjoituksen keskeisiä lähteitä.

Tykistönkenraali Axel Gadolin on haudattu Helsingin Hietaniemen hautausmaan vanhaan osaan aivan Lapinlahdentien puoleisen muurin viereen.

Sauna, tenu ja silakat

Kirjoittaja Osmo Lyly v. 1944.

Puolijoukkueen verran sotaveteraanikokelaita oli jatkosodan aikana leirillä Saimaan kanavan varrella, sellaisessa kohdassa, missä oli iso muistomerkki siitä, ketkä olivat rakentaneet mainitun kanavan vuonna 1856. Rakentamisessahan oli mennyt aikaa monin verroin enemmän kuin yksi vuosi, mutta kanava valmistui tuona mainittuna vuonna. Jos en väärin muista, niin siinä muistomerkeissä mainitaan, kuka on kanavan suunnitellut ja kuka valvonut rakennustöitä ja vielä, että se on rakennettu vankityövoimalla. Mehän kuuluimme siihen aikaan suuriruhtinaskuntaan Venäjän valtakuntaan. Vankityövoimalla tuontapaisia töitä venäläisten toimesta on rakennettu aina Stalinin elinpäivien päättymiseen asti, kenties sen jälkeenkin.

Mekin, jotka tuolloin muodostimme yhden teltallisen, olimme eräällä tavalla vankeja. Olimme nääs kaikki punatautisia. Punatauti on sellainen suolistosairaus, johon kuuluu tai sen tuntomerkkinä on verinen ripuli. Tauti on myöskin tarttuvaa. Sotaaikana taudin hoito oli sellainen, että se joko parani tai sitten ei. Mitään

varsinaista lääkitystä tai hoitoa ei ollut. Hirssi- tai kaurapuuro ja keinomehu olivat jokapäiväistä ruokaa tuohon aikaan.

”Oma apu paras apu” oli ohje nuoranamme, kun aloimme miettiä niissä oloissa punataudin parannuskeinoja, mikä hoitomuoto olisi tehokas ja toteutuskelpoinen. Meillä ei ollut tietoa sen paremmin koululääketieteestä kuin vaihtoehtoisista hoitokeinoista. Oli vain sukupolvea toiseen periytyviä kansanparannusmenetelmiä. Ajattelimme, että kyllä kansan syvät rivit ovat aina asian oivalta neet silloin, kun apua on tarvittu. ”Jos sauna, viina ja terva ei auta, niin tauti on kuolemaksi.” Tuo vanha viisas sanonta tuli elävästi mieleemme, kun näimme näköetäisyydellä olevan Rättijärven toisella puolella lämpiävän saunan. Ajattelimme, että siellä hän valmistuu meitä varten tunnin tai parin kuluttua eräs luonnon- ja kotilääkinnän peruspilareista, kylpykuntoinen sauna. Mistäpä kaksi muuta: viina ja terva?

Joukkomme koostui monen alan henkilöistä. Oli kirvesmiestä ja suutaria, ja joku oli kenties ollut siviilissä

ollessaan ”lestinheittäjäkin”, mutta ei täällä. Tyhjästä on paha nyhjästä. Eräällä meistä oli hyvät tai ainakin jonkinlaiset suhteet JSp:n poikiin, joten ajateltiin, että kenties sieltä saadaan toinen luonnonlääkinnän peruspilari. Mikäpä siinä, kaveri liikkeelle. Toivotimme edustajallemme hyvää onnea.

Kolmaskin lääkinnän peruspilari meiltä puuttui, nimittäin terva. Ehkä olisimme sitäkin voineet jostakin kehitellä, mutta emme tietäneet, millä tavalla olisimme voineet sitä käyttää tähän sairauteen. Oivalsimme nopeasti, että ei niitä kaikkia rohtoja tarvita yhteen sairauteen. Kyllä tuosta vanhan perimätiedon pyhästä kolminaisuudesta jokin voidaan jättää pois tai korvata jollakin toisella. Joka sairauteen on omat lääkkeensä. Kaiken lisäksi: eihän meillä vielä ollut saunaa eikä viinaakaan. Oli vasta aikomus saada niitä.

Koska terveydenhuoltomme oli tuossa pisteessä, emme jääneet odottelemaan vaan päätimme, että käydään katsastamassa, onko sauna jo hiipunut sopivaksi. Saunassahan voi olla kitkua ja katkua tai aivan näky-

mätöntä häkää, eikä sellaisten sekaan voi mennä.

Niinpä osa meitä urhoja, jos niin voi sanoa punataudin heikentämistä miehistä, lähti painelemaan kohti Rättijärven rantaa ja uimalla ylittämään kyseinen vesi. Olisimme mahdollisesti löytäneet veneenkin, mutta sen liikkuminen järvellä olisi mieles-tämme herättänyt huomiota, vallan-kin mikäli olisimme rantautuneet sau-nan läheisyyteen. Uimme polskutte-limme ja teimme maihinnousun sau-narannalle ja totesimme, että meitä oli luultavasti yhtä monta noussut maihin kuin alunperin matkalle lähti-jöitäkin oli ollut, joten hukkumiskuo-lemilta olimme ilmeisesti välttyneet. Emme tosin olleet lukumäärästä täy-sin selvillä kun emme olleet alunpe-rinkään muistaneet laskea, montako alastonta ilkimullikkaa oli liikkeelle lähtenyt.

Avasimme saunan oven ja tote-simme, että emme olleetkaan saapu-neet mihinkään "savimajaan". Käy-tössämme näytti olevan oikein jon-kun paremman huushollin sauna. Oli kokoa ja näköä. Oli siisti kuin mikä. Menimme lauteille ja aloimme heitel-lä löylyä. Elo tuntui olevan kuin piis-palla pappilassa. Ajattelimme itse ty-könämme, että kyllä poikien nyt kel-paa. Lölyttellemme kunnolla ja pe-seydymme perusteellisesti ja palaam-me sitten isiemme maalle sama tietä kuin olimme tulleetkin. — Saippuois-takin oli huolehdittu, samoin vihdois-ta. Lölyyvesikin oli kiulussa ja nappo reunalla.

Ehdimme heitellä löylyä 10-15 minuuttia, kun aloimme kuulla lievää voimakkaampaa sadattelua saunan porstuasta. Saunan lämmittäjä oli saapunut laudeliinat kainalossaan. Hän piti kauheata meteliä ja moitti meitä siitä, että olimme tahrineet hä-nen everstilleen lämmittämänsä sau-nan. Väitimme vastaan ja sanoimme, että olemme itse asiassa puhtaita poi-kia ja olemme tulleet saunaan samas-sa kunnossa kuin aikoinaan maail-maan, ei rievun riepua päällä. Ja että jokainen oravaa pienempi elukka, mitä

meillä mahdollisesti oli järven toisella puolella, on hukkunut tullessamme Rättijärven aaltoihin. Lämmittäjä-korsto jatkoi vain haukkumista, joten meille ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin perääntyä selkä edellä kohti Rät-tijärveä. Punataudistamme emme rohjenneet puhua korstolle mitään, koska ajattelimme, että se vain yltyy huutamaan. Käänsimme silmämme menosuuntaan vasta kun olimme saaneet riittävästi etäisyyttä korstoon eli mitä itsesuojeluvaisto edellytti ja ki-paisimme paluumatkalle.

Rättijärvin oli menettelystäm-me tai saunamajurin menettelystä suuttunut niin, että oli nostattanut melkoisen aallokon, mikä vaikeutti paluumatkaamme. Järvimatka ei to-sin ollut kovin pitkä, ehkä vain noin kilometri tai vähän yli, mutta nuhteet ja torut saunanlämmittäjältä sekä ennen kaikkea vasta-aallokko, mikä toi aina isomman aallon kohdalla sangol-lisen vettä suuhun ainakin heikoim-mille uimareille, hidasti matkaamme tuntuvasti.

Pääsimme ilman tappioita kotitel-tallemme ja jo sitä ennen totesimme yhden luonnonläheisen hoitomuodon peruspilarin, saunan, edistävän para-nemistamme.

Teltassa rohkenimme kainosti tie-dustella, miten JSp:lle lähettämämme yhden miehen partio oli tehtävänsä hoitanut. Vastaus oli: onnistuneesti. Kaksi litraa puhdasta tenua oli enem-män kuin olimme osanneet odottaa. Kaksi kansanomaisen lääkinän pe-ruspilaria oli jo koossa, sauna ja tenu.

Yksi pilari puuttui. Olimme tosin jo aikaisemmin luopuneet tervasta, mutta eräs vaihtoehto oli tullut mie-leemme: suolainen silakka. Ajattelim-me, että koska punatauti järkyttää potilaan nestetasapainoa, meidän pi-tää ryhtyä voimistamaan juomahalu-amme eli meidän pitäisi saattaa itse-mme sellaiseen tilaan, että meitä janot-taisi. Milläpä muilla kuin suolaisilla silakoilla. Ne ovat muutenkin terveel-lisiä, vallankin kun ne syö päineen ja ruotoineen. Ruodoissa oleva fosfori kasvattaa, perimätiedon mukaan, jär-

keä ja silakka on lohensukuisena ras-vaisena kalana runsasravintoinen ja hyvänmakuinen.

Määrättiin uusi partioryhmä töpi-nään ja silakkarysä mukaan. Kotiin-paluuta ei hyväksytty ilman saalista. Ei töpinän muonittaja voi olla anta-matta, kun lääkkeeksi pyydetään.

Keräämiämme lääkkeitä aloim-me käyttää kansanomaisen lääketai-don ohjeiden mukaan ja tulos oli vallan uskomattoman hyvä. Parane-minen oli täydellinen. Kenessäkään meissä ei ole tietävästi ollut punatau-tia enää viiteenkymmeneen vuoteen.

nen tieto ja käytännön sovellutusten kehittäminen. Hänen ajatustensa pe-rusteella Venäjän tykistö kehittyi eh-kä aikakautensa tehokkaimmaksi. Hänen johdollaan uudistettiin tykkien valmistus ja uudistettiin alan koulu-tus. Hänen aloitteestaan Venäjälle otettiin käyttöön ns. monikulmioruu-ti. Putkien materiaaliksi tuli koko-naan teräs aiemmin käytetyn kova-pronssin sijasta. Aseiden valmistus-tekniikkaan liittyi myös Gadolinin työ metallisorvin käyttöperiaatteen kehittämässä.

Axel Gadolinia voidaan täydellä syyllä sanoa Venäjän tykistön uudis-tajaksi. Venäjän lisäksi hänen keksin-tönsä vaikuttivat aseteknologian kehi-tykseen koko maailmassa. Mm. sak-salaisen Kruppin tehtaan menestys 1800-luvun loppupuolella perustui yhteistyöhön Venäjän tykistön joh-don kanssa sekä Gadolinin ajatusten soveltamiseen tykkien valmistustek-niikassa. Krupp tarjosi kerran Gadoli-nille jopa tehtaansa pääsuunnittelijan paikkaa sekä osakkuutta. Kruppin 1877 vuosimallin 87 mm:n terästykit olivat alansa huippua. Mallin valmis-tus aloitettiin myös Venäjällä. Vaikka malli oli jo vanhentunut toisen maail-mansodan aikana, venäläisillä oli jos-tain syystä näitä tykkeitä mukanaan Suomen rintamalla vielä talvisodan aikana. Helmikuussa 1940 suomalaiset saivat sotasaaliiksi muutamia Per-min tykkitehtaassa valmistettuja ken-raali Gadolinin koetykkeitä.

Axel Gadolin oli tavattoman laa-ja-alainen ja monipuolinen luonnon-tutkija. Koko elämänsä ajan hän har-rasti varsinaisen ammattinsa ulkopuo-lella hyvin monen tieteen tutkimusta. Hän oli kasvitieteilijä ja tähtitieteilijä, geologian ja mineralogian tutkija, säätieteilijä, mekaniikan, lämpöopin ja valo-opin harrastaja.

Hänen tieteellisenä pääteokse-naan pidetään kristallografista (kide-tieteellistä) tutkimusta, joka ilmestyi 1867 ranskankielisenä Suomen Tie-deseuran julkaisusarjassa "Memoire

sur la deduction d'un seul principe de tous les systemes cristallographiques". Teos käsitteli kiteiden rakenteen säännönmukaisuutta. Gadolin johti teorian, että kaiken kaikkiaan on mahdollista olla 32 kiteiden muoto-tyyppejä. Kaikkia hänen teoriansa osoittamia kidemuotoja ei vielä hä-nen aikanaan tunnettu. Ne on löydet-ty vasta myöhemmin. Tutkimus on todistanut oikeaksi hänen kidemuoto-jen lainalaisuuden teoriansa. Gadoli-nin järjestelmästä poikkeavia kidera-kenkaita ei ole. Uudempi kideriede pohjautuu hänen teoriaansa. On jopa sanottu, että Gadolinin järjestelmä ki-detieteessä on verrattavissa Carl von Linnen esittämään kasvien järjestel-mään. Gadolinin teoksella on pysyvä sija luonnontieteiden historiassa. Tut-kimus ilmestyi mm. saksankielisessä luonnontieteiden klassikkojen sarjas-sa vuosisadan vaihteessa.

Tätä ennen hän oli jo 1850-luvun puolivälissä julkaissut kaksi kenttätut-kimuksiin perustuvaa tutkielmaa, jot-ka käsittelivät Pitkärannan ja Kurki-joen alueen geologiaa. Hän mm. esiti, miten emäkallion voi löytää irtoki-ven perusteella seuraamalla jääkau-den aikaisen jään kulkusuuntaa. Vielä vanhoilla päivillään 1890 Gadolin julkaisi ilmatieteellisen tutkimuksen tuulten muuttumisesta. Tykistöope-tuksen tarpeita varten hän kirjoitti kaikkiaan 8 oppikirjaa.

Gadolinin ansiot tunnustettiin hä-nen elinaikanaan. Hänet kutsuttiin useiden tieteellisten seurojen jäsenek-si. Suomen Tiedeseuran kunniajäsen hänestä tuli 1876. Mineralogisista tut-kimuksistaan hän sai tohtorin arvon Pietarin yliopistossa. Hän oli Mosko-van yliopiston kunniatohtori. Venä-jän keisarillisessa tiedeakatemiassa hän oli ensin kirjeenvaihtajajäsen, sit-ten ylimääräinen jäsen ja viimein 1890 vakinainen akateemikko. Tätä voidaan pitää hyvin suurena tunnus-tuksena tieteellisistä ansioista. Pietarin tiedeakatemia antoi hänelle Lomono-sovin palkinnon 1868.

Axel Gadolin aateloitiin vuonna 1871. Aatelissuku Gadolin on tämän jälkeen vuodesta 1873 ollut Suomen ritarihuoneen jäsen numerolla 245. Axel Gadolin sai useita kunniamerk-kejä, mm. Venäjällä suhteellisen har-vinaisen Aleksanteri Nevskin ritari-merkin. Hän oli hyvin arvossapidetty suomalaisten maanmiestensä joukos-sa. Hänen nimensä mainittiin, kun pohdittiin sopivia ehdokkaita ministe-rivaltioshteerin virkaan taikka Suo-men senaattiin. Koska hän teki elä-mäntyönsä Venäjällä, häntä pidetään ulkomaisissa hakuteoksissa yleensä venäläisenä. Suomalaisissa hakuteok-sissa hänen kansallisuutensa kyllä muistetaan.

Vaikka Gadolin oli ollut tsaarin kenraali, hänen tieteelliset ja asetek-nologiset ansionsa muistettiin neuvos-tovallan aikanaikin. Hänen muotoku-vansa sanotaan koko ajan riippuneen Mihailovin tykistöakatemian seinällä. Pietarin-Leningradin viettäessä 250-vuotisjuhliiaan 1960 Gadolin mainitiin yhtenä kaupungin suurista pojista. 1971 ilmestyneessä suuressa neuvos-totietosanakirjassa on artikkeli venä-läisestä tiedemiehestä Axel Vilhelmo-vitš Gadolinista. Gadolinista kerro-taan myös 1965 ilmestyneessä teok-sessa Venäjän tieteen henkilöitä. Mos-kovassa ilmestyi 1969 hänestä kirjai-tettu elämäkerta.

Axel Gadolin oli kahdesti naimi-sissa. Vuonna 1861 hän solmi avioliit-ton baltiansaksalaisen Elisabeth von der Launitzin (1840-1862) kanssa. Vaimo kuoli jo seuraavana vuonna lapsivuoteeseen. Syntynyt tytär Elise jäi eloon. Kolme vuotta myöhemmin Gadolin meni naimisiin suomalaisen vapaaherrattaren Fanny Elisabeth von Bornin (1847-1924) kanssa. Axel oli tällöin 38-vuotias ja morsian 18-vuotias. Heidän ikäeronsa oli suuri, mutta ei mitenkään epätavallinen sen ajan säätyläisperieissä. Kirjallisuudes-sa on erilaisia käsityksiä siitä, oliko kysymyksessä rakkausavioliitto vai morsiamen isän järjestämä naima-

Kenraali Axel Gadolin kunniamerkkeineen. Ylimpänä kaulusnapin päällä Valkoisen Kotkan ritarimerkki, sen alapuolella nauhassa kiinnitettynä Yrjönristi (Pyhän Yrjön ritarikunnan merkki) ja Pyhän Annan ritarimerkki. Rintatähdistä ylempänä oleva (sydämen kohdalla) on Aleksanteri Nevskin ritarikunnan merkki, sen alapuolella Pyhän Vladimirin rintatähti. Rinnan oikealla puolella (kuvassa vasemmalla) alhaalla on Ruotsin Miekkaritarikunnan risti, jonka Gadolin sai 1885. Kunniamerkkirivistössä oleva mitali on luultavasti Krimin sodan ansiomitäli. Museoviraston kuva-arkisto.

mennus Viaporissa 1855 on ainoa poikkeus muutoin Pietarissa edenneellä virkauralla. Viaporin pommituksen aikana hän kunnostautui tulleen ammutun ammusvaraston sammutuksessa. 1856 hänet ylennettiin kapteeniksi ja määrättiin johtamaan teknillistä tykistökoulua, joka oli tykistöakatemian alaosasto. Gadolin ylennettiin everstiksi 1859 ja kenraalimajuriksi 1866 silloin Venäjän armeijan nuorimpana, 38-vuotiaana. Hän toimi tällöin tykistöakatemian tarkastajana, jonka tehtäviin kuului mm. alan opetuksen organisointi. Seuraavana vuonna hänet nimitettiin Mihailovin akatemian tykistötekniikan professoriksi sekä samalla arsenalien tarkastajaksi.

Kenraaliluutnantti hänestä tuli 1876. Pari vuotta tämän jälkeen hän erosi professorin virasta täysin palvelleena. Varsinaisesti hän ei kuitenkaan ehtinyt viettää eläkepäiviä. Hän oli kuolemaansa asti pysyvänä asiantuntijajäsenenä Venäjän tykistöhallinnon komiteoissa. Tykistönkenraaliksi, joka oli silloin korkein rauhanaikainen sotilasarvo, Axel Gadolin ylennettiin 1890.

Loistava sotilasura oli ennen kaikkea hänen tieteellisten saavutustensa tulosta. Tykistö on ehkä se aselaji, joka siihen aikaan tarjosi luonnontieteistä kiinnostuneelle upseerille eniten mahdollisuuksia tieteen tekoon. Gadolin julkaisi useita tykistötekniikkaa koskevia tutkimuksia. Jo 1858 ilmestyi hänen tutkimuksensa, joka käsitteli ruudin räjähtäessä vapautuvien kaasujen vaikutusta tykinputken seinämiin. Toinen tutkimus 1861 osoitti, miten putken kestävyyttä voitiin lisätä vahvistusrenkailla. Gadolin selvitti myös perusteet, joilla takaa ladattavan tykin mäntälukon ja lukkopesän kestävyyttä voitiin lisätä. Näiden teorian pohjalta lähtevien tutkimusten käytännön hyöty oli se, että tulivoimaa ja kantamaa tuli lisää ilman, että tykin painoa tarvitsi lisätä. Gadolinin työssä yhdistyivät teoreetti-

Olen jo 76-vuotias 55 %:n sotainvalidi. Olen Somerniemellä syntynyt ja kasvanut. Sieltä myös jouduin sotaan helmikuun 15. päivänä 1940. Pääsin 1945 jouluksi kotiin, joten sotareissuni kesti melkein 5 vuotta.

Vuonna 1949 tulin tänne Paraisille autokouluun ja jäin tänne. Olen ollut eläkkeellä yli 10 vuotta.

Vaarallista urheilua

Löysimme venäläisten kranaatinheitimen ammuksen sytyttimiä ja niitä sitten yksitellen laitettiin kannon päälle ja joukkueenjohtajan kanssa ammuttiin käsipistoolilla. Kun luoti osui sytyttimeen, niin se räjähti. Siinä lähellä sattui olemaan tukikohdan puusee eli riuku, ja lääkintämies istui parhaillaan riu'ulla. Samassa saimme osuman sytyttimeen, josta räjähtäessä lensi sirpale istunnolla olevan paljaaseen peppuun. Hän ei tiennyt, mistä häntä ammuttiin. Huusi vallan mahdolltomasti. Lähti juoksemaan korsulle ja me ampujät perässä. Onneksi löydettiin vain pieni sirpale. Ei tullut verta eikä muuta vauriota. Siihen jäi meidän sytyttimien ammuskelu. Jälkeenpäin se kyllä nauratti, mutta silloin pelästyi. Olisi voinut käydä paljon pahemminkin — ehkä ”perhekalleudetkin” vaurioitua.

Vaikea asento

Jouduin 1942 maaliskuussa Äänislinnan sotasairaalaan silmiäni takia. Tulin lumisokeaksi. Meitä oli siellä sairaalan eräessä huoneessa kahdeksan nuorta poikaa, ehkä vähän vallattomia. Emme olleet osastonhoitajan suosiossa, meitä muistutettiin milloin mistäkin.

Päätimme yhdessä, että teemme

Tämä on sen tukikohdan puolikorsu, jossa niitä sytyttimiä ammuttiin. Tukikohta oli Opas 4.

Tämä pitkä lääkintämies oli silloin riu'ulla, kun ammuimme niitä sytyttimiä.

hänelle jonkinlaisen kepposen. Kiikasta kotoisin oleva poika oli erittäin notkea. Hän otti housut pois jalastaan, oli siis alapää paljaana, ja taivutti molemmat jalat pään taakse. Minä lähdin hakemaan apua juuri siltä hoitajalta, joka meitä kiusasi. Sanoin, että eräs poika on ihmeellisessä asennossa. Emme tiedä, mikä sillä on.

Tulimme juoksujalkaa huoneeseemme. Kun hän sai oven auki ja näki tämän vaikean asennon, häneltä pääsi kauhea parkaisu. Hän kääntyi ovelta takaisin, ja meillä pojilla oli hauskaa. Hän ei tullut moneen päivään meitä katsomaan.

Kaksi elämäni vaikeinta joulua

Pokovaaran kylän korsuja. Kylän talot hävitetty.

Kapulatie Seesjärven rannasta Opas 4:ään.

Olimme reservijoukkueena Seesjärven pohjoispuolella Pokovaaran kylän lähellä. Joukkue kuului Rajajääkäripataljoona 5:n 1. komppaniaan. Joukkueen johtajana oli luutnantti Säde. Itse toimin hänen taistelulähetinään.

Kaksi viikkoa ennen joulua meille ilmoitettiin, että reservissä olomme päättyy ja joudumme Jolomajärven taakse kenttävartioon. Saimme ennen sinne muuttoamme kaikki uudet lapikkaat. Lapikkaat saadessani sanoin: ”Kyllä vihollinen on hyvillään, kun saa minulta uudet lapikkaat.” En tiedä, mistä tällainen tuli mieleeni, mutta näin kuitenkin tapahtui.

Kolme päivää ennen joulua nelimiehisen partion oli tarkoitus ottaa yhteyttä seuraavaan tukikohtaan, jonne oli matkaa noin 4 km. Partiokoira oli mukana kärjessä. Mutta kuitenkin partio hiihti suoraan väijytykseen, joten koirasta ei ollut tällä kertaa mitään apua. Kuulimme tukikohtamme konepistoolin räiskeen ja hiihdimme sinne apuun, mutta tapahtuneelle emme voineet enää mitään. Yksi mies makasi ladulla kuolleena ja kaksi miestä oli joutunut vangiksi, yksi pääsi haavoittuneena karkuun. Sanoin silloin kaverille: ”Tulipa pojille ikävä jouluihin.” En vielä silloin aavistanut, että sama kohtalo oli itselläni niin lähellä.

Menkäämme nyt jouluaattoon. Kello lähenteli yhtätoista. Töpinän hevonen miehineen oli tuonut meille jouluruokaa, paketteja ja postia sekä puhtaat alusvaatteet. Joukossa oli paljon tuntemattoman sotilaan paketteja, jotka tosiaan menivät tuntemattomille. Olimme juuri saaneet kaiken jaetuksi, viimeiset miehet lähtivät paketteineen teltastamme, kun yhtäkkiä alkoivat konepistoolit rätistää aivan telttamme takana. Nappasin konepistoolini oven pielessä olevasta telineestä. Astuessani ulos näin, että vihollinen oli noin 20 m:n päässä, useita

Hyvissä ajoin myös pelmannit saapuivat. Tanssi alkoi marssilla, johon kaikki pääsivät mukaan. Marssia seurasivat valssit, masurkat, polkat ja vielä vuosisadan alkupuolella myös hämäläinen purpuri. Somerolaisista pelmanneista muistetaan mm. Kylmäen Niku, mainio haitarimies, ja Haakenperin Väinö, jota Mari Mäenpää murrekirjassa luonnehti:

— Sel oli hallus koko mailma, se käve soittamas Vorssas astikka.

Häitä oli tapana mennä myös kuokkimaan eli saapua paikalle ilman kutsua. Kuokkijoita ei katsottu niinkään pahasti, sillä kuokkavieraat pistivät sulhasen liivintaskuun omat penkinsä. Mutta jos rahalahjat ja viina ottivat pääosan, ei siinä humussa ollut takuuta lopputuloksesta. Tunnetaan jopa sanasutkaus:

— Huanot häät Somerol, kun kaks vaan tapettiin.

Mutta somerolaisia ei tästä voi yksinomaaisesti syyttää, sillä muualla sattui samanlaista ja vielä pahempaa. Ja mitä viinaan tulee, sitä hän oli Kiiruun viinaprännin aikaan läheltä saatavissa. Naapureissa naljailtiin:

— Ei Somerol parane mennä paljain jaloin, siäl on niin pal lasinsirpalei!

Epäkohtaa ruvettiin 1800-luvun lopulla voimallisesti korjaamaan, raha- ja viinahäät joutuivat huonoon huutoon Suomen autonomiassa.

1700-luvulla muistiinmerkitty sananlasku sanoo kauniisti perheonnen perusteista: Siellä mieli, kussa armas.

— Kun nuori Pajulan koulun opettaja Kustaa Hossi toi kylänkatsojaisille oman mielitietyksensä Annin, kysyivät Pajulan isännät häneltä:

— Onks se Anni rikaas?

Hossi yllätti isännät:

— En tiedä, onko Anni rikas, mutta kaunis hän on.

Sinä oli suomalaisen gentlemannin oiva vastaus.

Kulttuurin heijastajina juhlatavatkin muuntuvat, mutta niissä on silti mukana menneiden sukupolvien perintö, ja kulmakivenä kristinuskon opetukset: usko, toivo ja rakkaus, suurimpana niistä rakkaus.

Axel Gadolin — kenraali ja akateemikko

Axel Gadolinin nimi ei liene aivan tuntematon Somerolla, vaikka hänen elämänvaiheitaan ja tekojaan muualla tuskin nykyisin juuri tunnetaan. Onhan tästä Ävikissä syntyneestä kolmen tähden kenraalista kuva Someron historian II osassa. Hänen mainitaan olleen tunnettu mineralogi ja Venäjän tykistön ansiokas kehittäjä. Gadolin oli aikanaan yksi maineikkaimmista ja korkeimmalle kohonneista suomalaisista, jonka saavutuksilla on ollut uraa uurtava ja pysyvä arvo. Korkeasta sotilasarvosta huolimatta hänen suurimmat ansionsa ovat luonnontieteiden alalta.

Axel Gadolin syntyi Somerolla 24. kesäkuuta 1828 ja kuoli Pietarissa 64-vuotiaana 28. joulukuuta 1892. Hänen isänsä oli luutnantti Wilhelm Gadolin (1783-1846), joka oli Suomen sotaan päättäneen sotilasuransa jälkeen 1810 ryhtynyt tilanomistajaksi ja lasitehtailijaksi. Ävikin lasitehdas paloi v. 1833. Wilhelm Gadolin kehitti Ävikistä huomattavan maanviljelystilin. Hän oli kolmesti naimisissa. Axel oli toiseksi vanhin lapsi hänen kolmannelle avioliitostaan ruotsinmaalaisen Emerentia Gustava Arrheniuksen (1801-1878) kanssa. Kaikkiaan Wilhelm Gadolinilla oli 14 lasta, joista osa kuoli nuorena. Hänen pojistaan kuusi lähti sotilasuralle. Yksi keskeytti kadettikoulun sairauden takia, kolme kuoli nuorena upseereina, mutta kahdesta tuli kenraaleita: Axelistä täysi kenraali ja neljä vuotta vanhemmasta velipuolesta Carl Wilhelmistä (1824-1894) tuli ratsuväen kenraaliluutnantti.

Gadolinien suvussa on ollut useita huomattavia pappismiehiä ja tiede-

miehiä. Axel Gadolinin isoisä Jakob Gadolin (1719-1802) toimi Turun akatemiassa ensin tähtitieteen, sitten fysiikan ja sen jälkeen teologian professorina. Hän oli Turun piispana 1788-1802. Piispa Gadolin oli 1798 hankkinut Somerolta Harjun kartanon, joka hänen perinnönjaossaan tuli Wilhelm Gadolinille. Yksi Jakob Gadolinin pojista oli maailmankuulu kemisti Johan Gadolin (1760-1852), jonka mukaan on nimetty alkuaine, harvinaisiin maametalleihin kuuluva gadolinium. Johan oli myös vähän aikaa veljensä yhtiökumppanina Ävikin lasitehtaassa. Näin Axelilla oli suvussaan esikuvia. On ilmeistä, että Axel on vaihtanut tieteellisiä ajatuksia setänsä kanssa.

Gadolinien kotona Ävikissä oli kotiopettaja opettamassa lapsille mm. kieliä ja matematiikkaa. Näin heillä oli hyvä kielitaito ja vankka pohja myöhempiä opintoja varten. Axel Gadolinin kerrotaan osanneen melkolailla sujuvasti kuutta kieltä. Kotiopetuksen jälkeen Axel lähti 13-vuotiaana Haminan kadettikouluun, josta valmistui priimuksena 1847. Oltuaan tämän jälkeen lyhyen aikaa vänrikkinä henkikaartin Pavlovin rykmentissä Pietarissa hän pyrki ja pääsi opiskelemaan samassa kaupungissa olleeseen Mihailovin tykistöakatemiaan. Pietarista tuli hänen kotikaupunkinsa elämän loppuun saakka. Tykistöakatemiassa hän tuli suorittamaan elämäntyönsä. Täällä teräväpäisen, matemaattisesti lahjakkaan upseerin kyvyt huomattiin jo varhain. Akatemian kaksivuotisen kurssin jälkeen hänet määrättiin kouluttajaksi tykistökouluun.

Krimin sodan aikainen lyhyt ko-

päästä karkuun, jos poliisit yllättivät. Paltan ja Ollilan nuoret kokoontuivat Paltan ”lavalla”, niin kuin sanottiin, vaikka mitään lavaa ei ollut, ainoastaan keto, jolla pyörähdeltiin. — Vastapäätä vanhaa Härkälää on Pappilan kylään kuuluva Kohnamäki. Nimi panee epäilemään, että siellä on kohnattu muutakin kuin sinivuokkoja toukokuussa. (Someron murteen kohnata = hakea, tunnustella). Häntälän Nummikulman lisäksi ”loikattiin” naapurinkin puolelle, Kuusjoen puoleisen Nummijärven ja Kosken Kalatoman järven rantaan. Myös Hingistön kulmalla oli keto, jossa tanssittiin piiriä.

Kun nuoret lähtivät piirileikkipai-koille tai iltamiin, siistiydyttiin ja puettiin taativaatteet ylle. Terttilän Piekalan Loviisa-emäntä tyttäriensä touhuja seurattessaan sanoikin tätä turhanaikaisuutta ihmetellen:

— Täsä mää olen nähty ja naitu.

Mutta tyttäristä vaivannäkö ei tuntunut turhalta. Sanoihan sananparsi:

— Kaks murhet likkalapsil: toivon murhe ja jäämisen murhe.

”Heitil on varmaan keskenäs jottain vispilänkauppaa”, sanotaan, jos tyttö ja poika näyttävät viihtyvän liian hyvin toistensa seurassa. Sanonnan tausta on otettava kirjaimellisesti: rakastavaiset menivät ”laillisesti” mielellään mahlannousun aikaan metsään sitomaan vispilöitä: yksi tie ja kaksi asiaa.

Läntinen ja lounainen Suomi on ollut ammattimaisten puhemiesten aluetta. Someron puhemiehistä on kuuluisin kultelalainen SIIMARIN KAAPPO. V:n 1917 levottomana aikana joku Kaapon virkaveli, letkulainen konekauppias riisti tallin ovella hengen isäntämieheltä, joka ei ollut maksanut hänen puhemiehen toimistaan sovittua palkkiotaan. Kaapokin haastettiin käräjille todistamaan, että puhemiehelle kuuluu maksaa palkkio. Kaapo todisti, kuten Kustaa Ollonqvist Someron murrekirjassa ker-

too:

— Mää olen saanu montaa lai, kerran hyvän hevosenkin.

Hirsjärveläinen Mari Fransintytär Mäenpää tiesi tosin puolestaan, että Kaapo oli saanut myös selkäänsä, kun erään pariskunnan yhteiselo ei ottanutkaan Kaapon lupaamalla tavalla sujuakseen.

Syksy oli puhemiesten ja sulhas-ten parasta aikaa. Pertunpäivän aikaan oli jo sopivan hämärää ehtoopuhteilla. Jos kävi niin huonosti, että vastaan ensimmäiseksi tuli naishenkilö, oli viisainta palata takaisin ja ottaa uutta vauhtia paremmalla onnella.

Neuvonpito käytiin talon kamarissa. Puhemies kehui sulhasta sen kuin osasi: tämä oli siivo, varakas, rehellinen, saapa käsistään, ei viinaan menevä ja miehelliset meiningit joka suhteessa mitä parhaat. — Tuleva morsiankin näyttäytyi, hän toi prikal- la kamariin kahvia, mutta tuskin puhui montakaan sanaa, ja sivuosassa oli sulhanenkin.

Jos naimiskauppapäättös oli myönteinen, lyötiin kättä päälle, annettiin kihlalahjoja ja kestitys alkoi. Jos tuli kielto, voitiin heittää tuhkaa lähtijöiden perään. Kylän nuoret miehet rämistelivät ja pitivät ääntä yllä, ja joku tervasi puhemiehen ja sulhasen hevosen kulkuset.

Sananlasku toteaa:

— Jos kiitosta tahdot, kuole, jos moitetta, mene naimisiin.

Kontittajat eli pahanpuhujat koettivat usein juorupuheillaan häiritä kihlaparin välejä, ilmeisesti kuitenkin laihoin tuloksin. Mustasukkaisen Martin kerrotaan happamesti pahoitelleen:

— Kyl hei tiin naimitiin menneevät, mut mihet hei luulee atumaan menevät! Matilla olisi ollut jo tupakin valmiina.

1900-luvulle tultaessa nuorten oma päätäntävalta parani. He saattoivat sopia omin päin kihlamarkkinoille menosta, vanhempien mielipide oli enemmän tai vähemmän muodolli-

suus. Ujosteltiin puhua, mutta sen verran oli otettava asiasta puhetta, että isän piironginlaatikosta saatiin rahat kihlojen ostoon. Sulhanen osti kihlatulleen esim. huivin, korvarenkaat, rannerenkaan tai kellon, ja sormuksia vaihdettiin. Viime sotien jälkeen riitti usein, että vain sormukset ostettiin.

Somerolta v. 1913 muistiinmerkitty tieto kertoo, että kihlatun morsiamen oli häihin asti pukeuduttava kauniisti, jotta syntyisi kauniita lapsia.

Kihlaukset purkautuivat hyvin harvoin.

Kuulutukset

Kihlapari lähti tavallisesti yhdessä jonakin perjantaina pappilan kansliaan ottamaan kuulutuksia. Aivan ilmaiseksi tämä ei aiemmin onnistunut, vaan papille kuului maksaa jokin palkkio: rahalantti tai syötävän puolta, Somerolla nimenomaisesti kakku.

Kolmantena kuulutussunnuntaina morsiuspari meni kirkkoon kuulemaan kuulutuksia. Kertakuulutus astui voimaan vasta talvisodan aattona, kun miehet olivat saaneet lähtömääräyksen sotaan ja siviiliasiat oli nopeasti saatava järjestykseen.

Tapana oli sanoa, että kuulutuksessa nuoripari pudotettiin saarnastuolistä, ja jalka meni poikki. Ontuvia täytyi auttaa; joku avulias Aatu teki jalkapuolille rykikepit.

Kuulutukset olivat tärkeä tapahtuma. Kuuliaistansseja on yleisesti pidetty ympäri Suomen, vaikka Somerolla nykypolvi ei tapaa tunne. Mutta hirsjärveläinen Mari Mäenpää (s. 1884) kertoo Someron murrekirjassa: ”Häihin ei enää viäty mittään, kun toi kuulutuskalaasi oli niinkun kerjutanssit, et siihen koottiin rahat.”

Monella kuulutusparilla kuuliaiskalaasit korvasivat häät. Niihin osallistui koko kyläkunta. Samalla kurtutettiin morsiusparin rahakukkaroa. Suuria, monipäiväisiä häitä pidettiin vain isommissa taloissa.

naan seonnut.

Kohdallani tilannetta pahensi se, että olin yksin. Ei ollut puhekaveria ja olin kaikkien tyrkittävänä. No, kuitenkin joulumihi ja vaihtui vuosi 1945. Kylmä ja nälkä jatkui. Oli kuitenkin suuri helpotus, kun en enää joutunut töihin. En siihen kyllä pystynytkään. Tammikuu meni menojaan ja vaihtui helmikuuksi. Olin silloin jo vähän paremmassa kunnossa, pystyin menemään ulos kävelylle. Näillä kävelyreissuilla opin tuntemaan tämän leirin päällikön. Kysyin aina hänet nähdessäni: ”Koska pääsen Suomeen?” Hän vastasi aina: ”Huomenna” tai ”Ylihuomenna”. Se oli kai helmikuun puolessa välissä, kun hänet taas näin. Taas kysyin: ”Koska

pääsen Suomeen?” Hän vastasikin: ”Huomenna.” Seuraavana aamuna hän itse haki minut sieltä parakista ja toi minut lähellä Pietaria olevaan Serpovitsin leiriin. Matka kesti 7 vuorokautta. Serpovitsin leirillä oli muita suomalaisia. Tuntuu kai ihmeelliseltä, mutta en ollut osata puhua suomea. Otti aikansa kunnes puhe palautui ennalleen. En kerro tästäkään leiristä tämän enempää, vain sen, että nälkä ja kylmyys jatkuivat. Tilanne oli kuitenkin henkisesti helpompi, kun oli juttukavereita.

Maaliskuun loppupuolella kuulimme huhuja, että pääsemme Suomeen. Meitä jännitti, minkälainen Suomi meidät vastaanottaa. Emme hän tienneet Suomesta mitään. En

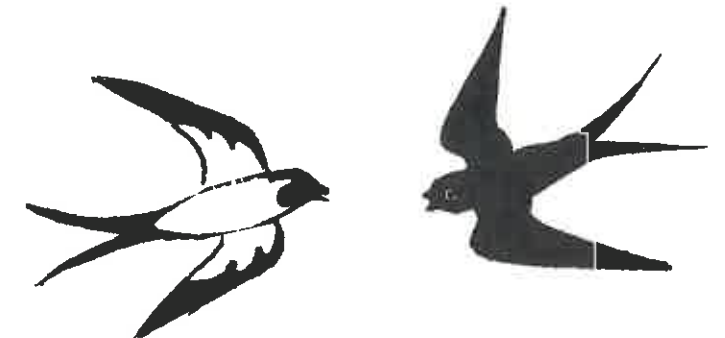
muista päivämäärää, milloin pääsimme leirin portista ulos. Meidät lastattiin junaan ja kotimatka alkoi. Ja sitten 28. maaliskuuta 1945 olimme Suomen puolella. Oli kaiken lisäksi syntymäpäiväni. Olisiko enää parempaa syntymäpäivälahjaa voinut saada! Parempaa kaurapuuroa kuin silloin raja-asemalla en myöskään milloinkaan ole saanut, lisäksi vielä maidon kera.

Mitä Siperia minulle opetti? Se opetti minulle sen, että SUOMI ON HYVÄ MAA, SITÄ KANNATTI PUOLUSTAA.

Joukkueen johtaja luutnantti Säde ja kirjoittaja ovat olleet kalassa keväällä 1943.

Kun olis ain suvi ja ain pyhä ja ain naapuris häät

Someron hääperinnettä

Jolloinkin 1940-luvulla aprikoi-tiin Jaatilan Taka-Simolan tu-vassa, pitäisikö nuoremiehen löytää itselleen vaimo läheltä vaiko vähän kauempaa. Muisteltiin sanotun:

— Täytyy naida niin kaukaa, et hevo-sen häntä on härmees, muttei ämmän häntä jauhois. Mutta kylän yhteisellä litalla oli heti oma kommenttinsa:

— Mitäs niit kastheini kaukaat hak-kee, kun apiloi oman airan takan kasvaa! — Eli siis molempi parempi.

Mutta joku muisti viisaan kom-promissin:

— Naimiskauppa likkiit ja hevos-kauppa kaukaat.

Arvioitiin myös, että silloin emäntä syntyy, kun poika pääsee ensi kerran omin voimin hevoson selkään.

Avioliitto ei entisaikaan ollut kahden kauppa ja kolmannen korva-puusti, sillä kummankin osapuolen vanhemmat olivat sitä aktiivisesti jär-jestämässä ja sanoivat painavan sa-nansa. Vuoden 1734 laki jopa määrä-si, että vanhemmilla oli oikeus tehdä lapsensa perinnöttömäksi, jos tämä ei heitä aviopuolison suhteen totellut. Laki kumottiin vasta 130 vuotta myöhemmin (v. 1864).

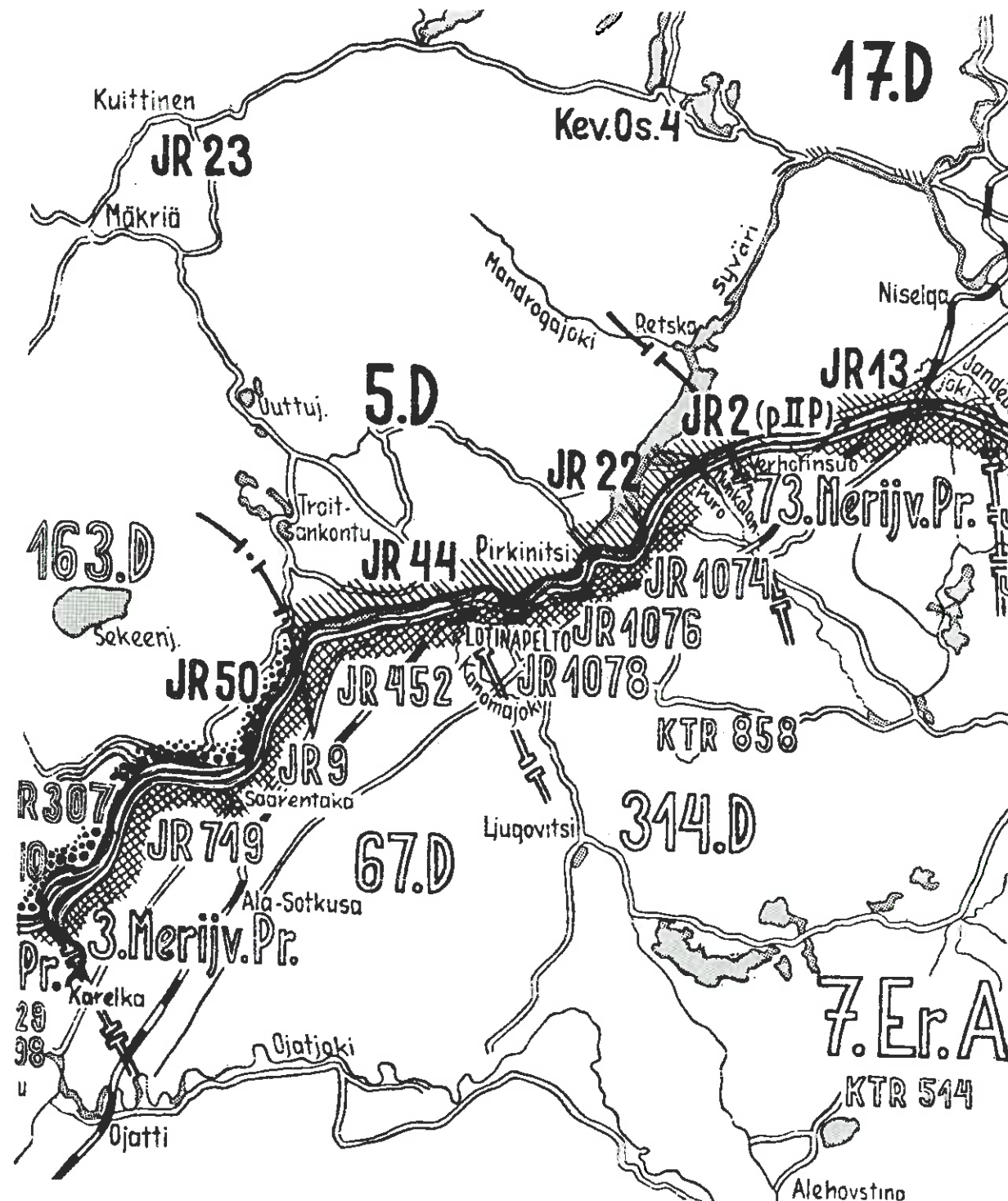
Hamasta aikojen alusta nuoret ovat luonnon pakosta rakastuneet toi-siinsa tositaroituksella. Raamatun

Sananlaskut kuvaa suurenmoisesti si-tä vetoa, jonka voimaa ei sivullinen vähällä ymmärrä:

— Kolme on, joita en käsittä,
neljä, jotka ylittävät ymmärryk-seni:
kotkan tie taivaalla,
käärmeen tie kalliolla,
miehen tie nuoren neidon luo.

Entisajankin nuorilla oli monia mahdollisuuksia tavata toisiaan kirk-komatkoilla, mallassaunoissa, talkois-sa, piirileikkipaikoilla, iltamissa, nurkkatansseissa, tanssilavoilla, yleensä kuitenkin vain kotikylässä tai naapurikylässä — ei ollut polkupyö-riä, puhumattakaan ”päättömistä hevosista” eli automopileistä.

Kutakuinkin kaikissa Someron kylissä on ollut yhteisiä piirileikki-paikkoja. Jaatilasta mentiin Saaren-taan Notkonpohjaan vielä 1930-lu-vulla ja järjestysvallalta salaa sota-vuosina 1940-luvulla. Vilukselassa oli Piilikangas ja Ypäjän puolella Kura-haara. Pitkälärvellä kokoonnuttiiin Palokorven sillalle, Pälkönkulmalla tunnettiin Levonketo, Laitiaisten ja Torron tienoolla oli Patakallio, Talvi-sillalla Liinaskallio. Hirsjärven Jyr-kinharjun korkealle ”tasaselle” tultiin Somerniemeltä saakka, samoin Viikin sillalle. Muillakin silloilla mentiin pii-riloiroa, jopa tanssattiin laulun tahdis-sa, ja pojat filistivät, jos soittajaa ei ollut. Viikin silta oli muutoin erityisen hyvä paikka, mutta sieltä ei tahtonut

5 D:n ja vastassaolevien venäläisten joukkojen ryhmittäminen 10.4.1942. Kartta Einar Palmusen kirjasta: Hämäläisdivisioona jatkosodassa.

muunneltu punainen kuljetusvehje, johon oli varustettu tarpeellista kalus-toa ja kannettava moottoriruiskukin. Tämä ”Leena” lienee vielä jossain nähtävänä.

Kerran kesällä olikin palosireeni ulvonut hälytyksen ja äkkiä sitten vain paloasemalle odottelemaan, jos-ko meillekin tulisi kutsu palopaikalle. Vihtori oli tietysti tapansa mukaan jo asemalla ja käynnistämässä autoa kai-ken varalta. Poikajoukko odotteli kärsimättömästi kutsua palopaikalle, mutta ei sitä vain kuulunut. Vihtori-kin lopulta sammutti auton mootto-rin. Mutta kyse oli kuitenkin metsä-palosta, ja niin vihdoinkin aseman pu-helin pirisi ja VPK:ta pyydettiin palo-paikalle. Nyt auto nopeasti liikkeelle. Mutta miten olikaan, vanha Leena ei suostunut enää käynnistymään. Siinä sitä pitkään veivattiin ja lopulta työn-nettiinkin, kunnes se suostui viimein yhteistyöhön kanssamme. Sitten vain matkalle kohti Pajulaa. Simo ajoi, Vihtori siinä vieressä neuvoi, antoi ohjeita ja varoitteli kuljettajaa: ”Mennään nyt vaan ihan hiljaa, pää-asia on, että päästään perille.” Ja kyllä päästiinkin, vaikka oltiin aja-massa ohi palopaikalle vievän tien-haaran, ja se taas oli jarrujen syytä. Itse palopaikalle oli nyt helppo suun-nistaa, sillä muu sammutusväki oli jo palailemassa pois päin paikalta. Mutta lapiot olalla harpoimme sinnikkäästi mustuneelle mäenrinteelle. Muutama savukiehkura tuprusi sieltä täältä, ei-kä sitten paljon muuta. Vähän ajan kuluttua saimme luvan lähteä takaisin asemalle.

Toiminta Someron VPK:n poika-osastossa antoi minulle paljon. Se on vaikuttanut moniin tilanteisiin myö-hempinä aikoina. Olen saanut olla mukana monessa tulentoijuntatehtä-vässä ja muunlaisessa auttamis- ja hätätehtävässä. Näistä tapahtumista aivan omaa luokkaansa oli v. 1959 sattunut suuri metsäpalo Isojoen-Honkajoen alueella, jolloin mukana oli parhaimmillaan jopa tuhatmäärin sammuttajia.

Someron VPK ja sen kouluttajat olivat hyviä opettajia.

rupesivat turvautumaan ”kouluvua-roihin” ja ympäristön asukkaat tulivat ”asjoil” Joensuuhun ”piilein välis”. Näistä helpottuneista kulkuyhteyksistä huolimatta polkupyörä pysyi kauan kesäajan suosikkiajokkina.

Isäni Toivo Soinin mukaan seudun ensimmäisiä pyöräilijöitä olivat Kirkonkoulun opettaja Pietari Sörman-Sorma ja hänen vaimonsa, jotka hankkivat polkupyörän jo ennen vuosisadan vaihdetta — kolmisenkymmentä vuotta pyörien sarjatuotannon alkamisesta Ranskassa. Somerolaiset olivat kuitenkin hitaita seuraamaan opettaja Sorman esimerkkiä. Syynä lienee ollut hänen ensimmäisen isolla ja pienellä pyörällä varustetun mallinsa sopimattomuus Someron sorateille. Kahdella samankokoisella pyörällä varustetun mallin tultua markkinoille löysivät somerolaiset maastoon sopivan ajokin, ja pyörästä tuli oikea jokapojan auto.

Joensuun vilkastuvan liikenteen vaarat jalkamiesten, pyörien, hevosten ja autojen sekamelskassa olivat ilmeiset vallankin linja-autoaseman ja yhteiskoulun kujan tienoilla, mutta onnettomuuksia ei sentään sattunut useinkaan. Ehkäpä somerolainen sanonta ”lasten ja juappoin Herrav varjelust” piti paikkansa omalta kohdaltanikin ylittäessäni kerran Joensuun tietä vanhan Säästöpankin (myöhemmin Talonpoikaissäätiön talo) luona mennessäni leikkimään naapurin Sirkan kanssa. Katsoin vanhempieni ohjeen mukaan tarkkaavasti liikennettä molempiin suuntiin ennen ylitystä, mutta en nähyt tien kaartein vuoksi orapihlaja-aidan takaa kovaa vauhtia tulevaa tohtori Lindblad-Lahermaan pientä Ford-autoa, ja taisipa siinä esiiliinani kulma miltei hipaista Fordin lokasuojaa. ”Tohtori-setä” oli tapauksen vuoksi kauhuissaan ja soitti äidilleni: ”Olit vähällä menettää tyttäresi!”

Vallankin lapsille pyöräileminen Joensuun ”raitil” oli vaarallista etenkin, koska lasten pyöriä ei yleensä ollut käytössä. Tosin muistan polkupyöräliikkeen ja korjaamon omistajan Uno Petrellin Hilja-tyttären ajel-

leen oikealla lasten pyörällä meidän muiden hienoiseksi kateudeksi. Me muut lykkäsimme aikuisten pyörän ”satulaa” alas tai, jos jalat eivät muutoin ylettyneet polkimiin, ajelimme kylki vääränä miesten pyörällä ”putken alta”.

Toisen maailmansodan aikana kunnankirjuri August Jutila hankki pyöräänsä pienen moottorin ja kesäaamuina aikaiset ylösnousijat saattoivat nähdä kuntansa esimiehen hyristelevän mottimetsään, josta hän palasi kello yhdeksäksi työpöytänsä ääreen hakuttuaan kuution verran. Ilmeisesti kunnan esimies oli ”tekomiäs suvve vastaan”, koskapa hän hoiteli mottimetsän jälkeen kunnan asiat joko yksin tai yhden sihteerin avustuksella.

Toinen pyöräilijä, joka liittyi kiinteästi Joensuun katukuvaan, oli asiotsija O.V. Nurmi, yleisesti tunnettu Makkara-Nurmen nimellä, koska Somerolla oli terveyssisar nimeltään Elin Nurmi. Ennen asioimiskauttaan Makkara-Nurmi omisti lihakaupan Joensuussa. Vielä 1950-luvulla näin Somerolla käydessäni ”raitil” Nurmen tutuksi tulleen polkupyörän tangoista riippuvine asiotsijan salkkuineen, sain reippaan käden heilahduksen ja kuulin iloisen: ”Terve, Liisa!” Jos O.V., kuten häntä myös kutsuttiin, ei ollut nähnyt minua Somerolla pitkään aikaan, hyppäsi hän pyörältä haluten ilmaista ihailunsa äitiäni Hilda Soinin kohtaan: ”Nääs, kyl Hulta tiätää asjat, kallaa syäny ja muuta!” — ilmeinen viite äitini synnyinseutuun Kotkan saaristoon.

Täysin moottorisoitu autoilun ja pyöräilyn välimuoto, moottoripyöräily, ei koskaan saavuttanut Somerolla — eikä muuallakaan Suomessa — suurta suosiota. Pitkä kylmä kausi ja lumiset talvet lienevät tehneet tämän kulkuneuvon vähemmän suosituksi kuin lämpimissä maissa. Tosin muistan lapsuudestani, miten Joensuun ”raitil” ilmestyi toisinaan sivuvaunulla varustettu moottoripyörä, jota ajeli nahkapukuinen sankari ”Pusulast tai jostain silt kantilt”. Sivuvaunussa kōrōtelleen naisen sanottiin olevan hänen rouvansa, jonka pitkä nahkatak-

ki, pitkävartiset saappaat ja Emilia Erhardtin -tyylinen lentäjän lakki jäivät mieleeni kummallisena vastakohdantana Someron muodille, sillä rouvashenkilöt seilailivat Joensuun kuratitelä tummissa palttoissa, huopahattu kallellaan ja hopeaketun nahka olkapäillä silloisen muodin mukaan.

Toisen maailmansodan aiheuttama polttoainepula tarjosi polkupyörän omistajalle melkoisen liikkumisvapauden, ja monet polkivat pitkiäkin matkoja. Tuo oli hyvin ymmärrettävää, sillä muistan eräänä varhaisena kesäaamuna pyrkineeni äitini kanssa Somerolta Helsinkiin menevään linja-autoon, mutta koska puukaasulla varustettuja vaunuja ei ollut tarpeeksi, emme päässeet kyytiin. Linja-autoasemalla sattui olemaan kuorma-auto valmiina noutamaan lastia Jokioisilta, ja kiipesin äitini kanssa sen lavalle. Muistan elävästi, miten siihen aikaan jyrkässä ”Maaniitun ahteet” tarrauduimme kämmenet punaisina ja rystyset valkoisina lastausta varten lavan laitaan kiinnitetyihin köysiin. Jokioisista matkustimme junalla Humppila-Toijala-Hämeenlinnan kautta Helsinkiin, jonne saavuimme kolmen, neljän tienoilla iltapäivällä.

Toisen maailmansodan jälkeen linja-autot hoitelivat Someron matkustajaliikenteen monopolina linjalla Forssa-Jokioinen-Humppila kapearaiteisen linjan lopetettua toimintansa ja Jokioisten menetettyä merkityksensä Somerolta pohjoiseen suuntautuvassa liikenteessä. Tuon linjan antiikkiset junavaunut löivät huonosti jousitettuna erään somerolaisen kuvauksen mukaan ”sisikunnan sekaasiin”, eivätkä ne kestäneet kilpailua autojen kanssa nopeudessakaan. Eräs somerolaisystäväni väitti — ehkäpä hiukan tuollaiseen paroni Münchhausenin tyyliin, että matkalla Jokioisista Forssaan hän hyppäsi junasta, poimi niityn kukkia ja hyppäsi ”puska kainalos” takaisin junaan juostuaan sen kiinni.

Autoilun yleistymisen merkitsi rautatietä vaille jääneen Someron kannalta elämäntyylin muutoksia

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Sähköurakointi J. Mäenpää & Co

PUH. 748 6715
9400-825 493
9400-825 494

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

LOUNAIS-SUOMEN SÄHKÖ OY
SOMERON PIIRI

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

SOMERON KIOSKI JA AUTOGRILLI

puh. 748 5165

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

SOMERON KAUPUNKI

JUSSIN ASUSTE

JOENSUUNTIE 16
PUH. 748 5045

*Hyvää Joulua
Toivottaa*

**K Härkätien
Maatalous-Rauta**
Somero 924-7488955 Koski TI 921-841340

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Taksi Juha Tähtinen

puh. 949 864 511

Hyvää Joulua

**KUKKAKAUPPA
JA HAUTAUSTOIMISTO**

R. Mikkola ky

Puh. 748 5092, iltaisin 748 7188
Auto 9949/226 996

KAHVI- RUOKA- PIZZAPAikka KAHVILA-RAVINTOLA TORITUPA KOP:n liiketalo, puh. 748 7147, 748 2352 <i>Toivottaa Rauhaisaa Joulua Hyvää Uutta Vuotta</i>	Joulurauhaa kaikille asiakkailleen toivottaa PIKA-PYYKKI puh. 748 6878
<i>Lämmintä joulumieltä kaikille</i> <i>Kukkatuvasta</i> puh. 748 8505	 <i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON METSÄNHOITOYHDISTYS RY Joensuuntie 35, 31400 Somero puh. 924-748 6320, 924-748 5264
 SOMERON PUUTAVARA KY <i>toivottaa asiakkailleen Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> PUU ASANTUJEN KAUPPA	 TEERIHARJUN TURKISTUPA Lämminhenkistä Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta
 HYVÄÄ JOULUA JA HYVÄKUNTOISTA VUOTTA 1996 !! Someron Joensuuntie 31 fysioterapia 31400 Somero P. 924-748 7047	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta T. Tamminiemi ja Kumpp.
Hyvää Joulua sekä Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa Savolaisen Kasvatuskanala puh. 748 5201	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa</i> SÄHKÖ-ERKKI
Hyvää Joulua toivottaen LAUKAMO-YHTIÖT	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> MUNATUKKU A. TAMMINEN Puh. 748 5575

Someron Joensuun maantietä 20-luvulla. Oikealla Someron Säästöpankki, jonka takana pankin hevossuojat, vasemmalla Nestori Suomen talo ja Svenssonin aitta. Somero-Seuran kuva-arkisto.

lähettää "sianakorin". Hän kysyi rahastajatytyltä: "Tiäräks, likka, Vaa'stetin kaupan?" Kun tyttö näytti epäroivän, lisäsi ukko: "Se on siäl likitten Pempöölee", jolloin "kuski" tuli "asjan päälä" ja Espoon Bembölen asukkaat saivat päivälliseksi "tuarei sianoi Somerniämen mettäst".

Jo ennen toista maailmansotaa linja-autoliikenne vaikutti huomattavasti Someron kaupunkilaistumiseen. Koululaiset tekivät retkiä Hämeenlinnaan, Turkuun ja Helsinkiin, ja muistan eräällä retkellä käyneeni Sammatissa, Hangossa ja Tammisaaressa. Paikkakunnan rouvat tilailivat kahvikesteihinsä täytekaakkuja Salon, Turun ja Helsingin leipomoista ja "kaupunkireisu" saatettiin tehdä "uuren palttoon ostoon". Varmaankin monen pikkupojan unelmana oli tulla "pisimmän piilin" kuljettajaksi aivan niin kuin nykypäivän lapset haaveilevat avaruuslentäjän urasta.

Tuulahduksen kaupungeista toivat kartanoiden "panksunaatteihin"

tulevat kesävieraat, ja heitä saapui vielä toisen maailmasodan aikana Somerolle "syämään". Monet heistä olivat ruotsia puhuvia, ja me somerolaiset katselimme heitä "naama pölleeläs". Ollessani teini-ikäisenä Säästöpankissa kesäapulaisena tuli eräs ukko "linjapiilil" pankkiin ja totesi kuunneltuaan kesävieraiden keskustelua: "Kyl mää sen tiärän, et siin riireltiin, kun ääni nousi niin korkjal, vaikka siiv vaan venskattiinkin niät!"

Pitäjän liikennettä helpotti myös taksiautoilu, joka alkoi Frans Alitalon, maalari Kangasmaan ja kauppias Teräsen tarjotessa autojaan vuokrayhteisiin. Someron ensimmäisiä ammattimaisia vuokra-autoilijoita olivat August Suutela ja Väinö Karttunen. Karttunen ajeli sekä henkilö- että kuorma-autoa. Arkipäivinä Karttunen ajeli rahtia ja sunnuntaisin hän nosti "itettehryt" puupenkki — Karttunen oli myös taitava puuseppä — kuorma-auton "laval" ja ajeli kirkkokyytejä ympäri Someroa. Erityisen

juhlavia olivat matkat juhannustansseihin, joita varten Karttunen lisäsi tuoreen koivun lavan joka nurkkaan, ja monen somerolaisen viimeinen matka oli Karttusen kuorma-auton lavalla sen kulmiin sijoitettujen totisten pikkukuusiensa saattelemana.

Kyyti Karttusen 1930-luvun "Letukassa" (Chevrolet) pehmeine istuimineen antoi somerolaisille aavistuksen de luxe -elämästä aivan tuollaiseen amerikkalaisten filmien tyyliin, joissa frakkipukuiset herrat ja kesäkuumalla loistoturkiksiin pukeutuneet daamit ajelivat univormuisen "sohvöörin" ollessa aivan yhtä hieno kuin "Lahren herran" Teffa-kuskin "pukil" vain pari vuosikymmentä aikaisemmin, vaikkeivät Karttusen "ratsupöksyt", "jazzarisaappaat" ja oikea kovalippainen autoilijan lakki "kokardin kans" aivan vetäneetkään vertoja Hollywoodin loistolle.

Linja- ja taksiautoilu helpottivat liikennettä Somerolla sekä pitäjän yhteyksiä sen ulkopuolelle. Koululaiset

"Mei mentiin lujaa, kovvaa niät!"
Tarinaa liikenteen moottorisoitumisesta Somerolla

Tämän vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmenen kulkuyhteydet Somerolla olivat joko "hevospelit" tai apostolin kyyril". Isäni Toivo Soini sanoi kävelensä vielä ensimmäisen maailmansodan aikana monta kertaa Jokioisista Joensuuhun käydessään koulua Raumalla, ellei hevoskyytiä sattunut olemaan saatavissa rautatieasemalla. Niinkin myöhään kuin toisen maailmansodan aikana tulivat jotkut "syjäkulmilt" jalkaparikassa kirkkoon, pankkeihin tai kunnantoihmistoon "asjoil".

Vuoden 1920 tienoille asti auto oli niin harvinainen Somerolla, että moottorin hyrinän kuultuaan ihmiset juoksivat tienviereen katsomaan maantien aavelaivaa, "hevosetointi kulkuvärkki". Pelonsekaisella kunniotuksella, joka veti vertojaan ensimmäisiä ihmiskäden tuottamia satelliitteja katselevien kummastukselle, arveltiin, kenen ajokista oli kysymys. Useasti toteamus päättyi joko "Ävikin herraan", "Lonksoon neuvokseen" (maanviljelysneuvos Waldemar Saguliniin) tai Raadelman vieressä sijainneesta verstaasta nahkaesiliina edessä tienposkeen juosseen nahkuri Laineen tavallisen arvion mukaan: "Se oli varmaan Lehtinen Salost." (Kauppaneuvos Lehtinen oli seudun ensimmäisiä autoilijoita.)

Käytännön syistä kuorma-autot yleistyivät liikenteessä melko nopeasti 1920-luvulla. Talosen Taata hylkäsi "hevoselin" ja rupesi ajelemaan postia ja rahtia kuorma-autolla Jokioisten asemalta, ja Someron Osuuskauppa hankki myös kuorma-auton 1920-luvun alussa. Kauden uranuurtajia liikenteen alalla oli kauppias Kustaa Korvenoja, joka ajeli ensin kuorma-autoa ja aloitti sitten linja-autoliikenteen ajamalla Somerolta Saloon Kuusjoen kautta. Vuonna 1927 rupe-

sivat Otto Laukkarisen linja-autot ajamaan Somerolta Turkuun ja Helsinkiin, ja vuodesta 1928 lähtien tuli Lauri Suutelan punaisista linja-autoista tuttu näky Someron maanteilla. Näin alkoi uusi vaihe pitäjän kosketuksessa muuhun maailmaan.

Vaikka nuo ensimmäiset "linjapiilit" auton korin ympäri kulkevina puupenkkeineen olivat nykysilmällä katsottuina melko primitiivisiä, merkitsi niiden ilmestyminen vain muutama tunnin kestävästä Turun tai Helsingin matkaa. Matkan nopeus tosin riippui paljon "kelist". Talven lumikinokset saattoivat pakottaa miespuoliset matkustajat ulos autosta ja "lapjon kätteen" ja jääkelillä he joutuivat useasti lykkäämään vallankin "ylämäkkee Häntälän notkos".

Kehnot maantiet pitivät linja-autojen ajonopeudet melko pienissä lukemissa, mutta autolla ajelu tuntui "hevoselin" jälkeen niin huimalta, että eräs somerolainen kuvaili ensimmäistä "linjapiilireissuaan": "Kyl mei mentiin sit lujaa, kovvaa niät; airanseipäät vaav vilkaatti piilin akunnan ohitten, ekkäs sää niit ols lukkeet voinu!" "Kaupunkireisu" tehtiin niinkin kevytmielisistä syistä Salon tai Turun markkinoille, eikä ollut ollenkaan harvinaista tavata muita somerolaisia noilla "reisuil".

Kerran kaksi somerolaisiantää oli Turun markkinoilla. Matkan kunniaksi oli ehkä nautittu kieltolaista huolimatta "piäni punssi Hampurin Pörssis", Turun hienoimmassa ravintolassa, ja sen jälkeen mentiin vielä "eläviin kuvviin", silloiseen huvilamän uutuuteen. Aikainen ylösnousu ja touhuntaiteinen päivä tekivät isännät unisiksi ja taidettiin siinä ottaa pienet nokoset pimeässä kinosalissa. Kun filmi oli alkamassa uudelleen tuollaiseen non-stop tyyliin, totesi toinen isäntä: "Mennään pois jo vaan,

kyl mei tää jo nähtiinki", johon toinen ehätti vastaamaan: "Älä perhana, ei meitin täsä viäl passa lähteet; nääs, täsä tullee juur pian se paikka, kun se likka paistaa hammeen korviis ja sätkyttää sääriis!" Sankarien takana sattui istumaan kolmas somerolainen, joka — paikkakuntalaisten riemuksi — kertoi tapahtumasta.

Linja-autoliikenteen alkuaikoina "kuskeist" tuli matkustavan yleisön ystäviä, jotka suorittivat asiakkailleen ostoksia kaupungeissa, ja Helsingin linja-autoaseman lähellä olevasta Hankkijan liikkeestä tuotiin kriittisinä aikoina monta maatalouskoneen osaa. Tuskin oli somerolaista, joka ei tuntenut Salmisen Oskua.

Henkilökohtaisesti Osku merkitsi minulle joulun, lapsuusvuosieni suuren kohokohdan, tuloa hänen tuodessaan monena vuonna tätini Jokioisten asemalta joulun viettoon Somerolle. Koska Osku tuns vanhat "kudit", ilmoitti hän minulle eräänä vuonna auton oven avattuaan: "Jouluputti tullee!" veljeni sovitellessa tädin joululahjoja pullistelevaa matkalaukkua potkukelkkaan.

Vaikka 1930-luku toikin mukanaan pitkät "linjapiilit", pehmeät istuimet ja univormuihin puetut "kuskit" ja rahastajatyöt, pysyi matkustelemaan yleisön asenne melko epävirallisenä. Auto pysäytettiin missä tahansa nostamalla "kännä" pystyyn tien vieressä, jolloin kyytiin saattoi tulla vanha mummo "kotitekoiselt saipjolt tuaksahtava tyykiesliina eres" haluten mennä Palikaisten Leppäkorpeen ja kysäisten kaivellessaan kyytirahaa "esliinan taskust": "Paljonks se sit o?... Niin ain, se onki sit tyyrempi kuv viime laakil!" Toisinaan taas pysäyttämisen syynä oli paketin lähettäminen.

Kerran syysaikaan eräs ukko pysäytti "piilin" Somerniemellä haluten

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

SOMERON
VESIHUOLTO
LÄMPÖKESKUS
TALKKARI OY

Somero puh. 924-779 1347
Ilta- ja viikonloppupäivystys
9400-535 635

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

HYVÄÄ
JOULUA
TOIVOTTAAN

Joulumieltä kaikille
toivottaa

Kaupungin Hotelli-Ravintola

SATUMAA Somero
☎ 748 8772

Joensuuntie 31 SOMERO puh. (924) 7486 133
Palvelemme: ma-pe 9-17, la 10-13

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
sähkö-, LVI- ja kodintekniikan myynti

Someron Sähkö Oy
Jukolantie 2, p. 748 5888

RTV- ja kodinkonehuolto, sähköasennus
Someron Huoltomestarit Oy
Joensuuntie 42, p. 748 7255

Kirja on usein
ystävälle paras
lahja.

ONNEKASTA JOULUA

**Someron
Kirjakauppa**

Joensuuntie 45, puh. 748 5098

Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1996

SOMERON ☎ 748 6473
AUTOKOULU Oy

<i>Rauhallista Joulua ja Hyvää Uutta Vuotta</i> Keskustan taksit puh. 748 5030	 Hyvää Joulua toivottaa KAMPAAMO EEVA Urheilutie 23, puh. 748 5441
 <i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Kampaamo Leena Laine puh. 748 5164	<i>KIITÄMME KAIKKIA YHTEISTYÖ- KUMPPANEITAMME JA TOIVOTAMME HYVÄÄ JOULUA SEKÄ MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTTA!</i> ELIXI OILOY Joensuuntie 47, 31400 Somero Puhelin (924) 748 8030 Telefax (924) 748 8029
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON ESSO Autopalvelu Lemberg Oy	INTERFLORA <i>HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAAN</i> KUKKAKESKUS Timo Kauppi Joensuuntie 25, puh. 748 5385 Kukka - paras joululahja
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Autokorjaamo- ja maalaamo Ilpo Lemberg Ky	 Hyvän Joulun ja Uuden Vuoden toivotukset TEBOIL Puh. 748 5411 YKKÖSHUOLTAMOLAISILTA!
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Merita Pankki Somero, puh. 924-748 5571	SOMERON TORPPAMUSEO
 Sälekari Kirjapaino Oy PL 8 (TURUNTIE 18) 31401 SOMERO	

KIRSI HÄRME

Joulu tulee aina

Lapsuudestani muistan pienen mustavalkoisen valokuvan isän valokuvien joukossa. Se on piirtynyt mieleeni varsin tarkasti enkä koskaan halua sitä unohtakaan. Kuvassa joukko vakavasilmäisiä nuoria miehiä istuu harmaissa villapaidoissaan pienessä korsussa, jossa Au-nuksen perukoilla. Harmaansävyises-sä kuvassa on kuitenkin jotain valoi-saa, jotain perin juhlallista. Kuvan valaisee pieni joulukuusi miesten kes-kellä. Sen oksilla on joku kiiltävä koristekin.

Pienelle tytölle, joka tuota kuvaa usein tutki, tuo joulukuusi tuntui jo-tenkin lohdulliselta. Olihan isällä siel-lä sodassa sentään vähän joulua... Muuten lapselle ajatus isästä sodassa ja vielä jouluna, tuntui kovin surulliselta. Mieleeni nousi kuvia kylmästä pakkasesta ja ulkoa kuuluvista sodan äänistä. Ja siellä hankien keskellä isä pienessä korsussa, jossa joulusta ker-toi vain pieni joulukuusi ja juhlan kunniaksi syöty riisipuuro.

Noiden sotajoulujen aikaan

minua ei vielä ollut ja minä olen saanut viettää jouluni sekä isän että muiden rakkaiden kanssa punaisen tuvan turvissa. Tuo vanha valokuva kulkee kuitenkin aina sielussani ja kertoo siitä, että joulu tulee aina riip-pumatta ulkoisista puitteista. Toisi-naan ulkoista krääsää ja tavaraa on joulussamme aivan liikaa ja toisinaan joulua juhlietaan ilman mitään ulkoi-sia merkkejä.

Meidän Vapahtajamme syntymä-juhlaan parasta valmistautumista on pysähtyminen ja hiljentäminen. Joulu itsessään on juhla, joka tulee vuosi vuoden jälkeen, olimmepa me missä hyvänsä ja olivatpa olosuhteet millai-set hyvänsä. Jeesuksen syntymäpäi-vän vietto alkaa jokaisen omasta sy-däimestä, sen kummempia juhlahuo-neistoja siihen ei tarvita. Siitä kertoo myös kahdeksanvuotiaan Juhon jou-luruno:

*"On pieni mökki vilpoisa
ja ikkunoista kalteva.
Vaikk' ei varaa humpuuksiin,
niin aina varaa joulujuhliin!"*

SISÄLLYSLUETTELO

Kirsi Härme:	Joulu tulee aina.....	3.
Lisa de Gorog:	”Mei mentiin lujjaa, kovvaa niät!” Tarina liikenteen motorisoitumisesta Somerolla.....	4.
Aarne Kantola:	Muistoja VPK:n poikaosaston ajoilta.....	8.
Kaarina Pollari:	Kun olis ain suvi ja ain pyhä ja ain naapuris häät.....	9.
Jouni Tamminen:	Axel Gadolin — kenraali ja akateemikko.....	13.
Marja Näykki:	Muistaks tei viäl Mattilan Jussii.....	18.
Katri Savolainen:	Merry Christmas from New Mexico.....	19.
Eeva Vainio:	Kaari Utrio, historian tuntija ja viihteen taitaja.....	20.
Anniina Törni:	Kova nainen, herkkä mies.....	21.
Heini Kelosaari:	Minun kotiseutuni maisema.....	22.
Marketta Vainio:	Ollilan opinsaunassa 1988-94.....	23.
Niko Lindgren:	Onko huumori kaikille yhteistä?.....	25.
Katriina Vainio:	Piaposta pizzaan — somerolaisen ruokakulttuurin muutoksia.....	27.
	Somero-Seuran tapahtumia v. 1995.....	28.
	Sota-ajan muistoja. Kirj. kilpailun esittely (SJ:n toimitus). Lyhenteitä ja veteraanisanastoa	31.
Ensio Männistö:	Talvisodan eri vaiheita.....	32.
Onni Iivonen:	Sodan odotusta ja ensimmäinen talvisota-aamuni.....	34.
Hilkka Rantio:	Pikkulotta talvisodan tulimyrskyssä Kannaksella.....	35.
Kauko Pihkanen:	Nuoren pojan jännittävä Viipurin matka jouluna -39.....	36.
Helga Laakso:	Muistoja talvisodan ajoilta.....	38.
Vilho Ahola:	Muistoja vuosilta 1939-44.....	40.
Osmo Lyly:	Minovan lepo.....	46.
Unto Laakso:	Kolmen kannaksen koukkaaja.....	48.
Eino Tamminen:	Pirtulöytö, Luvatonta laukkaa, Nappi auki.....	50.
Marketta Vainio:	Edesmenneen sotainvalidin muistoksi.....	51.
Kalevi Sahlström:	Täpärä pelastus.....	53.
Antti Välttilä:	Korpisoturin kotiaskareita.....	54.
Selma Luvijoki:	Rintamalotan muistelmia sota-ajan lomareissuista.....	56.
Niilo Tainio:	Rakkautta ja romantiikkaa.....	58.
Kauko Jooseppi Virkki:	Kun tuomio jäi lukematta.....	59.
Osmo Lyly:	Tiilien vohkiminen Vosnezenjasta.....	60.
Eino Joro:	Nietjärven taistelu.....	62.
Erkki Aalto:	Alokasaika lähestyy. Pimennysmääräykset.....	64.
Lauri Talikka:	Elämäni raskaimmat askeleet.....	65.
Armas Ojala:	Muistelmia Syväritä Pirkin lohkolta.....	66.
Paavo Mattila:	Aikoja lomien peruutuksen jälkeen.....	67.
Helga Sipilä:	Nuoren lotan päiväkirjasta. Opintillä.....	70.
Väinö Rantio:	Mietteitä väijytyspartiossa.....	72.
Niilo Tainio:	Kenttäpostipaketti.....	74.
Eeva Virkki:	Kolmas ja viimeinen evakkoon lähtö.....	75.
Unto Laakso:	Sodistani Itä-Karjalassa ja Lapissa.....	76.
Osmo Lyly:	Sauna, tenu ja silakat.....	77.
Kauko Ojanen:	Vaarallista urheilua. Vaikea asento.....	79.
Kauko Ojanen:	Kaksi elämäni vaikeinta joulua.....	80.
	Kartta 5 D:n ja vastassa olevien venäläisten joukkojen ryhmitys -42.....	84.
	Somero-Seura kiittää.....	85.

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta TILITOIMISTO LYYTIKKÄ Joensuuntie 25, 31400 SOMERO Puh. (924) 748 6472	<i>Joulu kirkossa kohdataan</i> Someron seurakunta
<i>Hyvää Joulua toivottaa</i> VALINTA MÄKINEN Somerniemi, puh. 748 2674	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Kaihdin-Lehtonen ky puh. 748 5814
HYVÄÄ JOULUA JA MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTTA TOIVOTTAA LEHTOSEN KASVATTAMO ky puh. 748 5110	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta RAUTA- JA PELTINELIÖ OY om. Siviranta puh. 748 5929 fax 488 737
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Sampo ryhmä Someron Konttori puh. 748 7134 	ONNEKSI ON Harakat VESIJOHTOLIIKE PUTKI-SAARINEN SOMERO, URHEILUTIE 37, PUH. 748 7291 K-KENKÄ Saarinen VALTAHARJUN LIIKETALO SOMERO PUH. 924-748 8717

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

Teeriharju

huvikeskus

TERVETULOA KAUPPARANTAAN

SÄÄSTÖHALLI

Toiminimi Kalevi Kemppainen
TERVETULOA! MA—PE 9—20, LA 9—18
Puh. 748 5904

VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN

 **HÄMEEN—UUDENMAAN
LÄHIVAKUUTUS**
Joensuuntie 13, 31400 SOMERO
Puh. 924-748 6147

NURMEN SAHA & MYLLY

Höylä- ja sahatavaraa, listoja ja
kestopuuta

SOMERNIEMELTÄ

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

**SOMERON
SÄÄSTÖPANKKI**

**SOMERON
OSUUSPANKKI**

*Hyvää Joulua ja
Onnellista vuotta 1996
kaikille ystäville ja
yhteistyökumppaneille!*

LAMMINNIEMI KOTI

**HOITOA JA KUNTOUTUSTA
SOMEROLTA**

Käyntiosoite: Jänistie
Postiosoite: PL 1, 31401 SOMERO
Puh. 924-77 900, telefax 924-779 9490

Someron Joulu

1995

Toimituskunta:

päätöimittajat:	Tapio Horila, Pekka Salminen, Tuula Kämi
toimitussihteeri ja taitto:	Aila Talonen
levikki:	Esko Helminen, Nella Lindberg ja ala-asteen oppilaita
ilmoitukset:	Esko Helminen
julkaisija:	Somero-Seura

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

Someron Joulu
 1995